

”Välillä tuntuu että kaikki vain huutavat mutta keskustelua ei ole”

**Malminetsintää tekevien yritysten käsityksiä
sosiaalisesta toimiluvasta, yritysten yhteiskuntavastuusta
ja kaivoskeskustelun käännteestä**

Itä-Suomen yliopisto
Historia- ja maantieteiden laitos
Pro gradu -tutkielma ja seminaari,
ympäristöpolitiikka
18.4.2022
Tekijä: Tuuli Hyppänen
Ohjaajat: Tuija Mononen ja Juha
M. Kotilainen

Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

Historia- ja maantieteiden laitos

Ympäristöpolitiikka, yhteiskuntatieteiden maisteri

Hyppänen, Tuuli M.: ”Välillä tuntuu että kaikki vain huutavat mutta keskustelua ei ole” : Malminetsintää tekevien yritysten käsityksiä sosiaalisesta toimiluvasta, yritysten yhteiskuntavastuusta ja kaivoskeskustelun käännteestä

Pro gradu -tutkielma, 78 sivua, 1 liite (2 sivua)

Tutkielman ohjaajat yliopistotutkija Tuija Mononen, nuorempi tutkija ja tohtorikoulutettava Juha M. Kotilainen

Huhtikuu 2022

Tiivistelmä

Suomalaista malminetsintää koskeva julkinen keskustelu on viime aikoina kiihtynyt liittyen sen vastuullisuuteen. Myös malminetsintää paikallisesti vastustavia kriittisiä ryhmiä on syntynyt. Tässä tutkielmassa tarkastellaan, millaisia käsityksiä malminetsintää tekevillä yrityksillä on sosiaalisesta toimiluvasta, yritysten yhteiskuntavastuusta ja kaivoskeskustelun käännteestä. Tutkimus kuuluu yhteiskuntatieteelliseen kaivostutkimukseen ja sen teoreettinen viitekehys koostuu sosiaalisen toimiluvan ja yritysten yhteiskuntavastuun käsitteistä. Tutkimusaineisto muodostui kymmenestä teemahaastattelusta, jotka tehtiin malminetsintää Suomessa tekeville yrityksille. Litteroitu haastatteluaineisto teemoiteltiin ja teemat analysoitiin. Teemat olivat malminetsintä, yritysten vastuullisuustoimet, tulevaisuus ja etiikka, malminetsinnän kritiikki ja käsitteet.

Haastatellut yritykset tekivät sosiaaliseen toimilupaan tähtääviä vastuullisuustoimia ja ne vastasivat kirjallisuudessa suositeltuja toimenpiteitä. Sosiaalinen toimilupa itsessään nähtiin lähinnä yrityksen toimintaa helpottavana tekijänä. Yritysten suhtautuminen kriittisiin ryhmiin vaihteli, mutta osa näki ne voimakkaan negatiivisessa valossa. Tutkielman perusteella tilannetta julkisen keskustelun osapuolten välillä voi kuvata polarisoituneeksi. Alan tulevaisuus Suomessa nähtiin pääosin epävarmana ja toimintaympäristö epävakana, vaikka ilmastonmuutoksen vuoksi alan tuotteiden kysynnän kuitenkin odotettiin kasvavan. Tutkielma tukee käsitystä kaivoskeskustelussa tapahtuneesta käännteestä, jonka mukaan kaivoksia koskeva julkinen keskustelu on siirtynyt kaivostoiminnan elinkaaren alkupäähän.

Asiasanat: malminetsintä, sosiaalinen toimilupa, yritysten yhteiskuntavastuu, kaivoskeskustelun käänne

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Kaivostoiminta Suomessa.....	4
2.1	Historia	4
2.2	Kaivostoiminnan ja malminetsinnän monet ulottuvuudet.....	6
2.3	Malminetsinnän parhaat käytännöt.....	9
2.4	Malminetsinnän ja kaivoksen perustamisen prosessi	12
3	Käsitteellinen ja teoreettinen viitekehys	14
3.1	Sosiaalinen toimilupa	14
3.1.1	Malminetsinnän sosiaalinen toimilupa	19
3.2	Yritysten yhteiskuntavastuu	20
4	Aineisto ja menetelmät	23
5	Tulokset	26
5.1	Malminetsintä	26
5.2	Yritysten vastuullisuustoimet	29
5.2.1	Käytännön vastuullisuustoimet	30
5.2.2	Motiivit.....	35
5.2.3	Kehittäminen	37
5.2.4	Sidosryhmät.....	38
5.3	Tulevaisuus ja etiikka	40
5.4	Malminetsinnän kritiikki	44
5.4.1	Näkemykset kriitikoista.....	44
5.4.2	Kritiikin syyt.....	48
5.4.3	Kohtaamiset.....	49
5.4.4	Kritiikin vaikutukset.....	51
5.5	Käsitteet.....	52
5.5.1	Sosiaalinen toimilupa	52

5.5.2	Yritysten yhteiskuntavastuu	55
6	Pohdinta	56
7	Johtopäätökset.....	63
8	Kirjallisuus.....	65

1 Johdanto

Suomessa on käyty aktiivista yhteiskunnallista keskustelua kaivannaistoiminnan hyväksyttävyydestä sekä sen ympäristövaikutuksista ja sosiaalisista vaikutuksista. Taustalla on tunnistettu olevan Talvi-vaaran monimetallikaivoksen mittavat ja hallitsemattomat ympäristövahingot, jotka kyseenalaistivat lopulta koko alan legitimitetin Suomessa (Sairinen, Tiainen & Mononen 2017: 640; Mononen, Björn & Sairinen 2018b: 164). Kaivosten tuottamia raaka-aineita tarvitsevat kuitenkin kaikki, ja tarve lisääntyy tulevaisuudessa. Ilmastonmuutoksen hidastamiseksi liikenne- ja energiasektorilla tarvitaan ratkaisuja muun muassa sääolosuhteista riippuvaisen uusiutuvan sähkön varastointiin ja logistiikka-sektorin irtikytkentään fossiilisista polttoaineista. Muutokset kohti sähköistymistä vaativat muun muassa akkujen tuotannon merkittävää kasvua, mikä puolestaan lisää harvinaisten maametallien tarvetta. Arvioiden mukaan liikenne sähköistyy nopeasti seuraavan kymmenen vuoden aikana ja Suomessa globaaliin akkutarpeeseen on pyritty vastaamaan laatimalla kansallinen akkustrategia vuoteen 2025. Sen avulla Suomeen pyritään luomaan koko akkujen tuotannon kattava valmistusketju. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2021: 12).

Akkujen tuotanto vaatii laajan kirjon erilaisia harvinaisia maametalleja, joista monet tuodaan ulkomailta. Joidenkin materiaalien lousintaan kytkeytyy merkittäviä terveyteen, hyvinvointiin ja ympäristön tilaan liittyviä ihmisoikeus- ja oikeudenmukaisuuskysymyksiä (Lipsanen, Kivimaa & Leino 2021: 12). On myös ilmennyt tapauksia, joissa esimerkiksi akuissa tarvittava koboltti kytkeytyy vakaviin humaaneihin ja sosiaalisiin ongelmiin, kuten lapsityövoimaan (Pohjalainen, Teittinen & Grenman 2020: 10). Toisaalta tietyille alueille esimerkiksi Afrikassa ja Etelä-Amerikassa kaivostoiminta on myös tärkeä tulonlähde ja sen loppuminen olisi vahingollista (Lipsanen, Kivimaa & Leino 2021: 39). Kobolttia on mahdollista kaivaa myös Suomessa ja sitä tehdään Kevitsan, Kylylahden ja Terrafamen kaivoksissa, jotka ovat tällä hetkellä Euroopan ainoat toimivat kobolttikaivokset (GTK 2021).

Myös EU:lla on pyrkimyksensä tiettyjen raaka-aineiden saatavuuden turvaamiseksi alueellaan. Niin kutsutut kriittiset materiaalit (eng. critical raw materials) ovat unionin taloudelle erityisen tärkeitä, mutta niiden saatavuus on tuonnin varassa ja tuotanto on usein alueellisesti keskittynyttä. Tämä on riski EU:n huoltovarmuudelle. Näiden materiaalien saatavuus riippuu niistä valtioista, jotka hallitsevat niiden globaaleja käyttöketjuja. Saatavuuteen voivat vaikuttaa myös erilaiset globaalit kriisit. (Lipsanen, Kivimaa & Leino 2021: 11.) EU:n poliittisena tavoitteena on turvata kriittisten materiaalien sisäinen tuotanto, jotta niitä on luotettavasti ja riippumattomasti saatavilla. Komissio on julkaissut historiansa aikana neljä jatkuvasti kasvavaa listausta näistä materiaaleista; viimeisimmän

vuonna 2020. (Euroopan komissio 2021.) Edellä mainituista tavoitteista voidaan päätellä että, kaivon kehittäminen ja kaivostoiminnan lisäämiseen EU:ssa ja Suomessa kohdistuu sekä kansallisen että kansainvälisen tason poliittista painetta.

Globaalin oikeudenmukaisuuden näkökulmasta ilmastonmuutoksen hidastamisen kannalta välttämättömät maametallit tulisi mahdollisuuksien mukaan kaivaa siellä, missä toiminta aiheuttaa vähiten ympäristöllisiä, sosiaalisia ja taloudellisia riskejä ja missä toimiva lainsäädäntöjärjestelmä takaa niiden hallinnan (Kauppi 2018: 93). Kriittisten materiaalien tuotantoon ja käyttöön liittyvät oikeudenmukaisuuskysymykset ovat jääneet suomalaisessa energiapoliittisessa päätöksenteossa ja julkisessa keskustelussa suhteellisen vähälle huomiolle. Suomen ilmastopaneelin tutkijoiden mukaan sosiaalisten ja ympäristöllisten haittojen ulkoistaminen ei voi olla ratkaisu kriittisiin materiaaleihin liittyviin ongelmiin. (Lipsanen, Kivimaa & Leino 2021: 28, 39.)

Kaivostoiminta vaikuttaa aina sijaintialueen paikallistalouteen, yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja ympäristöön sekä rajoittaa sen käyttöä (Nurmi 2017: 4). Kun toiminnan soveltuvuutta tietylle alueelle arvioidaan, käytännössä kyse on arvojen, uhrausten ja ehtojen punninnasta (Mononen, Björn & Sairinen 2018a: 10). Toisinaan punninnassa voi olla vastakkain hyvin erilaisia arvoja ja toiveita. Ilmiö on realisoitunut Suomessa usein syviksi konflikteiksi kaivosyhtiöiden, sidosryhmien ja hallinnon välillä. Paikallistason konfliktien aikaansaama negatiivinen mediahuomio vaikeuttaa merkittävästi kaivannaisalan toimintaa Suomessa (esim. Sairinen ym. 2017; Leino & Miettinen 2020; Nurmi 2017).

Viime aikoina keskustelu on siirtynyt kaivostoiminnan elinkaaren alkupäähän, käytännössä niihin vaiheisiin, jolloin malminetsintää suunnitellaan. Suomessa suurimmat konfliktit ovat syntyneet Heinäveden seudulla sekä Käsivarren Lapissa. Mononen (2020) kuvaa ilmiötä kaivoskeskustelun käänneeksi. Malminetsinnän vastustajat vetoavat argumenteissaan usein kaivosten ympäristövaikutuksiin, mikä voi asettaa malminetsintää tekevän yrityksen hankalaan tilanteeseen. Etsintäyrityksellä ei usein ole vastauksia mahdollisen kaivoksen ympäristövaikutuksia koskeviin kysymyksiin, koska malminetsintävaiheessa suunnitelmia kaivoksen avaamisesta ei ole tehty (esim. Leino & Miettinen 2020: 331). Malminetsintäyritys saattaa myös myydä löydöksensä eteenpäin, jolloin sen on haastavaa antaa lupauksia tulevaisuuden kaivostoiminnasta (Rytteri 2012: 59). Malminetsinnän ympäristövaikutuksia ja sosiaalisia vaikutuksia puolestaan kuvataan usein pieniksi ja pistemäisiksi. Etsintä vaikuttaa yleensä kasvillisuuteen, maaperään ja estetiikkaan (Eerola 2017: 36, 54; Nurmi 2017: 2; Sairinen, Rytteri & Ziessler-Korppi 2013: 181). Yritykset ja muut alan toimijat ovat pyrkineet vastaamaan lisääntyneeseen kritiikkiin muuttamalla toimintatapojaan. Esimerkiksi kestävän kaivostoiminnan verkosto on kehittänyt malminetsinnän vastuullisuusjärjestelmän, joka tarjoaa yrityksille käytännön keinoja kestävän malminetsinnän harjoittamiseen (MVJ 2020).

Kaivannaistoimintaan liittyviä konflikteja on tutkittu Suomessa (mm. Karasti 2008; Mononen 2012; Sairinen ym. 2017). Tutkimus on pääosin keskittynyt kaivosten ympärille kietoutuneisiin konflikteihin, ja malminetsinnän rooli tutkimuskohteena on kasvanut vasta viime aikoina (esim. Miettinen & Leino 2020; Eerola 2017; NEXT 2020). Toistaiseksi monissa kaivannaistoimintaa koskevissa tutkimuksissa on keskitytty paikallisten yhteisöjen ja sidosryhmien kokemuksiin toiminnasta (esim. Leino & Miettinen 2020; Mononen ym. 2018c; Mononen 2012; Sarpo 2008; Karasti 2008). Malminetsintään keskittyvää tutkimusta ovat tehneet muun muassa Leino ja Miettinen (2020), jotka tutkivat Heinäveden malminetsintätapausta hyväksyttävyyden ja osallistumismahdollisuuksien näkökulmasta. INFACT-hankeessa (Benighaus ym. 2018) puolestaan kartoitettiin julkista mielipidettä malminetsinnästä Suomessa, Saksassa ja Espanjassa. Lisäksi Eerola (2017) on koonnut raportin malminetsintäyritysten viestinnän ja sidosryhmätoiminnan merkityksestä sosiaalisen toimiluvan ansaitsemisessa ja ylläpidossa. Lähimpänä tutkielmani aihetta on kuitenkin Sofia Ziessler-Korpin (2013) pro gradu -tutkielma, jossa hän tutki kolmea pohjoissuomalaista malminetsintäyritystä yritysten yhteiskuntavastuun näkökulmasta.

Tutkielmani tarkoituksena on selvittää, millaisia käsityksiä ja ajatuksia malminetsintää tekeville yrityksille liittyy alaan kohdistuvaan kritiikkiin ja julkiseen keskusteluun. Lisäksi tarkoituksena on kartoittaa yritysten tekemiä vastuullisuustoimia. Alan toimintaan kohdistuu myös poliittisia tavoitteita ja eettisiä kysymyksiä, joiden osalta haluan selvittää yritysten näkemyksiä. Toteutin tutkielman haastatteleamalla malminetsintää Suomessa tekeviä yrityksiä. Haastateltavina oli sekä malminetsintäyrityksiä, että malminetsintää kaivostoiminnan ohessa tekeviä kaivosyrityksiä. Aineistonkeruumenetelmänä käytin teemahaastattelua ja yhdistin sen teema-analyysiin.

Tarkemmat tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten sosiaalisen toimiluvan tavoittelu ja yritysten yhteiskuntavastuu näkyy malminetsintää tekevien yritysten toiminnassa?
2. Mitä malminetsintää tekevät yritykset ajattelevat niiden toimintaan kohdistuvasta kritiikistä?
3. Miten malminetsintää tekevät yritykset näkevät alan tulevaisuuden ja eettiset kysymykset?

Tutkielma sijoittuu laadulliseen tutkimukseen ja tarkemmin ympäristöpolitiikan tutkimuskenttään sekä yhteiskuntatieteelliseen kaivostutkimukseen. Tutkielma voidaan nähdä ympäristöpoliittisena, koska kaivostoiminta vaikuttaa ympäristöönsä monin tavoin. Kaivostoiminta voidaan kehystää monesta näkökulmasta ja eri toimijat pyrkivät määrittämään sitä omien intressien ja arvojen kannaltaan edullisimmalla tavalla. Tämä johtaa kysymyksen määrittelykamppailuun ja ympäristökysymyksen eli kaivostoiminnan politisoitumiseen. (Ks. esim. Laine & Jokinen 2001.) Tutkielma on

teoriasidonnainen eli siinä on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraan pohjaudu teoriaan kuten teorialähtöinen tutkimus (Eskola 2018: 182). Teoriasidonnaisuus näkyy keskeisten käsitteiden, sosiaalisen toimiluvan ja yritysten yhteiskuntavastuun, ja aineistolähtöisen teemahaastattelun yhdistelmässä.

Seuraavaksi taustoitan suomalaista kaivostoimintaa ja malminetsintää. Kerron myös kaivostoimintaa ympäröivästä lainsäädäntökehikosta ja alalla käytössä olevista vapaaehtoisista vastuullisuustyökaluista. Sen jälkeen avaan tutkielman teoreettista viitekehystä, joka koostuu sosiaalisesta toimiluvasta ja yritysten yhteiskuntavastuusta. Kolmanneksi kerron tutkielman menetelmistä, aineistosta ja sen keräämisen käytännöistä, minkä jälkeen avaan tutkielman tulokset. Peilaan tuloksia tutkielman teoriataustaa pohdintaluvussa ja lopetan tutkielman johtopäätöksiin.

2 Kaivostoiminta Suomessa

2.1 Historia

Suomen moderni kaivannaisteollisuus alkoi 1910-luvun taitteessa, kun kuparimalmia löytyi Outokumpun kylästä Savo-Karjalasta. Malmilöydön valjasti käyttöönsä valtio-omisteinen Oy Outokumpu Ab. (Kuisma 1989: 3-5) Yrityksellä on ollut merkittävä rooli suomalaisen kaivosteollisuuden kehityksessä ja historiassa. Sen omistuksessa on ollut ja on edelleen useita merkittäviä kotimaisia kaivoksia ja sen aikaisemmin tutkitut ja sittemmin hylkäämät löydökset ovat myöhemmin herättäneet muiden malminetsijöiden kiinnostuksen (Rytteri 2012: 58-59). 1990-luvulle saakka Outokumpu Oy ja muut kansalliset yhtiöt, kuten Rautaruukki Oy, dominoivat Suomen kaivannaisalaa (Mononen & Sairinen 2021: 3). Merkittävä ja muihin maihin verrattuna poikkeuksellinen rooli alan historiassa on myös ollut valtion alaisuudessa toimivalla Geologian tutkimuskeskuksella (GTK), joka on tehnyt paljon työtä Suomen malmivarantojen kartoittamiseksi ja etsintäteknologioiden kehittämiseksi (Eerola 2017: 35). Sen tekemän malminetsinnän tuloksena Suomeen on sadan vuoden aikajaksolla syntynyt yli 20 kaivosta (Hernesniemi ym. 2011: 27).

1900-luvun alku- ja keskivaiheilla suurilla teollisuusyhtiöillä oli paikkakunnalla iso vastuu yhteiskunnallisista tehtävistä, kuten peruspalveluista. Tilanne kuitenkin muuttui 1980-luvulla, jolloin valtio alkoi ottaa enemmän vastuuta julkisista palveluista. Myös Outokumpu Oy:n toimintaa alettiin arvottaa poliittisten tavoitteiden sijaan puhtaasti liiketoiminnallisista lähtökohdista. 1980- ja 1990-luvuilla kaivannaisala koki kriisin markkinahintojen laskun myötä, mutta elpyi taas 2000-luvulla, minkä ansiosta Suomessa alalle syntyi paljon uusia projekteja. (Rytteri 2012: 59.) 1980-luvulla Rautaruukki Oy:n malminetsintäyksikkö sulautettiin Outokumpu Oy:n vastaaviin organisaatioihin.

Tämän jälkeen Outokumpu Oy:n tekemä malminetsintä kohdistui toimivien kaivosten ympäristöön ja uusia malmivaroja kartoitti lähinnä GTK. (Lindborg 1996: 73). Suomi liittyi ETA-sopimukseen 1994, jolloin ulkomaalaisrajoitukset poistuivat ja ulkomaiset yhtiöt kiinnostuivat malminetsinnästä etenkin Lapissa (Rytteri 2012: 59). Kansainvälinen kysyntä kasvoi, globaalit toimijat rantautuivat Suomeen ja alalla toimivien yritysten omistukset siirtyivät kotimaisesta kansainväliseen (Mononen & Sairinen 2021: 3). Ulkomaiset yritykset ovat tuoneet mukanaan alalle huomattavia määriä riskirahoitusta ja kehittyneitä etsintämenetelmiä (Hernesniemi ym. 2011: 29).

2000-luvun taitetta leimasi myös uraaniin liittyvät kiistat (Karasti 2008), joiden keskiössä oli etenkin ydinvoiman eettiset (Rytteri 2012: 59, 65; Eerola 2017: 17) ja ympäristöterveyteen liittyvät kysymykset (Sarpö 2008). Kun Talvivaarassa ilmoitettiin vuonna 2010 uraanin talteenottohankkeesta, paikalliset suhtautuivat uutiseen maltillisesti, mutta ulkopaikkakuntalaisia vastustajia toiminnalle löytyi (Mononen 2015: 118–119). Kaivosyhtiöt alkoivat 2000-luvulla panostaa myös yhteiskunnalliseen vastuullisuuteen, mutta ympäristön tilaan liittyvät kysymykset saivat tuohon aikaan vain marginaalisesti huomiota (Rytteri 2012: 55, 60).

Vasta Talvivaaran tapahtumat 2010-luvun alkupuolella käänisivät alaan liittyvät keskustelun pois uraanista (Eerola 2017: 3, 16; Sarpö 2008). Talvivaaran malmio oli löydetty GTK:n toimesta jo vuonna 1977. Tämän jälkeen malmio oli Outokumpu Oyj:n omistuksessa, joka pyrki kehittämään uutta teknologiaa tuolloin kannattamattoman esiintymän hyödyntämiseksi. 2004 esiintymän oikeudet ja siihen liittyvät koe- ja tutkimustiedot myytiin uudelle Talvivaara Mining Company Plc:lle ja sen toimitusjohtaja Pekka Perälle. Talvivaarasta oli tarkoitus tulla suomalaisen kestävä kaivostoiminnan edelläkävijä (Mononen 2015: 113–114). Kaivoksen suunnittelu alkoi vuonna 2003 ja se operoi ilman suurempaa negatiivista mediahuomiota vuoteen 2010 (Sairinen ym. 2017: 644).

2010-luvun taitteessa paikalliset alkoivat kuitenkin huolestua muun muassa esiintymästä löytyneestä uraanista sekä haju- ja vesiongelmista (Mononen 2015: 118). Vuonna 2010 ilmenevät ensimmäiset vesienhallinnan ongelmat ja samansuuntainen katastrofaalinen kehitys jatkui vuosia aina uusien prosessivesivuotojen ilmetessä. Lähialueiden vesistöt pilaantuivat merkittävästi ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos joutui asettamaan vedelle käyttörajoituksia terveydellisistä syistä. Lisäksi tapauksesta aloitettiin tutkinta, joka päättyi vuonna 2019 korkeimman oikeuden antamiin tuomioihin (KKO 2019). (Sairinen ym. 2017: 644; Mononen & Sairinen 2021: 3). Vuonna 2015 kaivoksen omistus siirtyi pääosin valtio-omisteiselle Terrafame Mining Oy:lle (Mononen 2015: 113), joka toimii alueella edelleen. Osasyynä ympäristökatastrofiin pidetään myös viranomaisvalvonnan pettämistä. Valvontaviranomainen Kainuun ELY-keskus ei pystynyt arvioimaan toiminnasta aiheutuvia vaikutuksia luotettavasti ja epäonnistui yritystoiminnan ohjauksessa. (Sairinen ym. 2017: 645.) Se on heikentänyt luottamusta alan säätelyjärjestelmään (Leino & Miettinen 2020: 333). Talvivaara kehittyi

lopulta koko alan kansallisen konfliktin symboliksi ja se on vaikuttanut merkittävästi alan maineeseen ja legitimizeettiin Suomessa (Mononen & Sairinen 2021: 3).

Keskustelu Talvivaarasta levisi kaikkialle ja moni koki tapauksen median välityksellä. Ei ollut päivää ilman kaivostoimintaan liittyvää negatiivista uutisointia eikä ongelmattomista kaivos-hankkeista juurikaan uutisoitu. Myös yrityksen esittämien valheiden paljastuminen oli omiaan nostamaan ihmisten mieliin pelkoja, joista osa oli myös aiheettomia (Mononen 2020: 122). Sairisen ym. (2017: 649) havainnon mukaisesti: ”Kun jokin teema on median armoilla, sen kuristusotetta on vaikea höllentää varsinkin, jos ongelmat pahenevat”. Tapahtumien edetessä negatiivisempaan suuntaan Talvivaaraa vastustanut aktivismi levisi paikalliselta kansalliselle tasolle (Sairinen ym. 2017: 645). Talvivaaran tapahtumat ovat suomalaisen kaivannaisteollisuuden suurin kriisi ja se leimaa edelleen vahvasti kaivannaistoimintaa koskevaa keskustelua ja asenteita.

Viimeiset kaksi vuosikymmentä suomalaisessa kaivostoiminnassa on menty kohti globalisaatiota ja kansainvälistymistä (Mononen & Sairinen 2021: 3). Globaalina trendinä on siirtyä yhä herkemmille alueille, kuten arktisiin olosuhteisiin, merenpohjaan ja alkuperäiskansojen alueille (Sairinen, Mononen & Björn 2018a: 162). Helposti hyödynnettävissä olevat varannot ovat ehtyneet ja markkinahintojen noustessa sekä tekniikan kehittyessä yhä vaikeammin hyödynnettävät löydökset muuttuvat taloudellisesti kannattaviksi. Suomessa alaa 2010-luvulla hallitsevia piirteitä ovat olleet hylättyjen kaivosten uudelleen avaaminen tai pitkään tiedossa olevien varantojen hyödyntäminen (Rytteri 2012: 59). ”Uraanikiistasta Talvivaaran kautta kaivoskiistaan ja malminetsintään” (Eerola 2017: 16) summaa alan historiaa kahden viimeisen vuosikymmenen ajalta. Viimeisimpänä käänteenä kaivosalan kohtaama kritiikki on siirtynyt kaivostoiminnan elinkaaren alkupäähän (Mononen 2020). Vielä vuonna 2015 Eerola (2015: 44) arvioi, että malminetsinnällä oli Suomessa usein paikallinen hyväksyntä eikä suurempia kiistoja ollut ilmennyt. Nyt kuitenkin huomion kohteena on juuri malminetsintä, varaukset ja erityisesti ulkomaiset malminetsintä- ja kaivosyhtiöt.

2.2 Kaivostoiminnan ja malminetsinnän monet ulottuvuudet

Edellisellä vuosituhanella kaivokset otettiin usein paikallisyhteisöissä vastaan avosylin, koska toiminta virkisti syrjäkyläelämää ja taloutta. Talvivaaran lähiasukkaat suhtautuivat jopa ympäristökatastrofien jälkeen kaivostoimintaan myönteisesti sen positiivisten aluetaloudellisten vaikutusten vuoksi, kunhan ”asiat tehdään oikein ja luontoa ei tuhota” (Mononen 2015: 118). Kaivostoiminta voi olla alueen ainoa mahdollisuus sosio-ekonomiseen kehitykseen (Mononen & Suopajarvi 2016). Kaivostoimintaa vastustettaessa saatetaan epäsuorasti vaikuttaa alueen työpaikkojen määrään tai

kaivostoiminnasta saatavien verotulojen kautta esimerkiksi julkisten palveluiden ylläpidon mahdollisuuksiin. Tällaiset vaikutukset voivat olla merkittäviä syrjäseuduilla, jonne kaivostoiminta usein Suomessa sijoittuu. Toisaalta viime aikoina kaivostoiminnan paikallistaloudellisia vaikutuksia on myös kyseenalaistettu tuomalla ilmi muille elinkeinoille, kuten matkailulle aiheutuvaa taloudellista haittaa (Mononen 2015: 121), vaikka väitettä on myös kritisoitu todistusaineiston puutteesta (Eerola 2017: 38). Taloudelliset hyödyt tuntuvat kuitenkin saavan aiempaa vähemmän painoarvoa tämänhetkisessä julkisessa keskustelussa.

Kaivostoiminnan viime vuosikymmenenä kohtaama kritiikki on kohdistunut erityisesti ulkomaisiin kaivos- malminetsintäyrityksiin. Monet ajattelevat ulkomaisten yhtiöiden ryöstävän Suomen luonnonvarat maksamatta toiminnastaan riittävästi veroja ja jättävän jälkeensä ympäristöongelmia yhteiskunnan maksettavaksi. Ulkomaisiin yrityksiin kohdistuva kritiikki on nähty myös tyypillisenä viime vuosikymmenen suomalaiselle julkiselle keskustelulle (Ziessler-Korppi 2013: 154). Jartin ym. (2014: 188-193) tutkimuksessa Suomessa tunnistettiin resurssinationalismin piirteitä. Kuitenkin Rytterin (2012: 65) mukaan juuri ulkomaiset yhtiöt raportoivat yhteiskuntavastuustaan ahkerimmin. Myös Lesser ym. (2011: 19–20) toteavat, että ulkomaiset kaivosyhtiöt ovat Lapissa olleet aktiivisempia yhteistyössään paikallisten poronhoitajien kanssa ja suostuvaisempia ratkaisemaan muun muassa laiduntamiseen liittyviä ongelmia paliskuntien kanssa verrattuna kotimaisiin yrityksiin. Ulkomaisten yritysten maine on siis huono, vaikka ne voivat olla jopa kotimaisia kilpakumppaneitaan vastuullisempia.

Viime vuosina keskustelu kaivostoiminnasta on siirtynyt malminetsintään. Jotta keskustelua voi ymmärtää ja arvioida, pitää tietää mistä malminetsinnässä on kyse. Malminetsinnällä tarkoitetaan toimintaa, jossa selvitetään kallioperän malmipotentialiaa ja pyritään paikantamaan ja arvioimaan mineraaliesiintymiä (Eerola 2017: 26-27). Malmipotentialiaali taas tarkoittaa alueen mahdollisuuksia sisältää hyödynnettäviä mineraaliesiintymiä. Toiminnan tavoitteena on löytää esiintymä, joka on pitoisuuksiltaan ja määrältään taloudellisesti kannattava hyödynnettäväksi. Etsintätoiminnan aloittaminen ei tarkoita, että taloudellisesti kannattavia esiintymiä löydetään.

Keskustelu malminetsinnän hyväksyttävyydestä on realisoitunut jopa paikallistason konflikteiksi. Suomen tunnetuimmat malminetsintäkonfliktit sijaitsevat Heinäveden kunnassa ja Käsvärren Lapissa. Heinävedellä on käyty vuosia kiistaa malminetsintäyritys Grafintec Oy:n (ent. Beowulf Mining) ja paikallisyhteisöjen välillä yrityksen toiminnan hyväksyttävyydestä. Tilanne kärjistyi kesällä 2018, kun grafiittia paikkakunnalla etsivä Grafintec Oy kertoi aikovansa hakea kaivoslupaa. Ilmoituksen jälkeisen keskustelutilaisuuden ilmapiiriä kuvattiin kärjistyneeksi ja kaivosvastaiseksi, jonka jälkeen useat tahot ovat esittäneet hanketta vastustavia kannanottoja. Leinon ja Miettisen mukaan paikallisten tarve tiedolle kasvoi tuolloin nopeasti eikä yhtiö kyennyt vastaamaan siihen riittävän

yksityiskohtaisesti. Malminetsintää vastustava Pro Heinävesi pystyi täyttämään informaatiovajeen omalla viestinnällään. (Leino & Miettinen 2020: 307-324.) Heinäveden tapahtumaketjun viimeisimpänä käänteenä maanomistajan perustivat malminetsintäalueelle yksityisen luonnonsuojelualueen. Yhtiö katsoo, että maanomistajat perustivat suojelualueen estääkseen malminetsinnän ja kaivos-toiminnan alueella. Viranomaisen suojelupäätöksen ja luonnonsuojelualueen perustamisen laillisuutta tullaan arvioimaan hallinto-oikeudessa. (Tiirikainen 2021.) Heinävedeltä keskustelu on levinnyt nopeasti paikkakunnan ulkopuolelle ja lopulta myös kansallisen tason liikehdinnäksi, kuten myös Talvivaaran kohdalla kävi (Sairinen ym. 2017: 645). Liike laati yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa eduskunnan käsittelyyn edenneen Kaivoslaki Nyt -kansalaisaloitteen, jonka tavoitteena on nykyisen kaivoslain (621/2011) uudistaminen. (Kaivoslaki Nyt – Lakialoite kaivoslain muuttamiseksi.) Kaivoslain uudistusprosessi on käynnissä tätä kirjoitettaessa keväällä 2022.

Toinen Suomessa huomiota herättänyt konflikti sijaitsi Enontekiöllä, missä Akkerman Finland Oy:llä oli Hietakerossa soidensuojeluohjelmaan sekä saamelaisten poronhoito- ja Natura 2000 -alueeseen kuuluva varausalue. Saamelaiskäräjät teki varauksesta valituksen, sillä GTK on tehnyt alueella aikaisemmin testiporauksia, joiden saamelaiset ovat kokeneet vaikuttaneen poronhoitoon. Akkerman Finland Oy ei tehnyt alueella käytännön tutkimustyötä. (Tammela 2020a; Tammela 2020b.) Myös Käsivarren tapauksessa laadittiin Ei kaivoksia Suomen Käsivarteen -adressi, joka vastustaa kaikkea kaivosalan toimintaa alueella (Ei kaivoksia Suomen Käsivarteen). Yrityksen varausilmoitus raukesi 31.1.2022 (Tukes 16.4.2020 VA2020:0007) eikä se ole hakenut alueelle uutta varausta tai malminetsintäalupaa.

Malminetsintähankkeita on Suomessa käynnissä monikymmenkertaisesti verrattuna toimiviin kaivoksiin. Hankkeiden suuri määrällinen ja alueellinen volyymi sekä toiminnalle tyypilliset suuret etsintäalueet ovat saaneet monet huolestumaan toiminnasta. Arvioiden mukaan kuitenkin vain 7/1000 tai 1/10 000 malminetsintähankkeesta johtaa kaivoksen perustamiseen (Scott & Whately 2006: 263; NRCan 2006: 6). Näihin alalla yleisesti käytettyihin lukuihin on kuitenkin syytä suhtautua varauksella, sillä tieto on vanhaa, sen alkuperä epäselvä ja arvioiden vaihtelu suurta. Malminetsintähankkeen vastustaminen voi myös olla kaivoksen vastustamista tehokkaampaa. Hankkeet ovat erityisen herkkiä paikallisille konflikteille suunnittelu- ja rakennusvaiheessa, koska siirtymä voi olla paikallisille dramaattinen. Elinkaaren alkupään vaiheet voivat olla myös hedelmällistä aikaa kiistää hanke, koska pääomaa on investoitu verrattain vähän, muutokset suunnitelmiin eivät ole suhteettoman kalliita eikä poliittinen ja taloudellinen paine projektin toteuttamiseen ole kasvanut liian suureksi. (Franks 2018: 21.) Estämällä jo tutkimustoiminta voidaan estää myös kaivoksen perustaminen ja sen negatiiviset ympäristövaikutukset, vaikka todennäköisyys tämän lopputuloksen toteutumiselle olisi pieni.

Kansalaisten mielissä kaivostoiminta, malminetsintä ja niiden vaikutukset usein sekoituvat keskenään (Eerola 2017: 28, 46; Leino & Miettinen 2020: 325, 327; Nurmi 2017: 2; Selinheimo 2014: 75; Ziessler-Korppi 2013: 159). Suomessa kaivosten vastustajien on todettu vastustavan malminetsintää samoin argumentein (Benighaus 2018: 39), vaikka toimintojen vaikutukset ovat hyvin erilaisia. Heinävedellä malminetsintäyrittäjä Grafintec Oy nimesi konfliktin perimmäiseksi syiksi tiedon ja ymmärryksen erot toimijoiden välillä. Yhtiön mukaan paikalliset uskovat, että kaivos perustetaan vuoden sisällä, vaikka sillä hetkellä toiminnassa oli kyse alueen geologian selvittämisestä. (Leino & Miettinen 2020: 342).

Leinon ja Miettisen (2020: 342) mukaan ”paikallisesti pienikin mahdollisuus kaivoksen perustamisesta nähdään uhkana, jolloin malminetsinnästä puhuminen ainoastaan tutkimuksena koetaan harhauttavana”. Ziessler-Korpin (2013: 164) mukaan yritysten kuvaukset malminetsinnästä ”pelkkänä” tutkimustoimintana pitävät teknisesti paikkansa. Toiminnan tavoitteena on kuitenkin löytää hyödyntämiskelpoinen malmio, jonka käytöllä on ympäristövaikutuksia. Heinävedellä etsintäyhtiön haasteeksi nimettiin juuri sen käytäntö erottaa malminetsintä kaivostoiminnasta erilliseksi kokonaisuudeksi (Leino & Miettinen 2020: 325). Vastustuksen taustalla voidaan väärinymmärrysten lisäksi nähdä myös oikeutettua huolta mahdollisen kaivoksen perustamisesta.

Suomalaisten asenteita malminetsintää kohtaan tutkineiden Beninghaus ym. (2018: 31, 37) mukaan kuitenkin 62 % suomalaisista vastaajista piti malminetsintää tärkeänä tai jokseenkin tärkeänä teollisuudenalana. Vain 12 % vastaajista piti etsintätoimintaa ja uusia kaivoksia tarpeettomina. Malminetsinnällä on siis yleisesti Suomessa melko korkea hyväksyntä, ja toimintaa vastustaa suhteellisen pieni osa väestöstä. Jartin, Rintalan ja Litmasen (2014: 184, 201) mukaan louhinnan yleinen hyväksyntä kuitenkin laskee, mikäli se tapahtuisi omassa asuinkunnassa. On huomioitava, että monet kyselytutkimuksen vastaajista kertoivat, ettei heillä ole juurikaan tietoa malminetsinnästä tai kaivosalasta (Beninghaus ym. 2018: 37). Yksilön kaivosalaan liittyvän tietämyksen vaikutuksesta toiminnan hyväksyntään ei ole yksiselitteisiä tutkimustuloksia (Litmanen, Jarti ja Rantala 2016: 789).

2.3 Malminetsinnän parhaat käytännöt

Kaivosalan toimijat ovat reagoineet muuttuneeseen keskusteluilmapiiriin esimerkiksi luomalla työkaluja vastuullisuuden kehittämiseen. Vastuullisen malminetsinnän malleja, työkalupakkeja ja ohjeita on jonkin verran kehitetty globaalilla tasolla. Kansainvälisesti nämä mallit ovat kuitenkin usein kehitetty toimintaan globaalissa etelässä, jossa toimintaympäristö ja toiminnan sosiaaliset vaikutukset ovat Suomeen verrattuna hyvin erilaisia (Rytteri 2012: 62). Globaalissa etelässä

yhteiskuntavastuutoimet liittyvät paikallisen yhteiskunnan perustoimintojen, kuten terveydenhuollon ja koulutuksen, kehittämiseen, kuten myös suomalaisissa teollisuusyhteiskunnissa toimittiin 1900-luvun alkupuolella. Kansainvälisesti kehitetyt mallit eivät ole suoraan sovellettavissa Suomeen, jossa toimintaympäristö ja keskustelu malminetsinnästä poikkeaa osin jopa muista länsimaista (Benighaus ym. 2018). Siksi Suomessa on kehitetty toimintaympäristöön sopivaa vastuullisen malminetsinnän mallia. Siinä keskitytään erityisesti viestinnän ja sidosryhmätoiminnan kehittämiseen, koska niitä pidetään yhteiskuntavastuun suurimpina haasteina Suomessa. Tavoitteena on sosiaalinen toimilupa ja sen ylläpito. Malminetsintä on mallissa erotettu neljään vaiheeseen: esivalmisteluun, tunnusteluun, pitkäjänteiseen malminetsintään ja toiminnan päättämiseen tai vaihtoehtoisesti sen jatkamiseen kaivoshankkeeksi. Yritys voi poistua alueelta missä vaiheessa tahansa, mikäli löydökset eivät ole lupaavia. (Eerola 2017.)

Ensimmäinen vaihe on esivalmistelu, jonka aikana tutustutaan alueen geologiseen aineistoon sekä sosiaalisiin, poliittisiin, ympäristöllisiin ja taloudellisiin ominaispiirteisiin. Taloudellisiin tekijöihin kuuluvat muun muassa elinkeinot, joista matkailu joutuu tyypillisesti etenkin Pohjois-Suomessa konfliktiin kaivostoiminnan kanssa (Koivurova ym. 2015: 209). Yrityksen sisäisestä koulutetaan työntekijöitä sen arvoihin ja sidosryhmätoimintaan. (Eerola 2017: 51.) Myös MacCallumin ja Russillin (2020: 7-9) mukaan on tärkeää tutustua alueen ympäristöllisiin, sosiaalisiin ja poliittisiin piirteisiin malminetsinnän ensimmäisistä vaiheista lähtien ja arvioida niiden vaikutuksia hankkeen toteuttamiseen. Tosin heidän mukaansa poliittis-taloudellinen analyysi sidosryhmien intresseistä voidaan tehdä toiminnan myöhemmässä vaiheessa.

Toinen vaihe on tunnustelu eli etsintätyö, joka sijoittuu virallisissa lupaprosesseissa hetkiin ennen varaushakemusta (ks. luku 2.4 Malminetsinnän ja kaivoksen perustamisen prosessi). Tässä vaiheessa otetaan ensimmäistä kertaa yhteyttä sidosryhmiin, erityisesti ensimmäinen tapaaminen sidosryhmien kanssa on tärkeä (MacCallum & Russill 2020: 7-8). Vastuullisen malminetsinnän mallissa sidosryhmiksi on määritetty paikalliset sidosryhmät, paikalliset maanomistajat ja asukkaat, paikallismedia, kunta, yrittäjät, paliskunnat ja saamelaiset, kansalliset järjestöt ja kiviharrastajat. Myös paikallisten viranomaisten kanssa olisi hyvä järjestää tapaaminen ennen kenttätöiden aloittamista (MacCallum & Russill 2020: 8). Kun sidosryhmiin on oltu yhteydessä, voidaan järjestää halukkaille yhteinen info- ja keskustelutilaisuus. Parhaimmillaan tilaisuudet ovat vuorovaikutteisia ja yritys voi niiden avulla saada arvokkaita kontakteja. Maastossa toimiva geologi on yrityksen käyntikortti, minkä vuoksi esivalmistelun aikana tehtävä koulutus- ja arvotyö työntekijöiden kanssa on tärkeää. Maastossa liikkuvien työntekijöiden olisi myös tärkeää osata paikallista kieltä, jotta he voivat kommunikoida toiminnasta sujuvasti kohdatessaan paikallisia asukkaita. Etsintätyö kuuluu sidosryhmäsuhteiden kannalta toiminnan kriittisiin hetkiin yhdessä kolmannen vaiheen kanssa. Kriittiset hetket

sijoittuvat aikaan ennen malminetsintä lupahakemuksen jättämistä, minkä jälkeen yhteyden ottaminen sidosryhmiin on liian myöhäistä. (Eerola 2017: 50–54.) Myös MacCallumin ja Russillin (2020: 7-8) mukaan yrityksen on toimittava sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla heti ensimmäisistä maastokäynteistä lähtien, jotta sosiaalinen toimilupa voidaan saavuttaa.

Kolmas toiminnan vaihe on pitkäjänteinen malminetsintä. Tässä vaiheessa malminetsintä lupa on myönnetty ja tutkimusta jatketaan tarkemmin syväkairauksin ja kaivauksin. Tyypillisesti toiminnassa keskitytään tiettyyn kohteeseen. Pitkäaikaisen alueella oleskelun vuoksi myös sidosryhmäsuhteita tulisi syventää. Mahdollisuuksien mukaan tulisi hyödyntää paikallista osaamista ja työvoimaa, sillä paikalliset työntekijät toimivat yrityksen henkilökohtaisina kontakteina paikallisiin sekä sitouttavat yritystä osaksi paikkakuntaa ja sen verkostoja. (Eerola 2017: 55, 57.)

Neljännessä vaiheessa tehdään lähtösuunnitelma alueelta tai aloitetaan kaivoksen suunnittelu. Mikäli päädytään ensimmäiseen vaihtoehtoon, tutkimusten päättymisestä ja syistä ilmoitetaan hyvissä ajoin kaikille sidosryhmille ja paikallismedialle. Mikäli taas esiintymän hyödyntämistä suunnitellaan, päätöksestä informoidaan paikallisia ja yhteistyötä jatketaan. Tosin suunnittelun ja yhteistyön haasteet ovat huomattavasti laajemmat kaivosta suunniteltaessa. Tässä vaiheessa huomio siirtyy sidosryhmätoiminnasta ja viestinnästä kohti kolmea yritysten yhteiskuntavastuun ja kestävän kehityksen pilaria. Mallin kehitystyössä tuotiin ilmi, että etsintäyritykset voisivat tehdä paikkakunnalla investointeja, jotka hyödyttäisivät sekä paikkakuntaa ja sen asukkaita, että yritystä itseään. Tällaisia sosiaalisia investointeja voisivat olla esimerkiksi teiden kunnostaminen, joka tukisi myös yrityksen omaa toimintaa. (Eerola 2017: 44, 55, 57.) Myös MacCallum ja Russill (2020: 10) suosittelevat kollektiivista arvon luontia ympäröivään yhteisöön. Mallin kehitystyössä tunnistettiin tarve muun muassa asennemuutokselle kaikkien toimijoiden osalta. Asennemuutoksella tarkoitetaan yrityksen kykyä asettua toisen rooliin sekä pyrkimystä konsensushenkiseen asenteeseen toisen omaisuutta kunnioittaen. (Eerola 2017: 45-46.)

Kestävän kaivostoiminnan verkosto on puolestaan luonut yrityksille vapaaehtoisen vastuullisuustyökalun, kaivosvastuu-järjestelmän. Se tarjoaa sekä kaivostoimintaan että malminetsintään kehitetyt vastuullisuusjärjestelmät. Verkosto on kaivosalan yritysten ja alan sidosryhmien yhteistyöfoorumi, jonka tavoitteena on kehittää kaivosten ja malminetsinnän toimintatapoja vastuullisemmiksi ja jakaa tietoa ja kokemuksia. Malminetsinnän vastuullisuusjärjestelmä tarjoaa konkreettisia ohjeita kestävään malminetsintään sen eri vaiheissa ja sen avulla arvioidaan ja todennetaan jäsenyritysten sitoutumista järjestelmään. Yritykset arvioivat vastuullisuuttaan vuosittain itsearviointityökalun avulla. Työkalu antaa arvion yrityksen toiminnan vastuullisuudesta ja ohjaa sen kehittämiseen eri osa-alueilla. Vastuullisuusjärjestelmä koostuu toimintaperiaatteista ja kolmesta arviointityökalusta, joiden teemoja ovat sidosryhmät, ympäristö ja työturvallisuus. (MVJ 2020: 2.)

2.4 Malminetsinnän ja kaivoksen perustamisen prosessi

Seuraavaksi esittelen malminetsinnän ja kaivoksen perustamisen prosessia lainsäädännön näkökulmasta. Prosessin avaaminen on tärkeää eri toimintojen, käsitteiden ja lupien keskinäisten erojen selvittämiseksi. Lisäksi tutkielman teoreettisen viitekehyksen kannalta on tärkeää ymmärtää lainsäädännön asettamat vaatimukset yritysten toiminnalle, jotta vapaaehtoiset vastuullisuustoimet voidaan tunnistaa.

Vuonna 1965 säädetty kaivoslaki korvattiin vuonna 2011 säädetyllä ja nykyisin voimassa olevalla kaivoslailla (KaivosL, 621/2011). KaivosL 5.1,1 §:n määritelmän mukaan malminetsinnällä tarkoitetaan ”kaivosmineraaleja sisältävän esiintymän paikallistamiseen ja tutkimiseen käytettäviä geologisia, geofysikaalisia ja geokemiallisia tutkimuksia sekä näytteenottoa esiintymän koon ja laadun selvittämiseksi”. 7 §:n mukaan ”jokaisella on toisenkin alueella oikeus kaivosmineraalien löytämiseksi tehdä geologisia mittauksia ja havaintoja sekä ottaa vähäisiä näytteitä, jos toimenpiteistä ei aiheudu vahinkoa eikä vähäistä suurempaa haittaa tai häiriötä (etsintätyö)”. Tiettyjä malminetsintään liittyviä toimenpiteitä saa siis tehdä ilman varausta tai malminetsintälupaa. Niitä tosin rajoitetaan tietyillä alueilla (7.2 §) Etsintätyöstä tulee ilmoittaa ennen sen aloittamista etsintäalueeseen kuuluvien kiinteistöjen omistajille (8 §). Ennen malminetsintäluvan hakua hakija voi varata alueen tekemällä turvallisuus- ja kemikaalivirastolle (Tukes) varausilmoituksen. Mikäli varaukselle ei ole estettä, kaivosviranomainen myöntää varauspäätöksen, joka antaa hakijalle etuoikeuden hakea alueelle malminetsintälupaa (32.4 §).

Jos malminetsintää ei voida toteuttaa 7 §:n mukaisena etsintätyönä tai kiinteistön omistaja ei anna toimiin suostumustaan, on haettava malminetsintälupaa. Lisäksi lupaa on haettava 9 §:ssä säädetyissä tilanteissa, esimerkiksi jos toiminnasta voi aiheutua maisemallisten tai luonnonsuojeluarvojen heikentymistä. Malminetsintälupa voidaan myöntää luonnonsuojelualueelle, mikäli toiminta ei heikennä suojeltuja luontoarvoja. Suojelualueella toimiminen kuitenkin vaikeuttaa kaivosluvan hakemista: Sakatin kaivosohjelma on tunnettu sen pitkään jatkuneista pyrkimyksistä hyödyntää Natura 2000 -alueen alaisia esiintymiä. Vuonna 2021 Suomessa myönnettiin ensimmäistä kertaa kaivoslupa Natura 2000 -alueelle Kittilässä. Tapauksessa suhteellisen pienimuotoisen toiminnan (ottamisalue noin 1 hehtaari) ei todettu todennäköisesti merkittävästi heikentävän suojelun perusteena olevia luontoarvoja (Tukes 14.4.2021 KL2017:0001). Natura-alueet eivät siis kategorisesti estä kaivostoimintaa, mutta vaikeuttavat sitä ja vaativat ylimääräisiä resursseja esimerkiksi Natura-arvioinnin myötä.

Malminetsintäluvan nojalla sen haltija saa malminetsintäalueella ”- - tutkia geologisten muodostumien rakenteita ja koostumusta sekä tehdä muita kaivostoimintaa valmistelevia tutkimuksia ja muuta malminetsintää esiintymän paikallistamiseksi sekä sen laadun, laajuuden ja hyödyntämiskelpoisuuden selvittämiseksi sen mukaan kuin malminetsintäluvassa tarkemmin määrätään” (10.1 §). Malminetsintäluvassa kaivosviranomaisen antaa myös määräyksiä liittyen yksityisten ja yleisten etujen turvaamiseen (51.2 §) ja luvan haltijan tulee asettaa vakuus mahdollisen vahingon tai haitan korvaamista ja jälkihoitoa varten (107 §). Malminetsintälupa ei oikeuta esiintymän hyödyntämiseen (10.2 §), mutta se antaa haltijalleen etuoikeuden hakea alueelle kaivoslupaa (32 §). Malminetsintäluvan haltijan on ilmoitettava kirjallisesti malminetsintäalueeseen kuuluvien kiinteistöjen omistajille, viranomaisille ja muille oikeudenhaltijoille kaikista mahdollisesti vahinkoa tai haittaa aiheuttavista maastotöistä sekä väliaikaisista rakennelmista (12 §). Lisäksi saamelaisten kotiseutualueella tulee vastaavasti ilmoittaa myös erälle poronhoitoon liittyville sidosryhmille (12.2 §). Malminetsintäluvan haltijan on myös suoritettava etsintäalueeseen kuuluvien kiinteistöjen omistajille vuotuinen malminetsintäkorvaus (99 §) sekä korvata aiheuttamansa vahingot ja haitat (103 §).

Kaivoksen perustamiseen ja kaivostoiminnan harjoittamiseen on oltava kaivoslupa (16 §). Se antaa oikeuden hyödyntää kaivosalueella tavatut kaivosmineraalit (17 §). Kaivoksen perustamiseen tarvitaan lisäksi ympäristönsuojelulain (527/2014) 27 §:n mukainen ympäristölupa ja vesilain (587/2011) 3:2 §:n mukainen lupa. Lisäksi ympäristövaikutusten arviointimenettelystä annetun lain mukaisesti (252/2017) YVA-menettely täytyy toteuttaa, kun kaivoksen pinta-ala on yli 25 hehtaaria tai irrotettavan aineksen kokonaismäärä vähintään 550 000 tonnia vuodessa.

Vuonna 2011 uudistettua kaivoslakia on erityisesti kritisoitu sidosryhmien huomioinnin ja osallistumisjärjestelmän epäonnistumisesta. KaivosL 39 §:n mukaan malminetsintälupaa, kaivoslupaa, kullanhuuhtontalupaa ja kaivosaluelunastuslupaa myönnettäessä tulee asianosaisille varata tilaisuus antaa asiasta muistutuksia. Muille kuin asianosaisille tulee vastaavasti varata tilaisuus mielipiteiden ilmaisuun. Kuitenkin vaikka asianomaisilla oli laillinen oikeus vaikuttaa Kittilän kaivos-hankkeeseen, he kokivat, ettei virallisiin prosesseihin osallistumisella ollut merkitystä eikä heidän mielipiteitään otettu oikeasti huomioon (Koivurova ym. 2015: 2019). Heinävedellä puolestaan tilanne kärjistyi sellaisessa malminetsinnän vaiheessa, jossa virallisia osallistumismenettelyitä ei ollut tarjolla. Tämä johti keskustelun käymiseen osallisten itse luomilla alustoilla. Myös Heinävedellä kävi ilmi, etteivät paikalliset nähneet todellisia vaikutusmahdollisuuksia mahdollisen kaivoksen lupaprosesseissa. Paikallisten vaikutuspyrkimysten sijoittuminen aikaa ennen virallisia YVA- ja lupaprosesseja kertoo osaltaan epäluottamuksesta virallisia osallistumismenettelyjä kohtaan. (Leino & Miettinen 2020: 281, 335.)

Kaivoslain uudistus on käynnissä ja se on tätä kirjoitettaessa keväällä 2022 lausunto- kierroksella. Tämän jälkeen siihen tehdään tarvittavat muutokset ja se annetaan hallituksen esityksenä eduskunnalle. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2022.) Samaan aikaan on myös käynnissä sekä kaavoitus- ja rakentamislain (ent. maankäyttö- ja rakennuslaki) että luonnonsuojelulain uudistukset, jotka myös koskettavat kaivostoimintaa. Lainsäädäntöpaketin lopullinen muoto ja keskinäiset suhteet muokkaavat kaivosalan toimintaympäristöä merkittävästi.

3 Käsitteellinen ja teoreettinen viitekehys

3.1 Sosiaalinen toimilupa

Monissa yhteiskuntatieteellisissä kaivostutkimuksissa käytetään käsitteellisenä kehyksenä sosiaalista toimilupaa (eng. social license to operate, SLO). Sosiaalisen toimiluvan ansaitseminen on tärkeää, koska siitä piittaamattomien yritysten hankkeet ovat kohdanneet historiassa hidastuksia tai pysähtyneet jopa kokonaan kansalaisyhteiskunnan ja paikallisten toimesta (Prno & Slocombe 2012: 346). Toimiluvalla tarkoitetaan paikallisyhteisöjen ja sidosryhmien jatkuvaa lupaa tai laajaa julkista hyväksyntää alueella tapahtuvalle, usein teolliselle, toiminnalle. Sosiaalinen toimilupa pohjautuu sidosryhmien uskomuksiin, käsityksiin ja mielipiteisiin organisaation toiminnasta. Käsitettä käytti ensi kerran Jim Cooney, Placer Dome -kaivosyhtiön kansainvälisten ja julkisten asioiden johtaja Maaailmanpankin konferenssissa vuonna 1997, minkä jälkeen se levisi alalla myös laajempaan käyttöön. (Thomson & Boutilier 2011: 1779.) Sosiaalisen toimiluvan mukaan yritys tarvitsee hallinnollisten lupien lisäksi sosiaalisen hyväksynnän pystyäkseen harjoittamaan yritystoimintaa (Ranängen & Lindman 2018: 668). Toimiluvan luonteeseen kuuluu mahdollisuus hyväksynnän menettämisestä missä toiminnan vaiheessa tahansa, joten sitä täytyy ylläpitää. Toimilupa tulisi nähdä prosessina, joka jatkuu koko hankkeen elinkaaren ajan. (Koivurova ym. 2015: 197, 205). Sosiaalinen toimilupa on sekä sääntökehys että toiminnan tavoite (Prno & Slocombe 2012: 348). Se ei ole kirjallinen sopimus, mutta sen pohjalta voidaan luoda erilaisia paikallisten yhteisöjen ja yritysten välisiä sopimuksia (esim. impact and benefit agreements), joita on hyödynnetty erityisesti Pohjois-Amerikassa yritysten toiminnan sijoituessa alkuperäisväestöjen alueille (Fidler & Hitch 2007; ks. myös Tuulentie ym. 2019: 106).

Kaivostoiminta edellyttää resursseja, kuten materiaaleja, osaamista tai pääsyn tietyille markkinoille. Näiden saavuttamiseen yritys tarvitsee suhteita. Suhteiden puuttuminen tai rikkominen voi aiheuttaa konflikteja ja sosiaalisia ongelmia, mitkä ovat puolestaan toistuvasti historiassa aiheuttaneet huomattavia kustannuksia yrityksille hankkeiden viivästymisinä tai mainehaittoina (Rytteri 2012: 66). Kaivostoiminnassa alkuvaiheen suhteellisen suuret investoinnit alkavat tuottaa vasta, kun

kaivannaiset saadaan markkinoille. Tämä takia toiminnan mahdollisimman aikainen aloittaminen on tärkeää ja ajalliset viivästyksset kalliita. (Thomson & Boutilier 2011: 1782.) Sosiaalisen toimiluvan ansaitseminen ja ylläpito vaatii yritykseltä halua selvittää paikallisten olosuhteiden erityispiirteitä ja etenkin Suomessa paljon panostusta lain vaatimukset ylittävään sidosryhmätyöhön ja viestintään. Suomessa termi on tunnetumpi verrattuna muihin pohjoismaihin. (Koivurova ym. 2015: 220, 222).

Paikallisyhteisö muodostaa toimiluvan myöntävän yksikön. Thomsonin ja Boutilierin (2011) määritelmän mukaan paikallisyhteisöllä tarkoitetaan heterogeenistä sidosryhmien verkkoa, joka jakaa yhteisen intressin etsintä- tai kaivostoimintaan liittyen. Verkoston osia kutsutaan sidosryhmiiksi ja ne voivat olla erilaisia yksilöitä, ryhmiä tai organisaatioita. Jokainen niistä kuuluu toiminnan vaikutuspiiriin tai ne pystyvät itse vaikuttamaan toimintaan, vaikka kaikilla verkoston osilla ei välttämättä ole paikallista sidettä hankkeeseen. Toimiluvan ansaitseminen tarkoittaa tämän verkoston kollektiivisesti myöntämää hyväksyntää hankkeelle. Sosiaalista toimilupaa ei saavuteta, mikäli vain osa verkoston jäsenistä hyväksyy toiminnan. (Thomson & Boutilier 2011: 1781). Tässä tutkielmassa pyrin korostamaan sidosryhmäverkoston heterogeenisyyttä käyttämällä paikallisyhteisöstä monikkoa paikallisyhteisöt, jotta lukijalle ei synny yksinkertaistettua käsitystä yhdestä homogeenisestä yhteisöstä tai intressistä (ks. Tuulentie ym. 2019: 101). Thomsonin ja Boutilierin sidosryhmän määritelmää ovat kritisoineet Lesser ym. (2017: 13–14) paikallisuuden tai maantieteellisen siteen väheksymisestä. Heidän mukaansa toimijalla täytyy olla maantieteellinen side hankealueeseen, jotta ne voivat kuulua hankkeen sidosryhmiin. Sidosryhmien maantieteellisen siteen puuttuminen kyseenalaistaa kirjoittajien mielestä sosiaalisen toimiluvan merkityksen. Heidän mielestään yhteisö tulisi määrittää seuraavien limittäisten kriteerien mukaisesti:

- Paikalliset yhteisöt ja asukkaat, jotka asuvat lähellä kaivoshanketta ja;
- ryhmät, joihin hanke vaikuttaa tai;
- ryhmät, jotka voivat vaikuttaa hankkeen kehitykseen paikallistasolla.

Joskus hanke ei herätä kiinnostusta paikallisen piirin ulkopuolella, jolloin sen sidosryhmät niin ikään rajoittuvat paikallisiksi (Mononen & Sairinen 2021: 4). Sidosryhmien verkosto voi myös levitä hankkeen edetessä paikkakunnalta sen ulkopuolelle (Leino & Miettinen 2020: 332).

Kaivostoiminnan yhteiskunnallinen ja poliittinen toimintaympäristö kehittyy jatkuvasti epävakammaksi. Boutilierin, Blackin ja Thomsonin (2012: 230) mukaan tämä johtuu malminetsintätoiminnan siirtymisestä globaaliin etelään sekä kaupunkimaisille ja teollisessa käytössä oleville alueille. Tällaisilla alueilla toimiminen synnyttää helposti toimintaa vastustavia liikkeitä, jotka pyrkivät vaikeuttamaan yritysten toimintaa. Samanmielisten yhdistymistä helpottaa nykyisin myös internetin ja sosiaalisen median olemassaolo. Myös yhä harvemmin ihmisten hyvinvointi ja henkilökohtainen

talous on riippuvaisia raaka-ainealasta, mihin vaikuttaa muun ohella kaivosalan teknologisoituminen. Tämän vuoksi sosiaalisen toimiluvan saavuttaakseen yrityksen pitää pystyä tuottamaan sidosryhmille ja paikallisyhteisöille työllisyyden lisäksi myös muita hyötyjä. Nykyisin paikallisyhteisöjen punnitessa kaivostoiminnan alueelle tuomia hyötyjä ja haittoja päädytään usein lähelle nollaa. Varsinkin, jos alueella on jo toimiva paikallistalous. Lisäksi viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana kansalaistoiminta on globaalilla tasolla kasvanut räjähdysmäisesti. Toimintaympäristön yhteiskunnallinen ja poliittinen epävakautuminen vaatii kaivannaisteollisuudelta vakauttavia toimia, mikä voidaan toteuttaa toimimalla suorassa yhteistyössä sidosryhmien kanssa sosiaalista toimilupaa tavoitellen. (Boutilier, Black & Thomson 2012.)

Erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota toimiluvan saavuttamiseen alueella, jolla ei ole aikaisempaa kokemusta kaivannaistoiminnasta (Prno & Slocombe 2012: 346–347). Vastaavasti yrityksen historia alueella tai kansallisella tasolla tai alueen aikaisemmat positiiviset kokemukset kaivostoiminnasta parantavat yrityksen mahdollisuuksia saavuttaa sosiaalinen toimilupa (Koivurova ym. 2015: 210, 222). Toisaalta myös negatiiviset kokemukset yrityksen toiminnasta muilla alueilla voivat nopeasti päätyä paikallisyhteisöjen tietoisuuteen ja vaikuttaa heidän suhtautumiseensa. Sosiaalinen toimilupa on aina hankekohtainen (Mononen & Suopajarvi 2016: 14). Esimerkiksi saman yrityksen muiden hankkeiden kohtaama hyväksyntä tai vastustus ei takaa sosiaalista toimilupaa muilla alueilla. Paikkakunnan historialla, esimerkiksi aikaisemmilla ympäristökamppailuilla tai -konflikteilla, voi myös olla vaikutusta vastustuksen synnyssä ja sen määrässä. (Eerolan 2017: 17-18.)

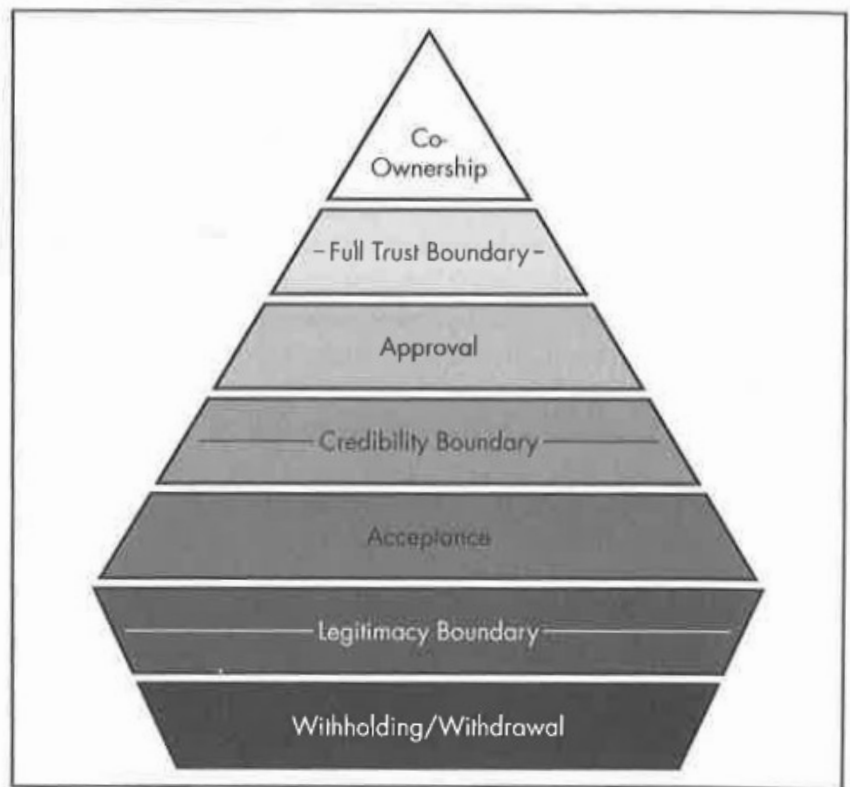
Vastuulliseen kaivannaistoimintaan liittyy myös niin sanottujen no-go-alueiden välttäminen toimintaympäristöinä. Goodland (2012: 2112-2115) on määritellyt no-go alueiksi alkuperäiskansojen alueet, konfliktialueet, herkäät vesistö- ja valuma-alueet, merkittävät biodiversiteettialueet, tärkeät elinympäristöt, erämaa-alueet ja alueet, joilla on kulttuuriomaisuutta. Eerola (2017: 52-53) ehdottaa Suomessa näiden joukkoon lisättäväksi matkailualueet, sillä ne ovat aiheuttaneet Suomessa useita konfliktitilanteita (esim. Leino & Miettinen 2020). Matkailu on kriittinen tekijä alueella ja siihen liittyy liiketoiminnallisia riskejä. Tämän vuoksi nämä alueet tulisi tunnistaa ja neuvotella toimintojen yhteensovittamisesta sidosryhmien kanssa. Eerolan (2021: 9) tutkimuksessa kaikki herkällä alueilla malminetsintää tekevät yritykset olivat kohdanneet vastustusta.

Myös kaivettavalla mineraalilla tai metallilla on merkitystä kaivos- tai etsintätoiminnan hyväksyttävyydessä. Litmasen, Jartin ja Rantalan (2016: 789–790) mukaan positiivinen ympäristöön liittyvä asenne korreloi etenkin uraani-, metalli- ja mineraalikaivosten hyväksymättömyyden kanssa, kun taas kiviainesta tai monia kaivannaisia hyödyntävien kaivosten kohdalla yhteyttä ei löytynyt. Tämä voi tutkijoiden mukaan johtua siitä, ettei jälkimmäisiä pidetä ympäristölle erityisen haitallisina. Vahvimmin hyväksyttävyyttä metalli- ja mineraalikaivoksia kohtaan lisäsivät aikaisemmat

kokemukset metallikaivoksista. Hyväksyttävyyttä lisäytyi myös, mikäli vastaaja näki kaivettavat materiaalit tärkeinä yhteiskunnalle. Alan on todettu epäonnistuneen vakuuttamaan ihmisiä sen välttämättömyydestä tulevaisuuden kehitykselle. (Nurmi 2017: 6.)

Thomson ja Boutilier (2011) ovat kehittäneet sosiaalisen toimiluvan rakentamiseen ja sen vahvuuden mittaamiseen teorian, joka määrittää toimiluvan neljä tasoa. Tasot ovat epääminen (eng. withheld/whitdrawn), sietäminen (eng. acceptance), hyväksyntä (eng. approval) ja psykologinen identifikaatio (eng. co-ownership/psychological identification). Tasoja erottaa toisistaan kolme reunaehto. Niiden saavuttaminen on välttämätöntä, jotta seuraava toimiluvan taso voidaan ansaita. Reunaehdon menettäminen merkitsee toimiluvan tason laskua. Reunaehdot ovat legitimitetti (eng. legitimacy), luotettavuus (eng. credibility) ja luottamus (eng. full-trust). Malli perustuu sosiaalisen pääoman rakentamiseen ja se on esitelty kuvassa 1.

Ensimmäisellä tasolla, epäämisellä, tarkoitetaan hankkeen kieltämistä, joka on yrityksen kannalta pahin mahdollinen skenaario. Jotta yritys voisi saavuttaa toisen, sietämisen tason, tulee sen ylittää legitimitetin reunaehto. Yritys voi saavuttaa legitimitetin levittämällä tietoa yrityksen toiminnasta, kuuntelemalla sidosryhmien huolenaiheita sekä seuraamalla virallisia ja epävirallisia paikallisia normeja, tapoja ja käytäntöjä. Sietämisen taso on saavutettu, kun paikallisyhteisöt kuuntelevat yritystä ja harkitsevat sen ehdotuksia. Mikäli niillä ei ole syytä epäillä yrityksen luotettavuutta, ne voivat antaa hankkeen edetä. Kylynlahden kaivoksen tapauksessa legitimitetin tason ylittäminen edellytti yritykseltä paikallisten huolien toisissaan ottamista ja muutoksia yrityksen suunnitelmiin (Mononen & Sairinen 2021: 6). Legitimitettiä ja yleisemmin sosiaalista toimilupaa tavoiteltaessa on tärkeää tunnistaa kaikki toiminnan kannalta oleelliset sidosryhmät. Mikäli yritys epäonnistuu ja jättää sidosryhmätyönsä ulkopuolelle tärkeitä toimijoita eikä huomioi niiden mielipiteitä, voidaan

Kuva 1: Sosiaalisen toimiluvan rakentuminen (Thomson & Boutilier 2011: 1784)

toimintaa pitää ei-legitiiminä. (Thomson & Boutilier 2011: 1784–1785.) Heinäveden malminetsintätapauksessa Grafintec Oy teki tämän virheen jättäessään alueen luostariyhteisöt sidosryhmäyhteistyönsä ulkopuolelle, millä on arvioitu olleen vaikutusta tilanteen kärjistymiseen (Leino & Miettinen 2020: 322).

Seuraava sosiaalisen toimiluvan taso on hyväksyminen, jonka reunaehtona luotettavuus. Luotettavuuden saavuttaminen kulminoituu responsiiviseen vuorovaikutukseen paikallisyhteisöjen kanssa ja niiden huolet otetaan osaksi yrityksen toimintaa. Rakentaakseen luotettavuutta yrityksen tulee pitää kiinni antamistaan lupauksista, olla rehellinen ja toimia yhdenmukaisesti sidosryhmästä riippumatta. Luotettavuus syntyy avoimuudesta ja läpinäkyvyydestä tiedottamisessa ja päätöksenteossa. Mikäli sidosryhmiä kohdellaan eri tavoin, tulee toimintatapa perustella hyvin. Malminetsinnän kontekstissa lupausten antaminen ja niistä kiinni pitäminen voi olla haastavaa, koska usein paikallisyhteisöjen esittämät huolet kohdistuvat kaivostoiminnasta aiheutuviin vaikutuksiin. Mikäli malminetsintäyrittäjä ei pysty tekemään kaivostoimintaa koskevia sitoumuksia, se voi tavoitella uskottavuutta pitämällä kiinni lyhyen aikavälin lupauksista. Yritysten kannattaa myös osallistaa sidosryhmiä toimintaansa, jotta toiveet voidaan ottaa huomioon ja reagoida niihin joustavasti ja nopeasti. Toiminnan tueksi, odotuksien määrittämiseksi ja väärinymmärrysten vähentämiseksi voidaan lisäksi solumia virallisia sopimuksia. Kun legitimeetti ja luotettavuus on saavutettu, on todennäköistä, että hanke saavuttaa hyväksynnän paikallisyhteisöiltä. Tämän seurauksena yrityksellä on pääsy toiminnan kannalta tärkeisiin resursseihin. (Thomson & Boutilier 2011: 1785–1786.) Kylylahden tapauksessa kaivoksen vaikutusten ja paikallisten huolten tehokas hallinta edesauttoi yritystä saavuttamaan luottamuksen ja hyväksynnän (Mononen & Sairinen 2021: 7).

Psykologisen identifikaation taso edellyttää paikallisyhteisöjen täyttä luottamusta yritykseen ja uskoa siihen, että se toimii kaikissa tilanteissa niiden hyväksi. Kun paikallisyhteisöt psykologisesti identifioituvat hakkeeseen, ne kantavat osan hankkeen menestymisen vastuusta. Ne voivat esimerkiksi puolustaa yritystä, mikäli se kohtaa kansallista painetta ympäristöjärjestöjen taholta. Tässä tilanteessa yritys on päässyt osaksi paikallisyhteisöjen sosiaalista verkostoa. (Thomson & Boutilier 2011: 1786.) Kylylahden kaivoksen sidosryhmillä oli hankkeen valmisteluvaiheessa odotuksia muun muassa uusista asukkaista ja paikallisten urakoitsijoiden käytöstä kaivoksen toiminnassa. Vaikka osa paikallisten odotuksista ja yrityksen lupauksista ei erinäisistä syistä toteutunut, se ei ole vaikuttanut hankkeen hyväksyntään. Monosen ja Sairisen (2021: 6-7) mukaan hankkeen hyväksyntä voidaan saavuttaa myös reiluksi koettujen osallistumisprosessien kautta. Reiluuden kokemus voidaan saavuttaa mahdollistamalla sidosryhmien aktiivinen osallistuminen päätöksentekoprosessiin ja kohtelemalla niitä kunnioittavasti. Mikäli yritys koetaan reiluksi, paikallisyhteisöt todennäköisemmin

hyväksyvät sen toiminnan. Vastaavasti Heinävedellä malminetsinnän vastustus kulminoitui osittain juuri sidosryhmien kokemaan osallistumisprosessien puutteeseen (Leino & Miettinen 2020).

Malminetsintään liittyy jokaisessa prosessin vaiheessa mahdollisuus toiminnan lopettamiseen, mikä yhdistettynä markkinahintojen vaihteluun tekee siitä jopa kaivostoimintaa epävakaampaa. On aiheellista kyseenalaistaa paikallisyhteisöjen kyky psykologisesti identifioitua yritystoimintaan, jonka jatkuminen alueella on jatkuvassa kannattavuuspunninnassa. Paikallisyhteisöjen kannalta ei ole kestäväää rakentaa osaa identiteetistään sellaisen toiminnan varaan, joka saattaa poistua alueelta milloin tahansa. Tämän tulkinnan tarkoitus ei ole sulkea pois sitä mahdollisuutta, että malminetsintäyritys pystyisi rakentamaan näin vahvan suhteen sidosryhmiinsä ja paikallisyhteisöihin. Kuitenkin näin vahvan sosiaalisen toimiluvan saavuttaminen on jopa kaivostoiminnassa harvinaista (Thomson & Boutilier 2017: 1786).

Sosiaalisen toimiluvan käsitettä on kritisoitu sen epämääräisyydestä. Alan toimijoiden keskuudessa ei ole käytössä yhtenäistä määritelmää. Sen nojalla ei myöskään ole standardisoitu toimia, joilla toimilupaa voisi käytännössä pyrkiä saavuttamaan. Tämänkaltaista toimenpiteiden yhdenmukaistamista vältetään, koska valitut toimet tulisi teorian mukaan määrittää tapauskohtaisesti. Sosiaalisen toimiluvan määritelmän ja toimenpiteiden epämääräisyys aiheuttaa väärinymmärryksiä ja erilaisia odotuksia riittävistä vastuullisuustoimista. Kritiikin mukaan yritykset myös pyrkivät verhoamaan sosiaalisella toimiluvalla toimintansa ja voittojensa suojelun epäitsekkeäksi toiminnaksi, vaikka todellisuudessa ne pyrkivät turvaamaan omat toimintamahdollisuutensa esimerkiksi ehkäisemällä konfliktitilanteita sidosryhmien kanssa. (Lesser, Suopajarvi & Koivurova 2017: 4; Owen & Kemp 2013: 30-31.)

3.1.1 Malminetsinnän sosiaalinen toimilupa

Sosiaalisen toimiluvan käsitettä on käytetty myös malminetsinnän hyväksyntää tarkasteltaessa (esim. NEXT 2020). Malminetsinnän sosiaalinen toimilupa (eng. social license to explore, SLE) kuvaa malminetsintäyrityksen suhdetta paikallisyhteisöjen kanssa ja sitä voidaan pitää sosiaalisen toimiluvan esiasteena, ehtona tai edellytyksenä. Thomsonin ja Boutilierin (2011: 1786-1787) mukaan sosiaalinen toimilupa tulisi ansaita ennen kaivoksen rakennusvaihetta eli malminetsinnän ja löydöksen tarkemman tutkimuksen aikana. Hankkeen alkuvaiheessa tehty ensivaikutelma voi heijastua mahdollisen kaivostoiminnan koko elinkaareen. Historia näyttää, että sosiaalisen toimiluvan jättäminen huomiotta malminetsinnässä aiheuttaa ongelmia kaivostoiminnan kehittämisessä, mikäli löydös osoittautuu

taloudellisesti kannattavaksi. Huonot sidosryhmäsuhteet malminetsintävaiheessa voivat johtaa sosiaalisiin jännitteisiin, konflikteihin ja hankkeen ennen aikaiseen keskeyttämiseen.

Malminetsintäyritykset käyttävät sosiaalisen toimiluvan synonyyminä sosiaalista hyväksyntää ja siihen viitataan usein epäsuorasti yritys-yhteisö-suhteenä tai sidosryhmäyhteistyönä. Vuonna 2021 tehdyssä tutkimuksessa vain pienellä osalla malminetsintää tekevistä yrityksistä oli verkkosivuillaan ympäristöön liittyvää raportointia ja alle puolessa tutkituista verkkosivuista mainittiin sosiaaliseen toimilupaan liittyviä teemoja. Useammin niihin kuitenkin viitattiin kaivos- ja kehitysyhtiöiden, kuin malminetsintäyritysten sivuilla. (Eerola 2021.)

Usein malminetsintää tekevät pienet, niin sanotut 'juniori-yhtiöt', joilla on rajalliset resurssit sidosryhmäyhteistyöhön (Rytteri 2012: 64). Thomsonin ja Boutilierin (2011: 1788) mukaan etsintäyhtiöt usein ajattelevat, että matalan profiilin pitäminen säästäisi ne toimiluvan tavoittelulta ja siihen liittyviltä kustannuksilta. Malminetsintävaiheessa paikallisyhteisöihin luodut suhteet ja muodostuneet asenteet toimintaa kohtaan voivat kuitenkin seurata hanketta koko sen elinkaaren ajan. Alan järjestöt ovat tuoneet esille hyvien sidosryhmäsuhteiden merkityksen myös esiintymien myytävyydelle, kun ostajina ovat suuremmat ja maineestaan huolehtivat kaivosyhtiöt. (NEXT 2020; Prno & Slocombe 2012: 347.) Monet kaivosyhtiöt haluavat ostaa täysin luvitettuja ja hyväksytyjä malmioita ja välttää tilanteita, joissa sidosryhmät vaikeuttavat sen toimintaa estämällä veden, sähkön tai muun välttämättömän resurssin saannin tai järjestämällä kampanjoita, joista aiheutuu mainehaittaa ja osakehintojen laskua. Tällaiset ilmiöt ovat erityisen haitallisia malminetsintäyrityksille, mutta myös kaivosyhtiöille (Thomson & Boutilier 2011: 1782, 1784). Boutilierin, Blackin ja Thomsonin (2012: 232) mukaan vielä yksittäistä sidosryhmää suurempi vaikuttavuus on niiden välille muodostetuilla liitoilla, jotka pystyvät luomaan epävakautta toimintaympäristöön ja estämään pääsyn yritykselle välttämättömiin resursseihin. Tämän vuoksi yrityksen tulee selvittää myös sidosryhmien väliset suhteet (ks. myös Thomson & Boutilier 2011: 1783).

3.2 Yritysten yhteiskuntavastuu

Lähellä sosiaalisen toimiluvan termiä on yritysten yhteiskuntavastuun käsite (eng. corporate social responsibility, CSR) (Koivurova ym. 2015: 220). Niitä yhdistää sama tavoite: sidosryhmien hyväksyntä toiminnalle. Yritysten yhteiskuntavastuun määritelmä vaihtelee (Lindman, Ranängen & Kauppi 2020: 893; Dahlsrud 2008: 6). Usein siihen liitetään ympäristöllisten, sosiaalisten ja taloudellisten kysymysten ottaminen osaksi yrityksen toimintaa ja sen sidosryhmäsuhteita. Määritelmässä toistuu viisi teemaa: vapaaehtoisuus, sidosryhmät, yhteiskunnallisuus, ympäristö ja talous. Näiden

huomioiminen on välttämätöntä käsitteen ymmärtämisessä. Lisäksi näihin teemoihin liittyvät toimet ovat vapaaehtoisia ja ylittävät lain vaatimukset. (Dahlsrud 2008: 4). Yritysten yhteiskuntavastuu perustuu ajatukseen, jonka mukaan yrityksillä on osakkeenomistajiensa lisäksi vastuita myös yhteiskuntaa kohtaan. Laajemmassa ympäristöpoliittisessa kehyksessä käsite ja siihen liittyvät strategiat ovat osa yritysten itseohjauksen keinoja (eng. self-regulation). Yritysten yhteiskuntavastuuseen tähtäävät toimet voivat olla lähtöisin myös yrityksen ulkopuolelta, kuten alan etujärjestöistä. (Prno & Slocombe 2012: 352.)

Yritysten yhteiskuntavastuu tarkoittaa yrityksen sisältä peräisin olevia keinoja, ohjeita ja toimintatapoja, joilla yritys pyrkii saavuttamaan sosiaalisen toimiluvan (Koivurova ym. 2015: 220). Se myös merkitsee keinoja, joiden avulla yritys muodostaa asenteita, strategioita ja suhteita paikallisyhteisöihin ja sidosryhmiin. Yhteiskuntavastuutoimilla pyritään vastaamaan konflikteihin, vähentämään yritystoimintaan liittyviä riskejä ja lieventämään ei-toivottua mainetta ja julkisuutta. (Tuulentie ym. 2019: 101, 106; Koivurova ym. 2015: 196.) Dahlsrudin (2008: 4) määritelmän mukaisesti vapaaehtoiset toimet, joita käyttäen yritys integroi sosiaalisia, taloudellisia ja ympäristöllisiä kysymyksiä toimintaansa ja sidosryhmäsuhteisiinsa ovat yhteiskuntavastuullisuutta. Käsitteellä on siis yhteyksiä myös kestävään kehitykseen. Lain minimivaatimusten noudattaminen ei kuitenkaan riitä täyttämään määritelmää, vaikka ne liittyisivätkin mainittuihin teemoihin. Vastuullisuustoimien suunnittelussa tulee myös kiinnittää huomiota siihen, että niistä koituvat hyödyt jakautuvat tasaisesti sidosryhmien kesken (Holley & Mitcham 2016: 25).

Yritysten pyrkimyksiä vastuulliseen toimintaan selittää esimerkiksi yhtiön liiketoimintaan liittyvät tekijät, ulkoisten toimijoiden aiheuttama paine ja ennakoiva yhteiskunnallinen vaikuttaminen (Rytteri 2012: 55). Kurucz, Colbert ja Wheeler (2008) ovat tiivistäneet yritysten arvopohjaiset syyt yhteiskuntavastuun ottamiseen neljään kategoriaan: kulujen ja riskien vähentäminen, kilpailuetu, maineen ja legitimitetin ylläpito sekä synerginen arvon luonti, jolla tarkoitetaan arvon tuottamista yrityksen lisäksi toiminnan sidosryhmille. Yhteiskuntavastuullisen toiminnan motiiveissa sekoittuvat sekä yrityksen itselleen tuomat taloudelliset hyödyt, että vapaaehtoinen osallistuminen paikallistason kehitykseen. Tuulentien ym. (2019: 101) mukaan yrityksen yhteiskuntavastuullisuuden hyöty nähdään yrityksissä usein lähinnä vapaaehtoisena lahjoituksena paikallisyhteisöjen kehittämiseen. Toisaalta myös yhteisöjen kehittäminen saattaa lopulta hyödyttää yrityksen työntekijöitä, mikäli he asuvat paikkakunnalla.

Lindman ym. (2020: 893) mukaan arvon tuottaminen paikallisille on tärkeää, jotta hyväksyntä voidaan saavuttaa. Saavuttaminen edellyttää siis toiminnanharjoittajalta etenkin paikallisten toiveiden kuuntelemista ja toteuttamista. Tämän pitäisi olla ensisijainen lähtökohta yritysvastuutoimien suunnittelulle. Se hyödyttää myös toiminnanharjoittajaa taloudellisesti. Yritysvastuutoimet

pystytään kohdentamaan tehokkaasti sidosryhmiä eniten huolestuttaviin seikkoihin, eikä resursseja kulu vähemmän tärkeiden kohteiden arviointiin ja raportointiin. Sidosryhmäviestinnän avulla turhia huolia pystytään poistamaan ja käsittelemään todellisia paikkakuntakohtaisia ongelmakohtia vuoropuhelussa sidosryhmien kanssa (Siivonen 2018). Tämän vuoksi myös valmiit yhteiskuntavastuustrategiat ja -ohjelmat tulisi aina sopeuttaa paikalliseen kontekstiin. Yritysten panostus yhteiskuntavastuutoimiin ei kuitenkaan aina kohtaa muiden toimijoiden, kuten paikallisyhteisöjen odotusten kanssa. Heinäveden tapauksessa (Leino & Miettinen 2020) huomattiin, että kaivannaisyrittäjien vaatimusten mukaisesti toteutettu viestinnän taso ei vastannut paikallisten odotuksia. Ranängen ja Lindman (2018: 676) puolestaan huomasivat, että yritysten yhteiskuntavastuutoimet ristesivät vain tiettyyn pisteeseen saakka sidosryhmien toiveiden kanssa. Vaikka yritysten toimissa ja sidosryhmien toiveissa oli joitain keskeisiä eroavaisuuksia, tulisi kaikissa tapauksissa paikallisen kontekstin ohjata yritys vastuutoimia ja niistä kommunikointia.

Yritysten yhteiskuntavastuullisuus näkyy konkreettisimmin yhteiskuntavastuuraporteissa ja -strategioissa tai niiden puuttumisessa. Ne ovat Prnon ja Slocomben (2012: 352) mukaan suosituin markkinapohjainen keino sosiaalisen toimiluvan ylläpitämiseen. Dahlsrudin (2008: 6) mukaan menestyksekkäs yhteiskuntavastuustrategia on aina kontekstiinsa yksilöllisesti kehitetty. Vielä 2010-luvun taitteessa Suomessa ei nähty tarvetta kaivosyhtiöiden vastuustrategioille, koska alan yleinen hyväksyntä oli hyvä eikä painetta vastuullisen asenteen osoittamiseen ollut. Tämä saattoi Rytterin (2012: 65-66) mukaan johtua alan tuolloin vähäisestä mediahuomiosta ja siitä, että toiminta sijoittui usein alueille, joilla mineraalipotentiali on ollut tiedossa pitkään. Tutkimuksessa raporttien sisältö ja valitut kohteet vaihtelevat suuresti, mikä voi johtua tiedon puutteesta tai pyrkimyksestä vakuuttaa lukija juuri kyseisen, yrityksen toimintaan sopivan, indikaattorin mielekkyydestä. Rytteri toteaaakin, että kansalaisten näkökulmasta paras vaihtoehto olisi, että yhtiön toiminnasta olisi saatavilla riippumattonta ja vertailukelpoista tietoa. Yhteiskuntavastuuraportteja tuottavat yhtiöt ovat usein kanadalaisia, joiden kotimaassa vastuullisuudesta on keskusteltu jo ennen vuosituhtaan vaihdetta. Kanadassa määritettiin vuonna 1997 periaatteet yhteiskunnallisesti kestävä kaivostoiminnan edistämiseksi, mikä on asettanut korkeat standardit yritysten vastuullisuudelle. Vastuullisuusraportointi on nykyään muodostunut normiksi maailman suurimmissa kaivosyhtiöissä.

Yritysten yhteiskuntavastuuta on kritisoitu siitä, että yhteiskuntavastuutoimet hyödyttävät yrityksen tärkeimpiä ja resursseja hallinnoivia sidosryhmiä, mutta eivät yhteiskuntaa laajemmin. Yritykset tekevät vastuullisuustoimia vain, koska niiden tarkoituksena on ylläpitää yrityksen toimintaa. Yritykset eivät pyri vaikuttamaan yhteiskunnallisiin ongelmiin toistuvasti tai merkittävässä määrin, mikäli se on taloudellinen rasite. Yhteiskuntavastuun sijaan aihetta koskevissa tutkimuksissa on

mitattu sitä, miten yritykset palvelevat tärkeimpiä ja resurssivaroja hallitsevia sidosryhmiään. (Barnett 2019.)

Sosiaalisella toimiluvalla ja yritysten yhteiskuntavastuulla on paljon yhtymäkohtia. Sosiaalista toimilupaa pidetään yritysten yhteiskuntavastuuseen verrattuna abstraktimpana ja se on epämääräisempi sekä yhteisöpohjainen. Lisäksi ainakin teoriatasolla sen ansaitseminen vaatii jonkin asteista konsensusta toimijoiden välillä. Sosiaalinen toimilupa korostaa sosiaalista hyväksyttävyyttä, valtasuhteita sekä paikallisyhteisöjen roolia. Toisin kuin yrityksen sisältä lähtöisin olevat yhteiskuntavastuutoimet, sosiaalinen toimilupa myönnetään yhdeltä itsenäiseltä toimijalta toiselle. Sosiaalisen toimiluvan puuttuminen ja toisaalta sen olemassa olo kertovat siitä, miten hyvin yrityksen yhteiskuntavastuutoimet ovat onnistuneet. (Tuulentie ym. 2019: 101, 106; Koivurova ym. 2015: 220.) Sosiaalinen toimilupa tulisi siis nähdä toiminnan tavoitteena ja yhteiskuntavastuu taas yrityksen toimina, jolla tavoitteeseen pyritään. Suhde on tietyllä tavalla välineellinen: sosiaalista toimilupaa tavoitellaan yhteiskuntavastuun kautta. Käytän tässä tutkielmassa käsitettä vastuullisuustoimet sekä sosiaalisen toimiluvan tavoittelun että yritysten yhteiskuntavastuun keinoista.

Sekä sosiaalinen toimilupa, että yritysten yhteiskuntavastuu ovat yhteydessä lain yritykseltä edellyttämiin minimivaatimuksiin ja niiden ylittämiseen etenkin Suomessa. Koivurova ym. (2015: 200, 220, 222) huomasivat, että Norjassa sosiaalinen toimilupa katsottiin ansaituksi, mikäli yritys täyttää lain asettamat vaatimukset. Suomessa käsite tunnetaan laajemmin verrattuna muihin pohjoismaihin ja toimiluvan ansaitseminen on muita maita enemmän sidoksissa lain vaatimukset ylittävään toimintaan. Tätä tukevat myös Leinon ja Miettisen (2019: 328, 330) havainnot: Heinäveden malminetsintätapauksessa lain vaatimusten mukaisesti menetelleen toiminnanharjoittajan Grafitec Oy:n toimet eivät paikallisten mielestä olleet riittäviä eikä hanke siten saavuttanut sosiaalista toimilupaa. Myös Prno ja Slocombe (2012: 346) ovat todenneet, että yhä useammin lain minimivaatimusten täyttäminen ei tyydytä yhteiskuntien odotuksia yritystoimintaa kohtaan.

4 Aineisto ja menetelmät

Tämän tutkielman aineisto perustuu Suomessa malminetsintää tekevien yritysten edustajien teema-haastatteluihin. Haastattelut ovat hyvä menetelmä, koska aihetta koskevaa aineistoa tai tietoa ei ole muutoin juuri saatavilla. Esimerkiksi malminetsintäyritysten verkkosivuilla ei välttämättä ole informaatiota tai se voi olla pintapuolista. Teemahaastattelu sopii menetelmäksi, koska se antaa haastateltaville mahdollisuuden tuoda esiin omia, mahdollisesti omista ennakkokäsityksistäni poikkeavia tulintoja. Teemahaastattelu on puolistrukturoitu menetelmä ja se perustuu johonkin ennalta

määritettyyn näkökohtaan. Teemahaastattelussa etenee yksityiskohtaisten kysymysten sijaan ennalta määritettyjen teemojen mukaan. Haastattelussa pyritään keskustelevuuteen, eikä teemoja käydä läpi tietyssä järjestyksessä, vaan niiden välillä voidaan hypellä joustavasti antaen keskustelun kulkea luontevasti. Jokainen teema käydään läpi kaikkien haastateltavien kanssa, mutta kaikkiin teemoihin ei välttämättä syvennyttä kaikissa haastatteluissa yhtä laajasti. Teemahaastattelu perustuu ajatukseen, jonka mukaan ihmisten tulkinnat asioista ja heidän niille antamat merkitykset ovat tärkeitä. Kaikkia yksilön tunteita, kokemuksia, ajatuksia ja uskomuksia voidaan tutkia sen keinoin. (Hirsjärvi & Hurme 2015: 47-48; Eskola 2007: 33.) Teemahaastattelua ei tunneta muissa kielissä, vaikka samankaltaisia haastatteluja tehdään myös muualla maailmassa (Eskola 2018: 33).

Toteutin haastattelut etänä sekä kustannuksellisista syistä että tutkimushetkellä vallitsevan pandemiatilanteen vuoksi. Etähaastattelu on edullinen ja aikaa säästävä aineistonkeruumenetelmä. Aloitin haastateltavien valinnan keräämällä Tukesin lupapalvelusta tiedot malminetsintälupaa hakeneista tai varauksesta ilmoittaneista toimijoista. Keräsin tiedot 14.10.2021, minkä jälkeisiä lupahakemuksia en ottanut huomioon. Tukesin tietokanta sisältää lupiin liittyvät tiedot voimassa olevan kaivoslain ajalta eli heinäkuusta 2011 lähtien. Poimin listan lupaa hakeneista tai varauksesta ilmoittaneista yrityksistä ja jätin listan ulkopuolelle yksityishenkilöt ja tutkimusorganisaatiot. Tällä perusteella löysin 96 yritystä. Näistä 19 oli kaivosyhtiöitä, joilla oli omistuksessaan toimiva kaivos tai ne olivat tehneet perustamispäätöksen.

Tämän jälkeen etsin yritysten yhteystietoja verkosta ja poistin listalta yritykset, joiden puhelinnumeroa tai sähköpostiosoitetta ei löytynyt tai joiden liiketoiminta ei keskittynyt malmeihin ja teollisuusmineraaleihin. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi kiviaineksia myyvien toimijoiden rajautumista pois. Rajasin pois myös yritykset, jotka olivat hakeutuneet konkurssiin, lopettaneet toimintansa tai joiden verkkosivuilta löytyi vain ulkomaisia yhteystietoja. Karsinnan jälkeen jäljelle jäi 29 yritystä, joista 15 oli malminetsintään keskittyviä yrityksiä ja 14 kaivosyhtiöitä, jotka tekevät malminetsintää kaivostoiminnan ohessa.

Otin yhteyttä yrityksiin satunnaisessa järjestyksessä ensisijaisesti puhelimitse ja toissijaisesti sähköpostilla. Haastattelukutsusta kieltäytyi 11 yritystä. Lopulta sain aineistoksi 10 haastattelua 9:stä eri yrityksestä eli kaksi haastateltavaa työskentelivät samassa yrityksessä. 8 haastattelussa haastateltavia oli yksi, kahdessa haastatteluun osallistui kaksi henkilöä samasta organisaatiosta. Haastatteluun suostuneille lähetin sähköpostilla perustietoja tutkielmastani ja tietosuojatiedotteen. Haastattelut toteutettiin marras-joulukuussa 2021. Haastateltavista 5 oli malminetsintään keskittyviä yrityksiä ja 4 omisti toimivan kaivoksen tai oli tehnyt kaivoksen perustamispäätöksen. Yksi haastattelu toteutettiin puhelimitse ja muut etäyhteyksin Microsoft Teams-alustalla. Haastatteluiden kesto vaihteli 33 minuutin ja 1 tunnin 20 minuutin välillä. Tallensin haastattelut ja litteroin ne kirjalliseen

muotoon. Litteroidessa muokkasin kieltä yleiskieliseksi, koska halusin tekstistä luettavampaa ja koska tarkoitukseni oli analysoida, mitä haastatteluissa sanottiin, ei miten asiat sanottiin. Lisäksi esimerkiksi murre olisi vaarantanut haastateltavan anonymiteetin. Jätin litteroinneista pois myös täytesanoja ja toistoja.

Haastateltavat olivat koulutustaustaltaan pääasiassa geologeja. Heistä yksi oli insinööri ja yksi filosofian maisteri, joka oli valmistunut muusta, kuin geologian pääaineesta. Haastateltavien työkokemus alalla vaihteli kahdesta yli 20 vuoteen. Suurin osa yrityksistä oli ulkomaisessa omistuksessa ja listattu pörssiin. Yritysten työntekijämäärät vaihtelivat kahdesta useisiin satoihin, mutta palkattujen työntekijöiden lisäksi monet kertoivat käyttävänsä konsulttipalveluita.

Lopullinen teemarunko eteni seuraavasti: Aloitin haastattelut kysymällä haastateltavasta ja yrityksestä taustatietoja. Malminetsintä-teemalla pyrin puolestaan saamaan aineistoon kuvauksia malminetsinnän käytännön toiminnasta. Kolmas tema-alue liittyi sosiaaliseen toimilupaan ja yritysten yhteiskuntavastuuseen. Pyysin haastateltavia tässä yhteydessä kuvaamaan heidän käsityksiään käsitteisiin liittyen. Seuraava tema koski yrityksen vastuullisuustoimia tai mahdollista päätöstä olla tekemättä niitä. Pyysin yrityksiä tässä yhteydessä myös arvioimaan mahdollisia kehityskohteita ja kuvaamaan tilannetta, jossa malminetsintä voitaisiin tietyllä alueella keskeyttää. Seuraavaksi pyysin yritystä kertomaan sen sidosryhmistä. Toiseksi viimeinen tema-alue koski yritysten käsityksiä malminetsintään kriittisesti suhtautuvista ryhmistä tai ihmisistä. Viimeisenä pyysin haastateltavia arvioimaan sekä yrityksen että kaivosalan tulevaisuutta.

Kahden ensimmäisen haastattelun jälkeen muokkasin haastattelurunkoa. Muotoilin uudelleen malminetsintäteemaa, koska alkuperäinen muotoilu tuotti hyvin yksityiskohtaisia kuvauksia toiminnasta, mikä ei ollut tutkielman kannalta tarpeellista. Poistin vastuullisuustoimia koskevasta temasta kysymyksen yrityksen vastuullisuustoimien vaikuttavuudesta, koska se ei tuottanut lisäarvoa aineistoon. Lisäsin kriittisesti ryhmien tema-alueen alle kysymyksen yrityksen yleisistä käsityksistä liittyen kritiikkiin, koska aiemmin olin kysynyt vain yrityksen ja ryhmien mahdollisista kohtaamisista. Lisäsin myös oman temansa sidosryhmistä, sillä niitä ei käsitelty riittävän kattavasti muissa teemoissa. Tehtyäni neljä haastattelua poistin rungosta kysymyksen siitä, mistä malminetsinnän vaikutuksista yritys kokee olevansa vastuussa, koska se ei tuottanut toivomiani vastauksia. Lopullinen haastattelurunko löytyy liitteestä 1.

Analysoin aineiston teemoittelun keinoin, sillä se on luontevaa yhdistää teemahaastatteluihin (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Myös tema-analyysinä (Eskola 2018: 186-188) tunnetulla menetelmällä tutkimusaineistosta kerätään haastattelurungossa määritettyjen teemojen mukaiset vastaukset erillisiksi kokonaisuuksiksi. Käytännössä tämä tapahtuu ”leikkaa ja liimaa” -tekniikalla eli litteroidusta aineistosta kerätään tiettyä teemaa koskevat vastaukset omiksi

yksiköikseen (Eskola 2007: 44). (Hirsjärvi & Hurme 2015: 141.) Kun olin järjestellyt aineiston uudelleen teemoittain, luin sen läpi muutamaan kertaan kirjoittaen muistiinpanoja.

Sekä laadullisessa tutkimuksessa että teemoittelussa on Eskolan mukaan kyse aineiston mielenkiintoisimpien kohtien ja sitaattien esiin nostamisesta. Tutkijan on poimittava nämä tärkeimmät kohdat aineistosta, mihin Eskolan mukaan voidaan käyttää esimerkiksi alla näkyvän kaltaista matriisia tai taulukkoa. Matriisia varten arvioidaan jokaisen haastattelun jokaista teema-aluetta koskevien vastausten mielenkiintoisuus seuraavalla asteikolla: +++ erittäin antoisa, ++ antoisa, + antaa jotain ja - ei kerro mitään. Aineiston mielenkiintoisuus on siis käytännössä tutkijan subjektiivisen arvioinnin varassa. Vastausten mielenkiintoisuus määrittää teema-alueiden analysoinnin järjestyksen, joka etenee mielenkiintoisesta vähemmän mielenkiintoiseen. (Eskola 2018: 197-198.)

	H1	H2	H3	H4	H5	H6	H7	H8	H9	H10	Yht.
Taustat	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	10
Malminetsintä	+	+	++	+	+	++	+	-	+	++	12
Käsitteet	+	+	+++	++	+	+	+++	++	-	+	14
Yrityksen toiminta	+++	+++	++	++	++	+++	+++	++	+++	+	24
Sidosryhmät	-	+	+	+	+	++	+	++	+	+	11
Kritiikki	++	++	+++	+	++	++	+++	++	++	+	20
Tulevaisuus ja etiikka	+++	++	+++	+	+++	+++	++	+++	++	+	23

Taulukko 1. Haastateltavien vastausten mielenkiintoisuus.

5 Tulokset

5.1 Malminetsintä

Malminetsinnän vaikutuksista keskusteltaessa vastauksissa korostui niiden arvioiminen vähäisiksi (7). Vaikutukset nähtiin pieninä, paikallisina ja ympäristöä vahingoittamattomina eikä toiminnan nähty rajoittavan esimerkiksi maanomistajan toimintaa. Moni toi esiin myös, että kaikesta luonnossa toimimisesta, kävelystäkin, jää jälkiä:

H3: (?) halutaan Suomessa varsinkin elää niin täällä jää jälki siitä että me pystytään täällä elämään. Jos me halutaan kaikki valaa semmoiseen epoksiin tai johonkin että luonnossa ei mikään liiku niin ensimmäisenä pitää Linkolan termein niin tappaa kaikki ihmiset mikä ei ehkä ole se vaihtoehto kuitenkaan.

Myös malminetsinnän eri vaiheiden erilaiset ympäristövaikutukset tuotiin esiin. Esimerkiksi lentokonemittauksista ei haastateltavien mukaan aiheudu juurikaan vaikutuksia, kun taas kairauksesta tai tutkimusojan kaivuusta niitä aiheutuu enemmän. Konkreettisia esimerkkejä vaikutuksista olivat:

- liikkumisesta jäävät jäljet (esim. mönkijä, kävely),
- montutuksesta, kairauksesta ja uranäytteenotosta jäävät jäljet kuten kairausreiät, -putket ja -soija,
- maisemalliset haitat, kuten raivaus ja puiden kaato ja
- öljy- tai polttoainevuodot.

Muutama haastateltava näki malminetsinnän vaikutukset jopa positiivisina, koska toiminnasta saadaan verotuloja, lisääntynyttä tietoa maaperästä, työpaikkoja, omavaraisuutta ja tietoa reserviin jäävistä malmivaroista, joiden hyödyntäminen ei nykyisellä tekniikalla ja maailmanmarkkinahinnoilla ole kannattavaa. Taloudellisena vaikutuksena tuotiin esiin myös maanomistajalle maksettavat korvaukset esim. puustovaurioista.

Moni haastateltava toi vaikutuksista keskusteltaessa esiin sen, miten julkisessa keskustelussa malminetsinnästä ja kaivostoiminnasta aiheutuvat vaikutukset sekoittuvat keskenään:

H10: Ja sitten valitettavan usein tämä kaivostoiminta ja malminetsintä menee pahasti sekaisin yleisessä keskustelussa että niin kuin aikaisemminkin jo sanoin niin malminetsintä sinänsä minun näkemysten mukaan ei hirveästi rajoita yhtään mitään eikä se oikeastaan tuhoa yhtään mitään eikä se saastuta sen kummemmin kun esimerkiksi autolla ajo tai vastaava että.

Muutama haastateltava näki malminetsinnän myös kaivostoiminnan poissulkevana tekijänä. Malminetsintä alueella voi johtaa löydöksiin, mutta myös tietoon siitä, ettei maaperässä ole mitään hyödyntämiskelpoista:

H5: Onhan se sillä lailla että kun malminetsintä tehdään, silloin saadaan se selvyys että mitä se kallioperä mahdollisesti pitää sisällään. Jos lopputulema on että se ei pidä mitään arvokasta sisällään niin sehän on huojentava tieto että jos sitä ei tutkita niin sinnehän voi joku tulla tutkimaan 10 vuoden päästä. Että sehän pois sulkee mahdollisesti myös asioita. Että pelkästään se malminetsintä ei tarkoita että sinne tulee kaivos. Sehän voi olla myös se poissulkeva tekijä että tähän nyt ei ainakaan tule.

Malminetsinnän tekemättä jättäminen ei vapauta aluetta malminetsinnän ”uhasta” tulevaisuudessa, kun taas tutkimalla alue se voitaisiin mahdollisesti todeta ”tyhjäksi”. Malminetsintä voisi toimia tulevaisuuden kaivostoiminnan poissulkevana tekijänä, jolloin alueella ei olisi enää tutkimustarvetta. Niin kauan, kun alueella ei suoriteta malminetsintää, tutkimuksen mahdollisuus säilyy avoimena.

Aineistosta löytyi asiaan myös toinen näkemys. Muutama haastateltava kertoi olevan tavallista ja hintojen syklisyydestä johtuvaa, että toiset yritykset tulevat tekemään tutkimuksia samoille alueille joko samaan aikaan tai toisen yrityksen poistuessa:

H10: No käytännössähan tapahtuu sillä tavalla että siihen tulee joku toinen firma. Että no me tietenkin raportoidaan vuosittain ja sitten loppuraportit viranomaisille mutta minä en näe sitä että se malminetsintä koskaan loppuu kokonaan ellei siihen sitten tule joku muu maankäyttömuoto joka sen estää esimerkiksi. Se on ihan jännä juttu.

T: Niin eli siis tarkoitatko sitä että jos jollain alueella tehdään malminetsintää niin sinne tosi usein tulee se toinen yritys ja sitten se vain jatkuu ja jatkuu ja jatkuu vai?

H10: Kyllä. Hyvin usein menee juuri näin. Sitten no mehän etsitään oikeastaan vain (kaivannainen), toki meille kelpaa kaikki muutkin mutta semmoinen teoreettinen keissi että jos me vaikka jostain alueesta luovutaan ja toki siihen voi joku toinen sitä (kaivannainen) tulla hakemaan mutta äkkiä joku toinen voi keksiä että tässä voi olla jotain muuta. Ja tietenkin johtuen siitä että malminetsintä on aika pääomaintensiivistä varsinkin siinä jos aletaan tekemään kairausta ja jotain isoja mittauksia niin nehän tulee julkiseksi ne meidänkin tekemät työt tietyn ajan jälkeen. Eli se lisää sitten sitä tietoa niin ei se varmasti täysin lopu koskaan.

Eräs haastateltava totesi, että Suomen malmipotentialisimmilla alueilla ”tullaan olemaan” vuosikymmeniä eikä niiltä tulla poistumaan.

Luonnonsuojelualueiden asema suhteessa malminetsintään nousi keskustelunaiheeksi usein. Suhtautuminen alueisiin vaihteli: kolme haastateltavista oli valmis harkitsemaan toimintaa suojelualueella, mutta kaksi rajasi ne kategorisesti toiminta-alueidensa ulkopuolelle. Syyt rajaukseen olivat suojelualueilla toimimisesta aiheutuva ylimääräinen työ esimerkiksi viranomaisten kanssa ja sen vaatimat resurssit, joiden ei nähty olevan riittäviä etenkin pienissä yrityksissä. Pienten yritysten kohdalla eräs haastateltava näki valinnan takana myös henkilökohtaisia syitä ja arvioi niiden vaikuttavan toimintaan enemmän, kuin suurissa yrityksissä. Suojelualueilla ei nähty myöskään olevan mahdollisuutta kaivoksen perustamiseen. Yleisin (5) näkemys suojelualueilla toimimiseen oli, että malmipotentialin ja suojelualueen arvon välillä pitäisi tehdä tapauskohtaista arvo- ja riskipunnintaa. Jos maaperän potentiaali olisi merkittävä, se saattaisi ylittää alueen suojelun arvon tai etsintätoiminnasta sille aiheutuvan ympäristöllisen riskin. Vain suuren malmipotentialin ilmetessä yrityksen saattaisi taloudellisesti ”kannattaa lähteä tappelemaan” asiasta, koska ajalliset viivästykset ovat kalliita ja siitä voisi seurata mainehaittoja.

H3: Minä ymmärrän sen että on tiettyjä paikkoja sellaisia että ei voi tehdä mutta kun ne pitäisi katsoa tapauskohtaisesti. Ensimmäkin pitää tietää että jos on joku kansallispuisto tai luonnonpuisto niin minä en näe siinä hirveää ongelmaa että siellä esimerkiksi tehtäisiin tutkimuksia ja katsottaisiin

onko siellä mitään. Ja jos sieltä löytyy sitten malmi, sitten pitää ruveta miettimään että okei onko tämä nyt niin iso että kannattaako tälle jotain tehdä ja halutaanko me tehdä, katsoa se puisto esimerkiksi vastakkain versus se hyöty mikä siitä malmista saataisiin ja jos siellä olisi sellainen sen täytyisi olla todella iso koska minkään pienen takia ei kannata lähteä.

Eräissä haastattelussa myös arvioitiin, että toiminta luonnonsuojelualueilla ja niiden läheisyydessä on muuttunut aiempaa vaikeammaksi viranomaisten toimesta. Lupia on aiempaa vaikeampaa saada ja niissä asetetaan tiukempia ehtoja ja tämän suuntaisen kehityksen arvioitiin jatkuvan tulevaisuudessa. Suojelualueiden lisäksi toimintaa asutuksen lähellä pidettiin useassa haastattelussa epäsovinnaisena. Muut herkäät alueet, kuten vesistöjen ranta-alueet nousivat esille vastuullisuustoimien yhteydessä. Eräs haastateltava kertoi yrityksen ensisijaisesti välttelevän vesistöjen ranta-alueita toimintaympäristönä tai toissijaisesti noudattavan näillä alueilla yrityksen laatimia erityissäännöksiä.

Kaksi haastateltavista määritteli haastattelussa mitä malmietsinnällä tarkoitetaan. Vastauksissa toistui etsinnän näkeminen tutkimus- ja kehitystoimintana, jossa etsitään ja pyritään arvioimaan maaperässä mahdollisesti olevaa malmiä erilaisin tavoin. Lisäksi malminetsintä nähtiin yleishyödyllisenä toimintana, joka lisää tietoa kallioperästä. Eräs haastateltavista korosti vastauksessaan malmin paikkasidonnaisuutta:

H3: Se on just näin ja sitten samaa, no varsinkin kaivospuolella niin tavallaan se tuntuu että näillä on sellainen harhainen käsitys näillä ihmisillä että kaivos on niin kuin joku supermarketti tai joku tällainen että se voi olla missä vaan, mutta kun ei se voi olla missään muualla kuin siellä missä se malmi on, jolloin se tarkoittaa että jos se malmi löytyy jostain tietystä paikasta ja jos se halutaan hyödyntää niin se pitää tapahtua siellä ja sitten pitää sovittaa se ympäristö ja muu yhteen.

Haastatteluissa pyrin myös hahmottamaan alalla vallitsevia business-malleja ja kysyin malminetsintäyritysten näkemyksiä siitä, aikovatko ne hyödyntämiskelpoisen malmion löytyessä perustaa kaivoksen itse vai myydä löydöksensä eteenpäin. Puolet malminetsintäyrityksistä eivät olleet tehneet asiassa päätöstä ja pitivät molempia vaihtoehtoja mahdollisina. Puolet taas olivat päättäneet esiintymän löytyessä perustaa kaivoksen itse. Mikään malminetsintäyritys ei ollut tehnyt kategorista päätöstä siitä, että se etsisi malmeja myydäkseen löydöksiä eteenpäin. Kaivosyritysten malminetsintä tähtäsi puolestaan uusien esiintymien ja olemassa olevien esiintymien jatkeiden löytämiseen kaivosalueen läheisyydessä, jotta olemassa olevien kaivosten elinikää pystyttäisiin pidentämään.

5.2 Yritysten vastuullisuustoimet

Haastatteluiden yhtenä tavoitteena oli selvittää, näkyykö yhteiskuntavastuu tai sosiaalisen toimiluvan tavoittelu yritysten toiminnassa. Lisäksi kysyin haastateltavilta kehityskohteita yrityksen toiminnassa sekä pyysin heitä kuvaamaan tilannetta, jossa malminetsintä jollain alueella voitaisiin keskeyttää.

5.2.1 Käytännön vastuullisuustoimet

Pääasiassa teema-alueesta keskustelu tuotti tietoa yritysten tekemistä vastuullisuustoimista. Kaikissa haastatteluissa oli tunnistettavissa vastuullisuustoimia, jotka on esitelty taulukossa 2.

Yleiset ohjeet	Sidosryhmätoiminta	Viestintä	Käytännön toimet maastossa	Muut
avoimuus interaktiivisuus keskustelu omien ja esiintymien edellisten omistajien lupauksen pitäminen paikallisten palveluiden ja työvoiman hyödyntäminen	sidosryhmien kanssa yhdessä toimiminen, kuten kairausten ajankohdasta ja toteutustavasta sopiminen poromiesten ja paliskuntien sekä maanomistajien kanssa kommunikointi ja yhteydenpito sidosryhmiin	tiedottaminen eri foorumeiden kautta esim. lehdissä toimiston perustaminen yleisötilaisuuksien järjestäminen	etsintäalueen pitäminen siistinä ja sen tarkistaminen alueelta poistuttaessa nuotioiden välttäminen alueiden raivaus teiden kunnostaminen urakoitsijoiden toiminnan valvominen konerikoista ja niiden vaikutuksista huolehtiminen elinympäristökunnostus	yhteiskuntavastuuraportin laatiminen

Taulukko 2. Yritysten vastuullisuustoimet.

Lisäksi kaivosyritykset kertoivat järjestävänsä avointen ovien päiviä.

Kolme haastateltavista antoi konkreettisten toimien lisäksi yleisemmän tason ohjeita, kuten ihmisten tapaaminen samalla tasolla heidän kanssaan ja heidän informoiminen mahdollisimman hyvin:

H2b: Ja sitten tietenkin mikä on merkittävä tekijä sosiaalisen toimiluvan kanssa että pyritään tekemään kaikki mahdollisimman hyvin - -

H3: Että kaikkea tällaista se on, sellainen normaali rehti suomalainen toiminta tavallaan. Jos lyöt kättä päälle jonkun kanssa ja sovit jonkun asian niin se pitää. Sitähän se oikeastaan on se vastuullisuus. Näin minä sen näen.

Eräs haastateltava koki yrityksen vastuullisuustoimista kertomisen haastavaksi, koska se on luonnollinen osa työtekoa:

H5: - - Sanotaanko että tähän on vaikea vastata (vastuullisuustoimista kertominen) kun on niin lähellä tietyllä tavalla tätä toimintaa että ehkä ne on niin luonnollisia asioita että en oikein osaa vastata tämän paremmin.

Myös erään haastateltavan kohdalla etsintätoiminnan varhainen vaihe sekä pandemiatilanne vaikutti siihen, ettei vastuullisuustoimia ollut vielä juurikaan käytännössä tehty, vaikka niitä suunniteltiin. Pandemiatilanteen arvioitiin vaikuttaneen lisäksi myös avointen ovien päiviin, vastuullisuustoimien aloittamiseen sekä sidosryhmien mahdollisuuksiin vieraila yritysten toimistoilla. Muutamaan otteeseen kaivosyritysten kohdalla tuotiin myös esille, että malminetsintään liittyviä vastuullisuustoimia oli vaikea erottaa kaivostoiminnasta erilliseksi kokonaisuudeksi. Malminetsintää myös pidettiin kaivostoimintaan suhteutettuna marginaalisena yritystoiminnan osa-alueena.

Tiedottamisen ja viestinnän tarve tuotiin haastatteluissa usein esiin. Tiedottamisen keinoista ja sen mitoittamisesta myös keskusteltiin:

H1: - - avoin tiedottaminen niin sitä voi tehdä niin monella tapaa eli näitä isompia infotilaisuuksia niin niiden hyöty, se vaihtelee. Silloin kun on oikeasti jotain kerrottavaa, jotain pidempiaikaisia suunnitelmia tai tuloksista jotain niin silloin näistä on hyötyä mutta sitten taas jos puhutaan jostain pienestä ohjelmasta jota suoritetaan muutaman viikon aikana niin silloinhan on tärkeämpi se taas että puhutaan paikallisesti niiden kanssa kenen mailla tai lähistöllä liikutaan ja tuolleen. Siinä on, se tiedottaminen voi olla hyvinkin erilaista. Osa tiedottamisesta on taas ihan pelkästään kirjeitse, mikä yleensä tuo sen asian ehkä jopa paremmin esille elikkä se että lähtee joku infokirje siitä että me tehdään lentomittauksia jotka eivät aiheuta yhtään mitään niin siihen on turha järjestää infotilaisuutta siinä se kirje toimii huomattavasti paremmin koska siinä me saadaan kerrottua tasan tarkkaan niin kuin asia on. Vaarana on aina näissä isoissa infotilaisuuksissa että se menee huutamiseksi jos joku vastustaa. Ja se varsinainen asia miksi siellä ollaan niin sitä ei saa sitten tuotua esille.

Tiedottamisen tapaan ja laajuuteen nähtiin vaikuttavan kokonaisuus, jossa yritys tarkastelee mitä alueella on aikaisemmin tehty, mitä tullaan tekemään, kuinka merkittävää tehtävä toiminta on, kuinka kauan se kestää, kuinka hyvin ihmiset tuntevat yrityksen ja kuinka paljon infotilaisuuksia on aikaisemmin pidetty. Liian aikainen, suunnittelematon ja varomaton tiedottaminen voi johtaa huonoihin lopputuloksiin, kuten myös liian usein tapahtuva tiedottaminen tilanteessa, jossa mitään uutta

kerrottavaa ei ole. Erään haastateltavan mukaan tiedottamisen tavoitteena on se, että toiminnoista voidaan sopia tarkemmin ja sovittaa ne yhteen esimerkiksi maanomistajien ja paliskuntien kanssa.

Monissa yrityksissä yhtenä tiedottamisen keinona käytettiin tupailtoja tai infotilaisuuksia ja kolmessa haastatelluista kaivosyrityksissä järjestettiin myös avointen ovien päiviä. Kolme haastateltavaa toi esille, että isot ja avoimet infotilaisuudet tai tupaillat voivat äityä konflikteiksi. Lisäksi tiettyjen henkilöiden nähtiin hallitsevan keskusteluja:

H2a: - - minäkin olen paljon YVA-tilaisuuksia käynyt läpi joissa ongelma on monesti se että siellä on yksittäiset tietyt henkilöt äänessä ja sitten jälkeinpäin tulee joku yksittäinen henkilö kysymään että kun hän ei viitsinyt tuossa kysyä niin osaatko sanoa, niin tulee jälkeinpäin kysymään sitten, että sen takia mekin olemme miettineet että pyritään näihin pienempiin tilaisuuksiin että ihmiset oikeasti sitten avaa suunsa ja kysyy.

Tällöin tilaisuuden hyöty jää tiedon välittämisen kannalta pieneksi. Lisäksi isoissa tilaisuuksissa esitystapa voi jäädä yleispiirteiseksi, koska niissä ei ole aikaa perehtyä asioihin syvemmin. Kaksi haastatelluista yrityksistä oli tämän vuoksi myös pyrkinyt järjestämään pienempiä ja sidosryhmäkohtaisia tilaisuuksia, joissa keskityttäisiin kunkin ryhmän intresseihin toimintaan liittyen. Tähän mennessä kertyneet kokemukset tällaisista tilaisuuksista olivat positiivisia. Eräässä maanomistajille järjestetyssä tilaisuudessa paikalla oli ollut myös kriittisiä maanomistajia, mutta pienempi tilaisuus mahdollisti hyvän keskustelun syntymisen aiheesta. Pienempien tilaisuuksien järjestäminen vaatii yritykseltä suurempia resursseja, mitkä osa pienemmistä yrityksistä koki osaltaan rajallisiksi. Kaksi haastateltavista puolestaan kertoivat pitäneensä onnistuneita avoimia tiedostustilaisuuksia ilman konflikteja. Kaksi yrityksistä kertoi myös perustaneensa sidosryhmilleen yhteistyöryhmän. Sen tarkoituksena on olla avoin foorumi, jossa sidosryhmillä on mahdollisuus kysyä vapaasti, kertoa huoliaan ja kuulla yrityksen toiminnasta.

Erilaiset ympäristöselvitykset tuotiin esille kolmessa haastattelussa. Eräs haastateltava piti selvityksiin kuluvia rahasummia suurina, mutta niihin liittyen tunnistettiin myös etuja, kuten tiedon tuottamista, mitä ei muuten tehtäisi:

H5: - - ollaan kartoitettu kaivosalueen ympäristöstä eläinlajistoa, on tehty lepakkokartoitus että missä lepakot asuu ja on määritetty monta saukkopariskuntaa tässä asuu lähitöillä ja on tällaisia harvinaisia kukkia ja kasveja kartoitettu. Kyllä näihin on kymmeniä tuhansia käytetty rahaa siihen että lajistoa on kartoitettu. Tämän voisi ehkä nostaa myös siihen yhteiskuntavastuun mielessä myös esille että näissä kaivoshankkeissa tehdään tällaista työtä joka jäisi muuten tekemättä.

Esiselvityksiin vaadittavien resurssien nähtiin myös karsivan heikolla rahoitus pohjalla olevia ja vähemmän sitoutuneita yrityksiä pois kilpailusta:

H6a: Joo ja huomattavasti enemmän rahaa menee nykyään tämmöisiin esiselvityksiin että vaikka malmietsintääkin tehtäisiin niin siinä täytyy tehdä iso nippu kaikenlaista esiselvitystä ennen kuin voit viedä sen kairakoneen sinne alueelle ja siinä on just näitä, luontonselvitykset ovat alkaneet nostaa hyvin paljon piiriänsä tai niihin uppoaa valtava määrä rahaa ennen kuin edes konkreettisesti päästään sinne alueelle. Plus sittenhän koko sen prosessin ajan tehdään selvitystä selvityksen perään että kyllä sekin rajaa jo niitä yrittäjiä aika paljon pois, täytyy olla se rahoituspohja kunnossa. Sekin ehkä jo osoittaa että jos joku yritys on hankkinut sen malminetsintäluvan ja on oikeasti tulossa sinne vaikka ensi kesänä tutkimaan jotakin niin siinä on ollut niin suuri alkukarsinta että oletettavasti voidaan olettaa että he ovat oikeasti panostaneet siihen asiaan ja he ovat tosissaan sen työn kanssa. Eivät tule sinne vain pikkuisen kaivelemaan. Niin sekin on varmasti erilaisia toimijoita karsinut tässä matkan varrella pois jo. Joilla ei ole sellaista mahdollisuutta ja resursseja hommaa viedä loppuun.

Eräs haastateltava koki viranomaisilmapiirissä tapahtuneen muutoksia tähän liittyen: ympäristöön liittyviä selvityksiä vaaditaan aikaisempaa enemmän, vaikka varsinaisia lakimuutoksia asiassa ei ole vielä tehty. Vastaavan kehityksen selvityksien suhteen voi olettaa jatkuvan kaivoslain ja ympäristölisten lakien kokonaisuudistuksessa. Selvitysten rooli vastuullisuustoimina on epäselvä, koska aineiston perusteella jää osin tulkinnanvaraiseksi tekevätkö yritykset niitä vapaaehtoisesti vai viranomaisen vaatimuksesta. Eräs haastateltava kertoi tapauksesta, jossa yritys oli ensin itse tehnyt päätöksen erästä selvityksestä, jonka sittemmin myös viranomainen vaati asiassa. Tällaisissa tilanteissa yrityksestä lähtöisin oleva halu selvittää asioita sekoittuu viranomaisten vaatimuksiin toimintaa kohtaan. Vapaaehtoisuuden ja pakollisuuden raja häipyä, jolloin selvitysten luokittelu vastuullisuustoimiksi tai lain tai viranomaisen asettamiksi velvollisuuksiksi vaikeutuu.

Suurin osa (6) haastateltavista kertoi mahdollisuuksien mukaan palkkaavansa paikallisia sekä hyödyntävänsä paikallisia urakoitsijoita ja palveluita. Tätä painotettiin etenkin helpoissa tehtävissä ja paikallisen työvoiman hyödyntäminen nähtiin haasteellisena erikoisosaamista vaativissa tehtävissä. Tällaisissa tehtävissä muutamat haastateltavat kertoivat hyödyntävänsä suomalaisten urakoitsijoiden palveluita. Paikallisuuden suosimisen nähtiin lisäävän hyväksyntää, jolloin kaikki yritykseen liittyvät asiat eivät tule ”ulkopuolelta”. Työvoiman saatavuuden kannalta yrityksen maineen ylläpitoa pidettiin tärkeänä. Paikallisen työvoiman etuna nähtiin myös kielelliset hyödyt:

H2a: Kyllä se aina auttaa se että jos on paikallisia töissä. Se on niin paljon helpottaa sitä tilannetta kun, (H2b):kin osaa puhua oikeaan paikkaan H:n niin huomattavasti helpompi lähestyä.

Paikallisen työvoiman etuna nähtiin myös kyky työskennellä suomalaisessa toimintaympäristössä. Vahvuutena nähtiin paikallisten tai suomalaisten käyttäytymissääntöjen, lakien ja asetusten ymmärtäminen sekä suomalaisessa luonnossa toimimiseen liittyvä osaaminen.

Muutamassa haastattelussa nousi esiin, että yritys oli myös sponsoroinut paikallisia tahjoja. Malminetsintäyrityksillä tämän kaltainen toiminta on harvinaisempaa, koska sponsorointi ei suoraan hyödytä yritystä itseään. Kuitenkin myös eräs haastateltu malminetsintäyritys kertoi tehneensä sponsorointia. Eräs kaivosyrityksen edustaja kertoi, että sponsorointi ja muu tuki pyritään kohdentamaan paikallisiin ja etenkin siellä asuviin nuoriin. Tämän linjauksen tavoitteena oli ainakin osin heidän pitämisensä paikkakunnalla ja mahdollisuus saada nuoret myöhemmin töihin kaivokselle.

Kysyin haastattelussa haastateltavien näkemyksiä siitä, missä tilanteessa malminetsintä voitaisiin keskeyttää. Kaksi haastateltavista toi esiin, että etsintätoiminta voidaan keskeyttää, mikäli tutkittava esiintymä osoittautuu taloudellisesti kannattamattomaksi. Lisäksi keskeyttämiseen voisi johtaa maailmanmarkkinoiden hintamuutokset tai yrityksen rahoituspohjan loppuminen. Ympäristöllisistä syistä haastatteluissa nousi esiin jonkin harvinaisen lajin esiintyminen hankealueella. Sosiaalisista syistä puolestaan oli erilaisia näkemyksiä: Yksi haastateltava nimesi ”kauhean huudon siitä että ei saa tehdä” mahdolliseksi alueelta poistumisen syyksi. Toisen haastateltavan mukaan malmirikkaalta alueelta poistuminen sosiaalisen toimiluvan puuttumisen johdosta taas olisi haastavaa:

H7: No siis, miten sen nyt sanoisi. Jos me löydämme malmia niin se on niin älyttömän harvinainen tapahtuma ja arvokas asia että on hyvin vaikea ihan jostain vaikka sosiaalisista syistä, sosiaalisen toimiluvan puutteesta poistua alueelta, se olisi ihan todella vaikeaa. Mutta tuota ehkä minä näin sanon.

Haastatteluissa pyrin myös selvittämään vaikuttavatko malminetsinnän eri vaiheet siihen millaisia vastuullisuustoimia yritys päättää toteuttaa. Vastaukset vaihtelivat. Kaksi yritystä kertoi ilmoittavansa kaikesta etsintätoiminnasta asianosaisille. Kaksi taas kertoi jättävänsä ilmoittamatta katselmuksista, jolloin maastossa kävellään tekemättä muita toimenpiteitä. Osa yrityksistä taas kertoi etsinnän eri vaiheiden vaikuttavan yhteydenoton tarpeeseen täsmentämättä miten. Viimeistään kairausvaiheessa kaikki asiaa kommentoineet kertoivat olevansa yhteydessä maanomistajiin, jolloin monet myös kertoivat antavansa maanomistajille mahdollisuuden vaikuttaa esimerkiksi kaluston siirtämisessä käytettäviin reitteihin. Erään haastateltavan mukaan malminetsinnän vaiheet vaikuttavat emoyhtiön sille myöntämiin resursseihin eli malminetsinnän edetessä toiminnan kokonaisbudjetti kasvaa. Tällöin myös viestintään ja muuhun sidosryhmätyöhön on enemmän varoja. Etsintävaiheiden lisäksi muita vastuullisuustoimien valintaan vaikuttavia tekijöitä olivat toiminnan alueellinen laajeneminen ja sen intensiteetti.

Osa pienempien yritysten edustajista toi haastatteluissa esiin niihin liittyviä erityispiirteitä. Eräs haastateltava näki, että pienemmässä yrityksessä työntekijöiden henkilökohtaiset näkemykset vaikuttavat suhteellisen paljon yrityksen toimintaan:

H1: - - voi olla että tämä riippuu osittain kanssa henkilökohtaisista syistä eli sekä minä että minun edeltäjä pitää sitä tärkeänä että me toimitaan niin että kaikki ovat ainakin suhteellisen tyytyväisiä siihen toimintaan että muuten ei kyllä ole kiva tehdä töitäkään jos pitää koko ajan jossain riidellä ja tuolleen niin ei se ole yrityksellekään hauskaa semmoinen. Mutta meitä ihmisiä on paljon erilaisia että ehkä joku ei välitä asiasta yhtä paljon ja voi olla että yksi syy on taas tämä yrityksen kokoluokka eli tämä on aika henkilökohtaista työtä että minä käytännössä hoidan näitä juttuja yksin. Niin verrattuna siihen että jollain isolla yrityksellä on ihan oma osasto, kymmeniä ihmisiä näitä asioita hoitamassa niin siinä on pieni ero kanssa että joo joo.

Toinen pienten yritysten yhteydessä esiin noussut seikka oli vastuullisuustyöhön käytettävissä olevat resurssit. Eräs haastateltava totesi, että malminetsinnän vastuullisuusjärjestelmän asettamat ja kasvavat vaatimukset ylittivät niihin käytettävissä olevat resurssit, vaikka hän piti jatkuvaa kehittämistä hyvänä asiana.

Eräs haastateltava näki vastuullisuustoiminnan roolin erilaisena malminetsinnässä ja kaivostoiminnassa. Hänen mukaansa malminetsintävaiheessa vastuullisuustoimet ovat prioriteettilistan kärjessä, mutta kaivostoimintaa ja tuotantoa valmisteltaessa ne siirtyvät ”tukitoiminnoiksi” tai ”tukioperaatioiksi”, joita ei nähty välttämättömyyksiä:

H6a: Nämä on vähän sellaisia asioita joita aletaan tekemään sitten kun se kaikki tuotannossa on hyvin että siellä ei ole ihan päivän polttavia kriisejä joka päivä niin sitten on resursseja keskittyä tällaisiin muihin kuin tuotannollisiin ongelmiin.

T: Niin eli se tuotanto tulee ykkösenä ja nämä tulee sen jälkeen.

H6a: Ehkä joo että siinä malminetsintävaiheessa se on varmasti ykkösenä mutta siinä vaiheessa kun aletaan puuhaamaan tuotantoa käyntiin niin se pääpaino siirtyy pikkaisen siihen että saadaan se tuotanto rullaamaan ja saadaan toimintaa ja tuloja takaisin ja sitten voidaan panostaa näihin. Näihin on olemassa hyvä sana, tukiresursseja tai tukiopeatioita, sitten voidaan luoda ne toimintapolitiikat ja tarkemmat ohjeistukset ja operoinnit. Mutta kyllä siinä malminetsinnän alkuvaiheessa tämä on ihan ykkösasia tai tällainen kuva minulla on.

5.2.2 Motiivit

Pyysin haastateltavia kertomaan, miksi he tekevät sidosryhmiin, sosiaaliseen toimilupaan tai yritysten yhteiskuntavastuuseen liittyviä toimia. Suurin osa (7) haastateltavista totesi tavoittelevansa toimilla sosiaalista toimilupaa tai sosiaalista hyväksyntää. Neljän haastateltavan mukaan he ennaltaehkäisevät toimilla riitoja ja väärinymmärryksiä. Motiivina mainittiin myös yrityksen hyvän maineen ylläpito

työntekijämarkkinoilla ja paikallisten keskuudessa. Toisaalta haastatteluissa tunnistettiin myös, että osa vastuullisuustoimista on pakon sanelemia edellytyksiä, kuten yhteydenpito alueen poronhoitajiin.

Sosiaalinen toimilupa ja hyväksyntä nähtiin usein toimintaedellytyksenä ja luonnollisena osana yrityksen toimintaa, jota ei voi jättää huomiotta:

H1: Yksinkertaisesti niin kuten tuossa jo sanoin, ilman sitä sosiaalista toimilupaa homma ei vaan toimi. Sinun pitää olla sen maanomistajan esimerkiksi, sinun pitää tehdä yhteistyötä maanomistajan kanssa, jotta toiminta on järkevää. Se on hyvin yksinkertaista että ainakin meidän kokemuksen mukaan ja sen perusteella miten me halutaan toimia niin se on ainut tapa.

H4: No tokihan me tavoitellaan sitä, no sehän kuuluu oikeastaan siihen licence to operate -hommaan minun mielestä ja yhtiön mielestä. Se vain kuuluu, näin se pitää tehdä. Silloin pelataan oikeiden sääntöjen mukaan että pyritään paikallisia, suomalaisia niin paljon kuin mahdollista hyödyntämään ja käyttämään.

Vastuullisuustoimien tavoitteena ei pidetty toiminnan täydellistä hyväksyntää, vaan sitä, että lähes kaikki sidosryhmät tai suurin osa olisivat tyytyväisiä toimintaan. Sosiaalinen toimilupa konkretisoitui usein vastauksissa ”helpommalla pääsemiseksi”. Se nähtiin myös molemminpuolisena hyötymisenä yrityksen ja maanomistajan välillä. Yritys saa maanomistajalta paikallistietämystä esimerkiksi maastossa jo olemassa olevasta reitistöstä, jota yritys voi hyödyntää kuljettaessaan koneita. Maanomistaja hyötyy toiminnasta muun muassa malminetsintäkorvausten kautta. Lisäksi tieosuuskunnat hyötyvät yksityisteiden kunnostamisesta, mitä useat yritykset kertoivat tekevänsä käyttämillään teillä. Muutama haastateltava näki sosiaalisen toimiluvan tavoittelun motiivina myös sen, että mahdollisen hyödyntämiskelpoisen malmion löytyessä kaivosta vastaan ei syntyisi vastustusta tai ainakin suurin osa sidosryhmistä katsoisi sen hyväksyttäväksi. Seuraavassa motiiveista kertovassa vastauksessa on myös tunnistettavissa sosiaalisen toimiluvan piirteitä, vaikka sitä ei suoraan mainittu:

H8: Se on varmaan se että meillä olisi sanoisinko ilo tehdä tätä työtä, hyvä mieli tehdä tätä työtä yhdessä ympäröivän yhteisön kanssa, jos sen kiteyttäisi sillä tavalla että molemmat osapuolet tai kaikki osapuolet tuntisivat sillä tavalla että ja meidän sidosryhmät tuntisivat sen olonsa ja olemisensa sellaiseksi että heille tulisi sellainen kuva että me osaamme toimia vastuullisesti ja me haluamme kuulla naapureita, me haluamme kuulla sidosryhmiä ja ottaa heidän toiveitansa huomioon niin paljon kuin mahdollista. Minusta se kiteytyy hyvin pitkälle siihen että meillä olisi hyvä tehdä hyvää yhdessä (paikkakuntalaisten) kanssa tai ympäröivän yhteisön kanssa.

Eräässä haastattelussa mainittiin motiivina myös se, että oli huomattu ”vanhan ajan valloittaja-asenteen” toimimattomuus nykyisessä toimintaympäristössä. Tämä huomio oli hänen

mukaansa aiheuttanut asennemuutosta yritysjohdossa, minkä vuoksi myös resursseja ohjataan aikaisempaa enemmän ympäristö- ja sidosryhmätyöhön. Asennemuutoksen syynä hän piti Talvivaaran tapahtumia.

H6a: Ja sellainen öykkäröivä asenne ei enää toimi mikä ehkä joku 50 tai 30 vuottakin sitten 80-luvullahan saattoi olla sellaista hyvin siirtomaavaltaista hommaa että nykyään se ei vain enää toimi ja se on se vuoropuhelun malli se ainoa millä siitä pääsee, sellainen neuvotteleva henki. Täytyy olla valmis neuvottelemaan joka suuntaan ja antaa vähän myöten omista kriteereistä ja tehdä kompromisseja ja se on muuttunut siihen suuntaan.

H6b: Ja tämä tarkoittaa samalla että rahaa menee enemmän kun täytyy panostaa tähän eli se maksaa enemmän meille ja kaikille mutta sille ei voi mitään, se täytyy hyväksyä.

Vanhan ajan toimintamalleihin liittyviä kuvauksia tuottivat myös muut haastateltavat:

H3: - - jos vanhaa aikaa meinaan, silloin aikoinaan joskus kun oli valtionyhtiöt ja muut niin kaikki tällainen tiedottaminen ja tällainen ja yleensäkin tällainen yhteiskuntatoiminta niin se on varmasti ihan eri luokkaa nykyään ja eri merkityksistä niin kuin se on joskus ollut. En minä näe sitä sillain minään huonona että päinvastoin se on vain jotain mitä pitää tehdä. Toimintaedellytys, se on osa sitä liiketoimintaa.

5.2.3 Kehittäminen

Haastatteluissa kysyin myös, näkevätkö haastateltavat kehityskohteita vastuullisuustoimissaan. Kaikki haastateltavat osasivat nimetä kehityskohteita tai uskoivat toiminnassa aina olevan jotain kehitettävää. Kolme haastateltavaa kertoi käyttävänsä kehitystyössä apuna sekä yritykselle suoraan tulevaa että alan yritys yhteistyöryhmissä tai muissa yhteistyöryhmissä esiin nousevaa palautetta. Lisäksi muutamat kaivosyhtiöt olivat hyödyntäneet lähialueille ja sidosryhmille lähetettyjä kyselyitä, jotka toimivat pohjana toiminnan kehittämiseksi. Suurin osa (6) haastateltavista kertoi käyttävänsä apuna toiminnan kokonaisarviointiin ja kehityskohteiden tunnistamisessa Kestävän kaivostoiminnan verkoston kehittämiä kaivostoiminnan ja malminetsinnän vastuullisuusjärjestelmiä. Lisäksi yhdessä haastattelussa mainittiin ISO-standardijärjestelmä. Haastateltavat pitivät yleisesti Kaivovastuujärjestelmää hyvänä instrumenttina ja kaksi haastateltua yritystä kertoi olevansa mukana myös sen kehitystyössä. Yksi haastateltava mainitsi myös Kaivosteollisuus ry:n joulukuussa 2021 julkaiseman malminetsintäoppaan, jonka ohjeita he aikoivat alkaa noudattamaan. Malminetsintäopas julkaistiin haastattelujen keruun loppupuolella, mikä voi selittää sen, ettei sitä mainittu aineistossa useammin.

Usein toiminnan kehityskohteet liittyivät tiedottamiseen ja viestintään. Aiheita olivat muun muassa aktiivisempi ja monikanavaisempi tiedottaminen eri sidosryhmille ja suomenkielisten verkkosivujen perustaminen. Tiedottamisen kehittämiseen haluttiin panostaa, jotta malminetsintään liittyviltä virheellisiltä mielikuvilta voitaisiin välttyä. Eräs haastateltava mainitsi kehityskohteeksi pääsyn keskusteluyhteyden toimintaa vastustavien ihmisten kanssa:

H9: No varmasti aika paljon (kehitettävää), no ensimmäinen on että pitäisi päästä heidän (vastustajien) kanssaan keskustelemaan. Että on vaikea kehittää asioita jos ei pääse keskustelemaan että tietenkin meillä tulee aina olemaan eri - - näkemys asioista mutta jos pääsee saman pöydän ääreen keskustelemaan asioista niin ehkä voi löytää joitain asioita joita voi kehittää yhdessä. Ennen kun saat hyvän keskustelun aikaan niin molemmat vetävät toiseen suuntaan ja siitä ei tule mitään. Että joo lyhyt vastaus: paljon kehitettävää mutta se ensimmäinen askel on että pääsisi oikeasti keskustelemaan asioista.

Yksi haastateltavista yrityksistä oli selvittänyt hankkeeseen liittyviä asenteita kyselyllä. Tuloksista huomattiin, että vastustusta ja hankkeeseen liittyvää tietämättömyyttä esiintyi alueellisesti samoissa paikoissa. Yrityksen tulkinnan mukaan tietämättömyys hankkeesta johtaa vastustamiseen, minkä vuoksi yritys oli päättänyt panostaa tiedottamiseen. Yritys suunnitteli tekevänsä kyselyn uudelleen tulevaisuudessa, jotta saataisiin tietoa siitä, miten asenteet ovat muuttuneet. Muiksi kehityskohteiksi mainittiin aktiivisempi ”tupailtojen” järjestäminen ja palautejärjestelmien yksinkertaistaminen sekä työturvallisuuden jatkuva kehittäminen.

5.2.4 Sidosryhmät

Haastateltavien mainitsemat sidosryhmät on esitelty taulukossa 3.

Paikalliset	Viranomaiset	Järjestöt ja liikkeet	Yritykset	Sisäiset sidosryhmät	Muut
kiinteistöjen- ja maanomistajat	kunta	kriittiset ryhmät	aliurakoitsijat	yrityksen johto	oppilaitokset
poromiehet/paliskunnat	Metsähallitus	luonnonsuojelujärjestöt	laitevalmistajat	rahoittajat	asiantuntijat
paikalliset asukkaat	Tukes	Kaivosteollisuus ry		omat työntekijät	kulttuuritoimijat
lähialueen yritykset	ELY	yhdistykset			terveydenhuolto
	Museovirasto				puolustusvoimat
	AVI				

harrastusryhmät kuten metsästys- seurat					
paikallismedia					
seurakunta					
paikallinen työ- voima					

Taulukko 3. Yritysten sidosryhmät.

Kysyin myös, pitivätkö haastateltavat joitain ryhmiä erityisen tärkeinä. Tässä yhteydessä mainitut sidosryhmät on esitelty taulukossa 4.

Paikalliset	Viranomaiset	Järjestöt ja liik- keet	Yritykset	Sisäiset sidos- ryhmät	Muut
paikalliset asuk- kaat ja toimijat (2)	viranomaiset (2) kunta (2)	luonnonsuojelu- järjestöt (1)	laitevalmistajat (1)	omat työntekijät (1)	oppilaitokset (1)
poromiehet ja pa- liskunnat (2)			lähialueiden yri- tykset (1)	konsernin johto (1)	matkailuelin- keino (1)
maanomistajat (2)					
lähinaapurit (1)					

Taulukko 4. Yritysten tärkeimmät sidosryhmät

Eräs haastateltavista taas näki kaikki sidosryhmät samanarvoisina. Vastauksissa oli tämän kysymyksen kohdalla melko paljon hajontaa.

Toimintaa sidosryhmien kanssa kuvattiin yleisellä tasolla vuorovaikutukseksi, kahdenväliseksi, projektiluontoiseksi, asiakaskeiseksi, suoraksi ja välittömäksi. Poromiehet, paliskunnat ja maanomistajat korostuivat erityisesti suhteessa muihin sidosryhmiin, koska näiden toimijoiden kanssa yrityksillä oli eniten vuorovaikutusta. Poromiesten ja paliskuntien kanssa nähtiin tärkeänä sovittaa toiminnat yhteen, jotta haitat toisten elinkeinolle ja ristiriitatilanteet voitaisiin välttää. Tämä on toisaalta luonnollista, koska yrityksen täytyy neuvotella näiden ryhmien kanssa esimerkiksi porotöiden ja malminetsinnän yhteensovittamisesta. Maanomistajan kohdalla taas täytyy sopia esimerkiksi konetöiden tekemiseen liittyvistä käytännöistä, kuten olemassa olevien reitistöjen hyödyntämisestä. Eräs yritys kertoi, että se on antanut sidosryhmien itse vaikuttaa merkittävästi siihen, mitä toimijoita sidosryhmäyhteistyöhön kutsutaan mukaan:

H8: Ja noihin sidosryhmiin niin me olemme tunnustaneet niitä ryhmiä, olikohan se 2013 kun me aloitimme tämä, niin tunnustettu niitä itse mutta matkan varrella niitä on tullut matkan varrella sillä tavalla lisää että itse nämä sidosryhmät ovat kertoneet että voisitte sieltä (toimijan nimi) kutsua jonkun ihmisen, minä annan nyt esimerkkinä että voisi olla hyvä olla kuulemassa asioita ja me olemme ottaneet mukaan totta kai niitä toivomuksia - -

5.3 Tulevaisuus ja etiikka

Yhtenä keskusteluteemana yritysten kanssa oli sekä yrityksen että kaivosalan tulevaisuus. Monissa teema-alueita koskevissa vastauksissa nousi esiin myös kaivotoiminnan etiikkaan liittyviä pohdintoja. Kaivosalan tulevaisuudesta keskusteltaessa suurin osa (6) haastateltavista toi esiin alan toimintaan liittyvän lainsäädännön uudistamisprosessit. Tällä hetkellä on käynnissä sekä kaivoslain, kaavoitus- ja rakentamislain että luonnonsuojelulain uudistukset, jotka kaikki koskettavat kaivostoimintaa. Kaksi haastateltava näki uudistamiset myös omaa yritystoimintaa uhkaavana tai monimutkaistavana ja kuluja lisäävänä tekijänä. Uuden lainsäädäntökehikon nähtiin vaikuttavan esimerkiksi malminetsintäyritysten rahoituksellisiin toimintamahdollisuuksiin:

H1: Mitkä ne lopulliset muutokset mitä nyt tohon kaivoslakiin mutta myös maankäyttö- ja ympäristönsuojelulakiin tulee eli se kokonaisuus niin se on jopa tärkeämpi kun nämä asiat mistä me ollaan nyt toistaiseksi puhuttu. Koska jos me mietitään malminetsintää niin sehän on, se elää riskirahoituksella. Jos sinulla ei ole kaivosyhtiö takana. Jos kaivosyhtiö harjoittaa malminetsintää niin heillä on tuloja. Tavallinen pienempi malminetsintäyhtiö elää ihan täysin riskirahoituksella eli joku näkee potentiaalinsa ja haluaa äärettömän ison riskin ja alkaa rahoittaa tätä toimintaa. Ja kun me puhutaan niin äärettömän isoista summista niin jos lainsäädäntö muuttuu sillä tavalla että sinä et voi olla varma että jos sattuisi käymään niin hyvin että jotain löydät, jos sinä et voi olla varma siitä että sinä saat sitä mahdollista esiintymää hyödyntää niin eihän kukaan tätä hommaa rahoita. Se on aivan selvä homma. Varsinkin pienten yhtiöiden toimintaedellytykset häviää kokonaan.

Toisaalta eräs haastateltava toivoi, että kaivoslain uudistaminen lisäisi luottamusta alaan. Nykyistä kaivoslakia eräs haastateltava kuvaili yhdeksi maailman tiukimmista. Lisäksi eräs toinen haastateltava toi esille, ettei nykyisen kaivoslain nojalla ole perustettu uusia kaivoksia, joten sen käytännön toimivuutta on vaikea arvioida

Lainsäädäntöön liittyen eräs haastateltava kommentoi myös kaivoslain uudistamista koskevassa keskustelussa esillä ollut kunnan veto-oikeutta, jota on pohdittu otettavaksi osaksi lainsäädäntöjärjestelmää. Veto-oikeus tarkoittaisi, että kunnalla olisi mahdollisuus evätä kaivos- tai

malminetsintälupa alueellaan. Haastateltavan mielestä kunnallisten päättäjien säännöllinen vaihtuminen aiheuttaisi toimintaympäristön epävakaistumista, koska toiminta voitaisiin mahdollisesti kieltää jälkijättöisesti. Jälkikäteiseen kieltämiseen liittyi myös kysymyksiä siitä, kuka korvaa yrityksen jo mahdollisesti alueelle tekemät investoinnit. Lisäksi veto-oikeuden kannalta ongelmallista olisi malminvarojen sijoittuminen yli kuntarajojen. Lausuntokierroksella keväällä 2022 olleessa kaivoslain esityksessä kunnan veto-oikeutta ei esitetä osaksi uutta kaivoslakia (Luonnos hallituksen esitykseksi 2022).

Kansallisen lainsäädännön uudistamisen lisäksi eräs haastateltava toi esiin EU-oikeuteen tulevat muutokset, jotka hänen mukaansa tulevat vaikeuttamaan ympäristöllisten lupien myöntämistä. Esimerkkinä hän mainitsi vesipuidedirektiivin, jonka oikeusvaikutuksia on Suomessa puitu korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisemassa Finnpulp-tapauksessa (KHO 2019:166). EU-oikeuden muutosten vuoksi haastateltava näki, että seuraavat muutamat vuodet määrittävät alan ”elinmahdollisuudet”. Lisäksi EU-tasolla haastateltava näki ristiriitaisena kriittisiin materiaaleihin, unionin oma-varaisuuteen ja ilmastonmuutoksen hidastamiseen liittyvien tavoitteiden samanaikaisen tavoittelun:

H8: Niin että siellä myöskin todetaan että pitäisi pyrkiä, että me saataisiin Euroopan sisältä mahdollisimman paljon eli siinä tulee jonkinlaista, aikakin paljon ristiriitaa vähän että jos lakien säätämisellä, lailla kiristetään sitä kaivostoimintaa niin mitenäs me sitten täytetään se sanotaan hallitusohjelma tai että meillä on raaka-aineet täältä Euroopasta tai niin pois päin että me joudutaan kuitenkin vielä niin paljon tuomaan niitä raaka-aineita ulkopuolelta kun mitä me pystymme viemään, se tarvehan on ja sitten tietysti tämä akkuteollisuus, sähköistäminen joka on yksi merkittävä asia jos ajatellaan sitä green dealia ja ilmastoasioita niin se tarvitsee niitä metalleja että siinä tulee sellainen ristiriitakenttä missä ne nuolet ampuu toisiansa tavallaan että mikä se sitten se loppusopu siinä tulee olemaan niin minä kuvittelisin että kyllä ihan nämä lähimmät vuodet niin sitten nähdään se että minäkäläinen se lopputulema sitten on.

Kolmen haastateltavan mielestä toimintaedellytysten mahdollisesti huonontuessa kaivannaistoiminta siirtyy Suomesta muihin maihin. Tällainen vaikutin voisi kahden haastateltavan mukaan olla esimerkiksi liian korkea kaivosvero. Osa haastateltavista kuitenkin piti sitä kohtuullisissa määrissä hyväksyttävänä ohjauskeinona eikä kukaan tuonut esille vastustavansa sitä. Myös verotulojen alueellista kohdistumista pidettiin eräässä haastattelussa hyvänä. Malminetsinnän ja kaivostoiminnan väheneminen Suomessa johtaisi erään haastateltavan mukaan huoltovarmuusongelmiin. Eräässä yrityksessä malminetsinnän siirtämistä muihin maihin pidettiin mahdollisena vaihtoehtona, mikäli toimintaedellytykset Suomessa huononevat kannattamattomiksi:

H7: - - Suomessa on hyvät toimintaedellytykset tällä hetkellä, jos tulisi jotain suuria muutoksia niin se kyllä vaikuttaisi siihen että meidän malminetsinnän painopiste saattaisi siirtyä johonkin muuhun maahan. Siinä määrin toivon että tuleva kaivoslaki on asiallisesti kirjattu ja ettei siinä pilata toimintaedellytyksiä.

Ulkomailla tapahtuvaa kaivostoimintaa taas pidettiin monessa haastattelussa eettisesti ja ympäristöllisesti huonona vaihtoehtona ja länsimaissa tapahtuvaa kaivostoimintaa taas ympäristöystävällisenä ja eettisenä:

H1: Oma näkemykseni on kyllä se että järkevämpi toimia Pohjoismaissa kun jossain Afrikan maissa missä määräykset ja säännöt on mitä on. Tämähän on, ne jutut mistä on puhuttu jo pitkään ja tavallaan ei ole mitään uutta mutta kyllähän ne pitää vielä paikkansa. Mieluummin näen että Suomeen syntyy muutama hyvin hoidettu kaivos (alueen nimi) kun että Afrikassa käytetään lapsityövoimaa ja tehdään vaikka ympäristön kannalta myös tuhoisia asioita, että sitä kokonaisuutta pitää nähdä vähän eri tavalla kun mitä viime aikoina on puhuttu.

Lapsityövoiman lisäksi eettiseksi ongelmiksi mainittiin huonot, terveydelle haitalliset ja jopa kuolettavat työolot. Näistä syistä useimmat haastateltavat kannattivat kaivostoimintaa Suomessa. Toisaalta taas erään haastateltavan mukaan kaivostoiminnan ympäristövaikutuksista huolehtiminen on kasvanut globaaliksi trendiksi, jota tehdään myös maissa, joissa sitä ei ole aiemmin tehty.

Ulkomaisesta kaivostoiminnasta keskusteltaessa haastateltavat toivat usein myös esille suomalaisten ja eurooppalaisten moraalittomuuden. Kolme haastateltavaa näki ongelmallisena ja moraalisesti vääränä sen, että kaivostoiminnan tuotteista nautitaan esimerkiksi länsimaissa ja Euroopassa, mutta kaivostoimintaan liittyvät ongelmat ulkoistetaan muihin maihin. Haastateltavien mukaan tästä syystä myös Suomessa pitäisi olla valmiita tuottamaan vaadittavia materiaaleja:

H3: - - En minä pidä hyvänä sitäkään että esimerkiksi me suomalaisetkin nautitaan kaikesta hyvästä ja jeesustellaan että Suomi pitää olla joku luonnonpuisto ja täällä ei saa mitään tehdä että kaikki metallit ja raaka-aineet tuodaan ulkomailta ja ulkoistetaan kaikki ne potentiaaliset ongelmat sinne. Todennäköisesti monessa kehitysmaassa tai kolmansissa maissa on ympäristölainsäädäntö ja kaikki on sen verran paljon huonommalla tolalla että siellä melko varmasti saattaa niitä ongelmia esiintyä ja tulla. Laiton kullankaivuu esimerkiksi Amazonaksella ja Indonesiassa Afrikassa ja kaikki nämä, järjettömiä ongelmia tulee siitä. Se ei sinällään kaivosteollisuuden vika vaan siellä on kaikki se muu yhteiskuntajärjestelmä ja kaikki mikä nivoutuu siihen mutta en tiedä. Sen näkee sitten.

H5: Sitten jos tätä katsoo siitä laatikon ulkopuolelta niin kyllä minä näkisin että se olisi tärkeää että me täällä Suomessakin tuotetaan näitä metalleja ja raaka-aineita mitä me käytämme. En minä

henkilökohtaisesti olisi valmis luopumaan televisiosta tuossa olohuoneessa tai puhelimesta tässä ihan sen takia että Suomessa ei näitä materiaaleja tuoteta.

Haastateltavat usein vetosivat siihen, että harva olisi valmis elämään ilman kaivosalan mahdollistamia tuotteita, kuten nykyaikaista teknologiaa. Tästä syystä kaivostoimintaa pitäisi tehdä myös Suomessa, vaikka siitä aiheutuu haittoja. Toisaalta erään haastateltavan mukaan myös isompi yleisö on alkanut ymmärtää tämän moraalisen dilemman:

H6a: Ja kun miettii näitä yhteiskuntavastuuasioita niin sehän on alkanut myös tämmöisellä suurella yleisöllä lyömään enempikin tajuntaan tai heihinkin vaikuttaa se, ymmärretään että nykyään täytyy hyväksyä myös ne kaivostoiminnan riskit omalla alueella myös että ei voida vain yksipuolisesti kieltää kaikkea louhintaa Suomessa ja toisella kädellä jatkaa sen kännykän käyttöä tai autojen ostamista tai muuta että ymmärretään että jotta on vastuullinen kuluttajakin niin täytyy hyväksyä myös ne kaivostoiminnat Suomessa. Ei enää se NIMBY-ajattelu, onneksi se on vähentynyt että se ei enää ole valitseva. Ehkä sellainen yleinen ilmapiirin muutoskin on tapahtumassa.

Muita alan tulevaisuuteen liittyviä teemoja, jotka nousivat keskustelussa esiin olivat metallintarpeen jatkuva kasvu ja tähän kysyntään vastaaminen. Useassa haastattelussa kaivosteollisuuden roolia yhteiskunnassa kuvattiin välttämättömyydeksi sekä nykyisen elämän ja elintapojen elinehdoksi:

H10: Koko kaivosala, no eihän siitä, jos me haluamme pitää meidän elintason niin ei siitä kaivostoinnasta päästä eroon. Toki jos halutaan palata kivikaudelle tai puulusikoihin niin fine, mutta kuka sinne oikeasti haluaa palata, se on sitten eri asia eli kaivostoimintaa pystytään tekemään myöskin niin kuin tässäkin sinulla on teemana nämä yhteiskuntavastuut, sosiaaliset toimiluvat, ne huomioon ottaen, sitten tietenkin ympäristö huomioon ottaen ja näin päin pois että kyllä minä uskon että niitä kaivoksia on tulevaisuudessakin.

Yli puolet haastateltavista toi keskustelussa esiin metallien kierrätyksen ja kiertotalouden, mutta totesivat niiden olevan riittämätön ratkaisu täyttämään tämänhetkisen kysynnän markkinoilla. Kolme haastateltavista näki kierrätyksen ja kiertotalouden päämääränä, joka lopulta pystyy täyttämään maailman metallitarpeen ilman uusien materiaalien louhintaa, mutta jonka saavuttamista joudutaan odottamaan vielä pitkään. Eräs haastateltava mainitsi, ettei esimerkiksi akkumineraaleja ole maailmassa louhittuna riittäviä määriä, jotta tuotanto voitaisiin ylläpitää kierrätysmateriaaleilla. Toisaalta taas kaksi haastateltavaa näki kulutuksen jatkuvan kasvun takaavan sen, ettei kaivostoiminta tule kierrätyksestä huolimatta koskaan loppumaan. Kiertotalouden ongelmakohdiksi mainittiin metallien pitkä kiertoaika sekä materiaalien kestäättömät kulutusmäärät.

Myös ilmastonmuutoksen nähtiin edesauttavan alaa muun muassa sähköistymisen vuoksi. Eräs haastateltava näki hiilen käytön vähentämisen ja metallien tarpeen kasvun välillä korrelaatio-suhteen. Myös eräs toinen haastateltava toi esille, että ilmastonmuutoksen aiheuttama yhteiskunnallinen tarve polttomoottoreiden vähentämiselle vaatii uuden infrastruktuurin, mikä puolestaan tarvitsee kaivosalan tuottamia materiaaleja.

H8: Että kyllähän meidän pitää herätä siihen että eihän me voida elää sillä tavalla tyyliin viimeistä päivää.

Muita alan tulevaisuuden yhteydessä mainittuja teemoja olivat vastuullisuus, teknologinen kehitys, automaatio, digitalisaatio, laitteiden etäkäyttö ja ympäristötekniikan kehittyminen. Eräs haastateltava uskoi, että alaa koskeva keskustelu lisää innovaatioita ja kehitystyötä, mutta näki ongelmana niistä kertovan viestinnän puutteellisuuden. Eräässä haastattelussa arvioitiin kaivosten maanalaisten olosuhteiden muuttuvan entistä vaativammiksi, koska helposti saavutettavat varannot on hyödynnetty ja materiaalien saamiseksi joudutaan kaivamaan esimerkiksi aiempaa syvemmälle maaperään.

Oman yrityksen tulevaisuuteen liittyi suurimmalla osalla haastateltavista positiivisia ajatuksia, ja toiveet liittyivät usein oman yrityksen menestymiseen. Kaikilla kaivosyrityksillä malminetsintään liittyi toiveita uusien jatkeiden löytymisestä, jotta kaivoksen elinikää voitaisiin pidentää. Kahden haastateltavan mukaan eliniän maksimointi voidaan saavuttaa pitkän aikavälin suunnittelulla sekä esiintymän viisaalla hyödyntämisellä siten, ettei malminresursseja hukata nopeita voittoja ahnehtimalla. Eräs haastateltava piti yrityksen tulevaisuutta riippuvaisena meneillään olevan kannattavuus selvityksen tuloksista.

Toisaalta tulevaisuuteen liittyen tunnistettiin myös haasteita. Eräs haastateltava toivoi, että se pystyisi tulevaisuudessa kehittämään järkevää keskustelua toimintaa vastustavien tahojen kanssa. Mikäli tässä ei onnistuta, hän näki toiminnan kehittämisen vaikeana. Eräs haastateltava puolestaan näki yrityksen tulevaisuuden hyvänä nykyisillä toiminta-alueilla, mutta uskoi uusille alueille menemisen olevan hyvin hankalaa sosiaalisten syiden vuoksi.

5.4 Malminetsinnän kritiikki

5.4.1 Näkemykset kriitikoista

Haastatteluissa pyrin myös selvittämään haastateltavien näkemyksiä malminetsintää ja kaivostointia vastustavista kriittisistä ryhmistä ja muista toimijoista. Suhtautuminen kriitikoihin vaihteli

negatiivisesta ymmärtäväiseen. Haastatteluista oli aistittavissa, että kaivostoiminnasta ja sen vastustajista keskustelu nosti osalla pintaan negatiivisia tunteita:

H10: No osa on kyllä aikamoista semmoista, miten minä nyt sanoisin nätisti. - - Toki seuraan alaa yleisestikin niin siellä näkee valitettavia kannanottoja joista, no ei niistä sen enempää.

Osa haastateltavista antoi ymmärtää negatiivisen suhtautumisensa, osa kertoi mielipiteistään myös suoraan. Eräs haastateltava nimesi kaivosalan toimijoiden ja kriittisten ryhmien välisen jännitteen osasyysksi juuri kaivostoimintaan liittyvät voimakkaat tunteet. Hän näki ”tunteiden ottavan järjestä vallan”.

Osa haastateltavista kuvasi kriittisten ryhmien toimintaa voimakkaan negatiivisesti muun muassa itsekkääksi ja kaksinaismoralistiseksi. Eräs haastateltava näki toiminnassa kaksinaismoralismia, koska hänen mukaansa kriitikot käyttävät kaivostoiminnan tuotteita, mutta he eivät salli kaivostoimintaa omille lähialueilleen. Haastateltava ei nähnyt kriitikoiden välittävän kaivostoiminnan humaaneista ongelmista esimerkiksi Afrikassa. Tietyistä osista aineistosta huokui polarisaatio ja vastakkainasettelu kriittisten ryhmien ja yritysten välillä:

H3: - - Ja sitten kun katsoo sitä minkälaista se heidän argumentointi siellä on niin siis se on täysin luokatonta. Minä en voisi ikinä alan ihmisenä puhua sellaisia kommentteja heittää julkisuuteen kun nämä porukat heittelee siitä olisi heti poliisille tutkintapyyntöjä ynnä muuta, mutta ei minulla ole alan ihmisenä edes vapaata puheoikeutta tässä asiassa koska joko sinut leimataan valehtelijaksi tai ynnä muuta, parhaimmillaan tulee tappouhkauksia ja kaikkea tällaisia mitä minä tiedän ihmisille tulee ja muuta. Se on siis niin täysin käsittämätöntä että en pysty ymmärtämään millään lailla sitä mentaliteettia ja sitä että mitä he ajaa takaa. Ja sitten kun mietitään vielä sitä että puhutaan yhteiskuntavastuusta ja kestävästä kehityksestä niin esimerkiksi Suomen elintaso sotien jälkeen niin Suomi on, voidaan sanoa että tietyllä tapaa riistänyt ja raiskannut muita maita ja kolonialisoinut vaikka kuinka paljon ja kun mietitään kuinka paljon ulkomailta on raijattu tänne metallisia raaka-ainevaroja että on meidän hyvinvointi saatu rakennettua.

Muutaman kerran haastatteluissa kerrottiin vastustajien toiminnan menevän jopa fanatismiin ja ääri-liikehdinnän puolelle ja ”se heidän vastustamisensa on jotenkin heidän semmoinen oikeutus elämään”. Syyksi keskustelun puuttumiselle osapuolten välillä mainittiin esimerkiksi leimaaminen: yritysten mukaan heidät leimataan kriitikoiden toimesta valehtelijoiksi ja tietojen piilottelijoiksi. Tämä taas nähtiin epäreiluna, sillä joillain haastateltavilla oli työkokemusta alalta kymmeniä vuosia. Myös etukäteen päätetyt mielipiteet nähtiin keskustelua estävinä, koska haastateltavat eivät nähneet itsellään olevan niihin vaikutusmahdollisuutta. Eräs haastateltava näki kriittisten ryhmien toimivan

osittain tahallisesti provosoivasti ja karrikoidusti. Useassa haastattelussa vastustajien toiminnasta ja kannanotoista käytettiin verbiä 'huutaminen'.

Sekä media että sosiaalinen media nähtiin aineistossa lähinnä negatiivisessa valossa. Mediaa syytettiin esimerkiksi virheellisten termien ja faktojen käytöstä, liioittelusta sekä ihmisten pelottelusta:

H1: - - Yks semmoinen termi mitä käytettiin vielä vuosi sitten aika yleisesti 'kaivosvaraus' niin sehän tuo esille mielikuvan että se varausalue mikä siinä on niin se on se tuleva kaivos mutta ensinäkin sellaista termiähän ei ole olemassa kuin kaivosvaraus. Varauksella ei ole mitään tekemistä kaivoksen kanssa vaan varauksellahan antaa vaan sen etuoikeuden hakea malminetsintä lupaa mikä on normaalisti ehkä kymmenesosa tai sadasosa siitä varausalueesta, pinta-ala - -

H5: Näin jos itseään saa tituleerata kaivosalan asiantuntijaksi niin kyllähän se surulliselta kuulostaa kun virheellisiä väittämiä esitetään. On sitten näiden vastustajien puolelta tai sitten ihan toimittajien puolelta Ylen tai Hesarin tai minkä vain toimittajien että kokee sen että ei myöskään näillä jotka tekee tällaista ammatikseen tiedonvälitystyötä niin heilläkään ei sitten ole riittävää tietoa välttämättä alasta että osaisivat tehdä oikeanlaista viestintää.

Vastustajien sosiaalisen median ryhmissä nähtiin esitettävän valheita ja luovan virheellisiä mielikuvia esimerkiksi yhtiöiden verotuksesta ja toimintaa vastustavien maanomistajien määrästä. Myös kriitikoiden esittämiä arvioita varausalueiden määrästä pidettiin virheellisinä.

H3: - - valehdellaan ettei firmat maksa veroja ja mitään muuta. No joka ikinen malminetsintä- ja kaivosyhtiö tässä maassa toimii täsmälleen samalla lailla verojen ja tällaisten kuoletusten ja muiden suhteen kuin kaikki muutkin yhtiöt. Yhtiöverotus toimii niin kuin toimii, jos siihen halutaan muutoksia niin se on sitten eduskunnan kautta mentävä ja se pitää koskea sitten kaikkia yhtiöitä. Samalla lailla siellä tekee Neste ja Nokia ja Googlet ja muut niin ne tekee poistoja voitollisesta tuloksesta ja ynnä muuta ja näin ei siinä ole mitään ihmeellistä. Se on ihan normaalia toimintaa.

Ulkomaisten yritysten toiminta on ollut erityisessä asemassa kaivostoimintaa kritisovassa keskustelussa, mutta haastateltavat näkivät tähän liittyvässä argumentoinnissa ongelmia:

H6b: - - ei kannata heti mennä lehteen kirjoittamaan juttuja että ulkomaalaiset yritykset tulevat tänne ja ottavat kaikki rahat ja lähtevät. Ei se pidä paikkansa. Täytyy muistaa että jos avataan joku kulta-kaivos tai metallikaivos no se tulee maksamaan 500 miljoonaa tai miljardi euroa, no missä on ne investoinnit, no ne ulkomaalaiset yritykset hoitavat ne. Ei meillä ole täällä Suomessa varaa siihen.

H6a: Se on pitkään tappiollista ennen kuin se alkaa tuottaa.

H6b: Kyllä.

H6a: Että pitää kysyä miksi suomalaiset yritykset ei investoi malminetsintään tai louhoksen avaamiseen tai kaivoksen avaamiseen, mutta kun se on se rahoitus, se on vaan niin kamalan kallista tuo kaivoksen avaaminen.

Myös alueelliset erot vastustamisessa tuotiin esille. Saimaan ja Käsivarren Lapin alue sekä ”kehäkolmosen sisäpuoli” mainittiin vastustamisen kannalta haastavina alueina. Muutamassa haastattelussa kerrottiin myös, ettei kaivostoiminnan ja malminetsinnän vastustaminen rajoitu vain Suomeen, vaan sitä tapahtuu myös ulkomailla.

Joissain haastatteluissa kriittiset ryhmät erotettiin kriittisistä maanomistajista, joita osa haastateltavista oli kohdannut toiminnassaan. Jotkut haastateltavista olivat pystyneet muuttamaan kriittisten maanomistajien näkemyksiä malminetsinnästä keskustelemalla heidän kanssaan ja esittelemällä heille käytännön etsintätyötä maastossa. Maanomistajien asenteisiin arveltiin vaikuttavan historiassa käytetyt toimintatavat:

H1: - - asioita tehtiin vähän eri tavalla. Oli eri lainsäädäntö. Siinä ei välttämättä aina kovin paljon maanomistajan kanssa keskusteltu asiasta vaan oli enemmän sellaista että tultiin ja tehtiin ja lähetettiin että aika moni vanhempi ihminen, vanhempi maanomistaja niin muistaa miten hommat hoidettiin silloin 80-luvulla ja sen takia ne taas vastustaa tätä toimintaa.

Toisaalta esiin tuotiin myös se, että osa maanomistajista saattaa jopa toivoa ja kannattaa malminetsintää alueillaan, sillä esimerkiksi Lapissa puuntuotosta saatava hyöty saattaa olla pientä. Tällöin malminetsinnästä maksettavat korvaukset ovat maanomistajalle merkittävä hyöty. Maanomistajien huolia pidettiin erityisen valideina ja heidän roolinsa suhteessa muihin sidosryhmiin korostui aineistossa.

Erään haastateltavan näkemyksen mukaan suurin osa ihmisistä kuitenkin kannattaa kaivostoiminta ja joillain alueilla ilmapiiri koettiin jopa kannustavaksi. Tähän vaikuttavana tekijänä pidettiin aikaisempaa kaivostoimintaa alueella:

H2b: (Paikkakunnan nimi):ssä mikä sai lainvoiman tuossa, malminetsintä lupa-alue, no siellä on enemmän malminetsintäyhtiöitä, niin siellä on todella vastaanottavaisia kyläläiset ja kannustaa jopa malminetsintäyhtiöitä että. Niillä niin paljon toimintaa, niillä on isohko kaivos, toiminnassa oleva kaivos siellä. Siellä on enemmän kannustava tuo ympäristö.

Erään haastateltavan tulkinnan mukaan yleisessä ilmapiirissä oli aistittavissa vahvaa polarisaatiota:

H6a: Mutta kyllä on tällaisessa yleisessä ilmapiirissä, ehkä sellainen kahtiajakoisuus on lisääntynyt että toiset ovat hyvin vahvasti ja voimakkaasti vastaan vaikka siellä kehä kolmosen sisäpuolella mutta sitten taas toiset ovat hyvinkin vahvasti puolesta että siinä nähdään enemmän niitä hyviä puolia alueelle kun niitä huonoja puolia. Se on ehkä nykyajan trendi vähän tällainen voimakas

vastakkaisasettelu monessa asiassa mutta niin kuin vaikka täällä Lapissa ajatellen niin aika moni lappilainen tunnistaa tai tunnustaa että täällä täytyy olla montakin erilaista toimialaa, ei pelkkä matkailu riitä että pitää olla myös muita toimijoita alueella.

5.4.2 Kritiikin syyt

Aineistossa mainittuja syitä vastustukselle arveltiin olevan:

- molemminpuolinen tietämättömyys ja ymmärtämättömyys (7),
- vanhojen kaivosten ympäristöongelmat (4),
- pelko kaivoksen perustamisesta ja ”paikkojen sotkemisesta” (2),
- NIMBY (2),
- yleinen muutosvastarinta ja periaatteellinen vastustaminen (2),
- sosiaalisessa mediassa ja valtamediassa levitetyt valheet (1),
- toiminta herkkien ja asutettujen alueiden lähistöllä (1) ja
- aikaisemmat huonot kokemukset kaivostoiminnasta (1).

Yhdeksi vastustamisen syyksi erityisesti projektien alkuvaiheissa nimettiin myös, ettei toiminta johdaisi mihinkään. Toisaalta osa haastateltavista näki, ettei kaikkia kritiikin syitä välttämättä tiedetä.

Haastatteluissa mainittiin myös tekijöitä, jotka helpottavat malminetsintää alueella. Selkeimmäksi näistä nousi aiempi kaivostoiminta ja muita toimintaa tekijöitä olivat toiminnasta aiheutuvien ympäristövaikutusten vähäisyys ja toimiminen talousmetsäalueella. Lisäksi kaivettava raaka-aine vaikuttaa erotusprosessissa tarvittavien kemikaalien laatuun, jätteen määrään ja päästöihin, minkä vuoksi esimerkiksi vähän kemikaaleja vaativan jalostusprosessin nähtiin aiheuttavan vähemmän vastustusta. Kritiikin nähtiin eräässä haastattelussa koskettavan eniten suurten monimetallikaivosten toimintaa, koska niiden prosesseilla on suuret ympäristövaikutukset. Toimintaa vaikeuttaviksi tekijöiksi nähtiin puolestaan toimiminen herkkien alueiden, kuten luonnonsuojelualueiden lähistöllä.

Erityisesti tietämättömyys ja ymmärtämättömyys nähtiin haastatteluissa syyksi vastustamiselle. Ymmärtämättömyys liitettiin eräässä haastattelussa siihen, etteivät vastustajat käsitä metallien tarpeen määrää, niihin liittyviä humaaneja ongelmia ulkomailla eikä syitä, miksi malminetsintää tehdään. Eräs haastateltava näki perustavanlaatuisesti yhteiskunnalliseksi ongelmaksi ja ymmärtämisen esteeksi sen, ettei lapsille opeteta kaivosalasta:

H2a: Mutta sen voin kyllä sanoa että sen minkä minä olen huomannut niin yksi perustavaa laatua oleva ongelma meillä yhteiskunnassa on että meillä ei oikeasti koulussa opeteta kaivosalasta oikein

mitään että kun meillä lapset menee metsään keräämään kasveja niin ne olisivat kyllä kiinnostuneita niistä kivistäkin mutta ei meillä ole missään opetusohjelmassa matkassa, minä tarkistin nimittäin opetusohjelmaa juurikin peruskoulun opetusohjelmaa, että ei meillä ole missään siellä opeteta niitä kiviä - - niin ai että se olisi makeaa kun se saataisiin sinne opetusohjelmaan jo nuoresta lähtien se ymmärrys että mistä ne metallit tulee - -

Noin puolet haastateltavista toi ilmi myös ymmärtävästä vastustajien huolta ja osa kertoi tuntevansa sympatiaa kaivosten tai malminetsintäalueiden lähellä asuvia kohtaa. Ymmärryksen syyksi mainittiin esimerkiksi sellaiset kaivostapaukset, jotka on hoidettu Suomessa huonosti. Erään haastateltavan mielestä alalla on myös edelleen toimijoita, jotka eivät tee asioita ”kunnolla”. Hän kertoi kokevansa itse vastuuta siitä, että heidän yrityksensä tekee asiat ”kunnolla”, jotta ihmiset suhtautuisivat suopeammin malminetsintään. Hyväksyntä oli hänen mielestään arvokasta. Hän näki malminetsinnän ja kaivostoiminnan harjoittamisen Suomessa tärkeänä, koska täällä ”hoidetaan asioita paremmin kuin muissa paikoissa”. Lisäksi Talvivaara tuotiin esille useissa haastatteluissa mahdolliseksi syyksi vastustukselle. Tapahtumien koettiin aloittaneen yleisen ilmapiirimuutoksen, joka jatkui tapahtumien jo päätyttyä ja joka jatkuu edelleen tulevaisuudessa. Erään haastateltavan mukaan maanomistajien kanssa keskusteltaessa Talvivaara nousee lähes aina keskustelunaiheeksi.

Toisaalta kritiikillä nähtiin myös positiivisia puolia, jotka liittyivät alan kehittämiseen:

H2a: - - kyllä minä olen sitä mieltä että kritiikki on kuitenkin aina hyödyksi ja aina se vie eteenpäin ja se on hyvä jos alueelta löytyy semmoisia ihmisiä jotka huomaavat sanoa ääneen asti niitä huolia mikä niitä painaa eikä jää itse miettimään omissa ajatuksissaan vaan miettimään ja siinä on paljon turhia pelkoja joita on saatu haihdutettua sen myötä että on kerrottu asioita vähän selkeämmin.

Kehityskohteina mainittiin muun muassa vesien hallinta ja viestintä. Erään haastateltavan mielestä vastustajien huolia ei saisi pyyhkiä pois ja useampi haastateltava näki ratkaisuna tilanteeseen keskustelun osapuolten välillä:

H4: - - silloinhan niiden kanssa pitää pyrkiä keskusteluyhteyteen ja selvittää että mitä me oltaisiin tekemässä ja onko tavallaan jotain väärinkäsityksiä ja jos on niin pystytäänkö jotenkin avaamaan että mitä me olemme tekemässä koska useinhan minulla on sellainen olo monessa tällaisessa asiassa niin saattaa olla puolin ja toisin väärinkäsityksiä eli tavallaan pitää olla se yhteys silloin ja sitten hakea ne pelisäännöt millä toimitaan.

5.4.3 Kohtaamiset

Neljä yhdeksästä haastatellusta yrityksestä oli kohdannut malminetsintään kriittisesti suhtautuvia ryhmiä toiminnassaan. Näistä kolme oli malminetsintäyrityksiä ja yksi kaivosyritys, jonka näkemyksen mukaan vastustajien kritiikki ei koskenut yrityksen tekemää malminetsintää. Eräs haastateltavista kuvasi kohtaamisia vastustajien kanssa monologeiksi, koska vastapuoli ei hänen mukaansa ollut valmis kuuntelemaan yrityksen näkemyksiä. Toinen haastateltava kertoi yrityksen olleen tekemisissä kahden kriittisen ryhmittymän kanssa. Ensimmäisen ryhmän kanssa yritys oli käynyt dialogia, joka oli johtanut kriitikoiden mielipiteen muuttumiseen, mutta toisen ryhmän kanssa keskustelua ei syntynyt. Keskusteluissa esillä olleita teemoja olivat verotus ja ympäristövaikutukset sekä vaikutuksen turismiin ja mökkien arvoon:

H7: Ollaan puhuttu malminetsintään ympäristövaikutuksista ja se hirveän nopeasti aina menee sinne kaivostoiminnan ympäristövaikutuksiin se keskustelu, noin niin kuin yleensäkin ihmisten on vaikea ymmärtää sitä että malminetsintä on hyvin kaukana vielä kaivostoiminnasta ja kaikkien ajatukset aina hyvin nopeasti sinkoutuu sinne kaivostoimintaan ja minkälaisia vaikutuksia sillä voisi olla ja se on toki tärkeä asia ja siitä pitäisi puhua mutta tuntuu välillä siltä että ihmiset eivät välillä ymmärrä miten epäajankohtaista se on tavallaan, mutta ymmärrän myös että ihmiset haluavat siitä puhua kun se on realistinen pelko ja sillä tapaa ymmärrettävää että se on asia mistä he haluavat puhua. Ne ovat ne ympäristövaikutukset, mistä on puhuttu ja sitten puhutaan verotuksesta että minne menee verot että jääkö ne paikkakunnille vai meneekö ne Helsinkiin ja pitäisikö tulla kaivosvero vai ei ja se menee heti, se menee todella nopeasti tuollaiseksi se keskustelu ja se on ihan ok, mutta kyllä minä aina yritän tavallaan olla puhumatta niistä asioista koska ne eivät ole ajankohtaisia vielä tässä vaiheessa. Se on vaikea tasapainotteluakti.

T: Mm. Luuletko että se on, tai kun sinä sanoit että ihmisten on vaikea ymmärtää se ero malminetsintään ja kaivostoiminnan välillä niin luuletko että se teidän keskustelu on auttanut siihen näiden ryhmien kohdalla?

H7: No se riippuu, minä toki tunnistan myös että kun geologit puhuu niin heti menee aika teoreettiseksi ja semmoiseksi että puhutaan malmista tosi niin kuin todennäköisyyksinä ja että onko todennäköistä että löytyy malmia ja sitten puhutaan siitä että vain joka tuhannes malminetsintäprojekti päättyy kaivokseksi ja tällaisia, kun ne eivät tarkoita mitään tai minusta tuntuu että ihmiset aina hermostuu niistä tai ne ovat kyllästyneet kuulemaan sitä puhetta mitä me puhumme usein että eihän tämä ikinä johda mihinkään ja me vähän täällä nuuhkitaan ja eipä tässä mitään ja puhutaan siitä kaivoksesta sitten kun me olemme jo perustamassa sitä ja minusta tuntuu että ihmiset hermostuu siitä tai turhautuu siitä että vältellään siitä puhumista.

Toisaalta muutama haastateltava toi esiin, että kriittiset ryhmät ja yrityksen edustajat ovat keskustelussa erilaisissa asemissa. Aineistossa kriitikoiden tietotaitoa usein vähäteltiin ja kriittisten ryhmien edustajia kuvattiin tavallisiksi ihmisiksi, jotka ”puhuvat ihan mitä sattuu”. Eräs toivoi

kriittisten ryhmien olevan valmiimpia ottamaan tietoa vastaan. Eräs haastateltava näki, ettei kukaan velvoita heitä puhumaan totta, kun taas yritysten nähtiin olevan sidotumpia asiallisuuteen ja neuvottelevuuteen. Yrityksen eivät voi sen vuoksi aina puolustautua väitteitä vastaan niin kuin ne haluaisivat. Roolien epätasa-arvoisuus johtaa haastateltavan mukaan siihen, että kriitikot saavat enemmän mediatilaa, koska suuri yleisö kuuntelee ”äänekkäämmin huutavaa”. Lisäksi aineistossa nousi esiin, että pörssiyrityksien, joita suurin osa haastatelluista yrityksistä oli, kohdalla tiedon jakamista ulkopuolisille rajoittavat pörssisäännöt.

Asiallista kommunikaatiota ja faktapohjaista dialogia pidettiin lääkkeenä tilanteeseen sekä yleisellä tasolla tärkeänä yrityksen, sidosryhmien ja toimintaa vastustavien tahojen välillä. Erään yrityksen edustaja koki, että sidosryhmien kyky sanoittaa huoliaan ääneen mahdollistaa, että yritys kykenee haihduttamaan niitä eri keinoin.

5.4.4 Kritiikin vaikutukset

Haastateltavien näkemykset siitä, ovatko kriittiset ryhmät tai malminetsinnän yleinen kritiikki vaikuttaneet yritysten toimintaan, vaihteli. Osa haastateltavista sanoi, ettei julkinen keskustelu ja kritiikki ole vaikuttanut toimintaan mitenkään ainakaan tietoisesti. Muutama haastateltava taas kertoi yleisen julkisen keskustelun ”terävöittäneen” omaa toimintaa ja viestintää. Tämä tarkoitti käytännössä tiedottamista, hyvien kommunikaatioyhteysien ylläpitoa, asioiden tekemistä mahdollisimman hyvin sekä ympäristövaikutusten minimointia.

Kysyin haastatteluissa myös arvioita siitä, miten kriittisen ryhmät ja ihmiset vaikuttavat kaivosalaan. Arviot vaikutusten positiivisuudesta ja negatiivisuudesta vaihtelivat ja osa ei ottanut asiaan suoraan kantaa. Negatiivisia vaikutuksia arvioitiin olevan esimerkiksi epäedullisella mediahuomiolla ja sosiaalisessa mediassa levitettävillä valheilla. Huhujen leviämisestä eräällä haastateltavalla oli myös omakohtaista kokemusta:

H1: - - Siinä on yksi esimerkki mitä meistä tai meidän tekemästä lentomittauksesta väitettiin oli että se aiheuttaa syöpää koska siitä laitteesta mukamas tulisi säteilyä. Tämä on niin kuin tyyppiesimerkki semmoisesta väittämästä mitkä leviää somessa ja sille ei voi yhtään mitään. Siihen ei voi vaikuttaa millään tavalla että tämä kyseinen laite on sellainen mitä no sanotaanko viimeiset sata vuotta on käytetty sillä tavalla että metsässä pari kaveria kävellyt tämä laite selässä. Tein tätä itse viitisen vuotta ja tänä päivänä se on vaan siinä lennokissa kiinni. Se ei todellakaan läheta mitään säteilyä. -

Eräs haastateltava arvioi kritiikillä ja vastustajien Facebook-ryhmissä jaettavalla tiedolla olevan vaikutusta koko alan toimilupaun. Toisaalta hän näki, että siihen vaikuttaa myös muut asiat kuten yritysten tekemät ”tyhmydet”. Lisäksi osa näki, että kaivoslain uudistaminen on aloitettu osin kriittisten ryhmien toiminnasta johtuen:

H3: - - No se mikä siinä on sitten ongelma niin näin alan puolesta niin alalla oikeasti ihmiset pelkää sitä että mitä tulee tapahtumaan koska tämä muutamaman älämölöäliön kauhea möykkä mikä on ja masinointi niin sitten kun poliitikot on sellaisia perseennuolijoita kun ne on niin ne on lähteneet siihen mukaan mikä on täysin käsittämätöntä se että sielläkin samalla lailla poliittisella puolella mitä menee, no vihreitä minä en laske siihen ollenkaan, mutta kaikki muutkin mitä on niin faktat on ihan päin helvettä, niistä ei näköjään edes haluta ottaa selvää, siellä kansanedustajat huutelee ihan mitä sattuu, vaatii sitä tätä ja tuota ja se on ihan käsittämätöntä että kyllä sitä osin kauhulla saa seurata että mitä tulee tapahtumaan.

Osa haastateltavista näki kriittisten ryhmien käynnistäneen yleisen ilmapiirimuutoksen, joka vaikuttaa lainsäädäntöön. Toisaalta osa näki kriittisten ryhmien lähteneen liikkeelle juuri nyt, koska ne näkevät hyvän vaikutusmahdollisuuden lainsäädännön uudistamisessa. Eräs haastateltava taas näki, etteivät kriittiset ryhmät pysty vaikuttamaan lainsäädäntöön prosessin hitauden vuoksi. Haastateltavien näkemykset kriittisistä ryhmistä ja niiden yhteydestä lainsäädännön uudistamiseen siis vaihtelivat paljon.

Toisaalta neljä haastateltavista näki kritiikin myös alaa ravistelevana ja kehittävänä. Yhteiskunnassa vallitsevan ilmapiirin vuoksi kehittämiseen kuitenkin kohdistuu suuria paineita:

H2a: Mutta sitten siinä on just vaarallista kun se yhteiskunnassa se kierre on päässyt liikkeelle että kun se on lähtenyt pyörimään niin nyt meillä on paljon tehtävää että me saadaan se pysäytettyä.

Lisäksi äärimmäiseen varovaisuuteen toiminnassa nähtiin kannustavan se, ettei ”kukaan halua olla siellä tikun nokassa se jälkeen mitä Talvivaarassa kävi”.

5.5 Käsitteet

5.5.1 Sosiaalinen toimilupa

Kysyin haastateltavien käsityksiä sosiaalisesta toimiluvasta ja yritysten yhteiskuntavastuusta. Sosiaalinen toimilupa oli näistä kahdesta tunnetumpi termi, mutta sain aineistoon myös kuvauksia yritysten yhteiskuntavastuusta sekä termien välisestä suhteesta. Sosiaalista toimilupaa kuvattiin esimerkiksi sen yhteisön hyväksynnäksi tai luvaksi, jossa yritys toimii. Eräs haastateltava näki sen jopa

vahvempana kuin viranomaisten myöntämät luvat. Toisen haastateltavan mielestä sosiaalisen toimiluvan ansaitseminen edellyttää, että ympäröivä yhteisö ymmärtää kaivostoiminnan välttämättömyyden ja yritys huolehtii yhteiskuntavastuustaan sekä ympäristöstä. Myös työturvallisuudesta huolehtiminen tuotiin sosiaalisesta toimiluvasta keskusteltaessa esille.

Kolme haastateltavista näki sosiaalisen toimiluvan malminetsinnän tai kaivostoiminnan edellytyksenä ja sen tavoittelun itsestäänselvytenä. Se ”pitää olla olemassa jotta sinä voit toimia sekä malminetsinnässä että kaivostoiminnassa”. Eräs haastateltava piti erityisen tärkeänä sosiaalisen toimiluvan tavoittelua pienessä kunnassa, jossa toimijoiden välinen symbioosi ja yhteen hiileen puhaltaminen korostuu. Esimerkiksi työntekijöille tarvitaan palveluita heidän viihtymisensä takaamiseksi. Ilman sosiaalista toimilupaa toiminta nähtiin hankalaksi, jolloin esimerkiksi uusien työntekijöiden rekrytoiminen tai viranomaisten kanssa toimiminen vaikeutuisi. Eräs haastateltava käytti sosiaalisen toimiluvan sijasta sosiaalisen hyväksynnän termiä:

H3: Minä inhoan yli kaiken tuota sosiaalinen toimilupa -termiä. Se on niin perseestä ja poikittain koska ihmiset kuvittelee että on joku paperi mikä on allekirjoitettu. Minä mieluummin käytän aina kun vaan muistan ja yleensä minä muistan niin sosiaalinen hyväksyttävyyys. Se on minusta paljon parempi. Se social licence to operate sehän on käännetty vaan suoraan typeränä englannista ja eihän se edes sielläkään tarkoita sitä, ei se ole toimilupa siinä mielessä kun toimilupa Suomessa ymmärrettään vaan se on just sitä että se on sosiaalisesti hyväksyttyä se toiminta.

Osa haastateltavista otti kantaa myös oman yrityksensä sosiaaliseen toimilupaan. Kaksi arvioi saavuttaneensa sosiaalisen toimiluvan ainakin pääsääntöisesti ja eräs haastateltava näki sen jopa oman yrityksensä vahvuutena. Eräs haastateltava taas totesi käsitteen olevan niin uusi, ettei sitä ole toistaiseksi sisällytetty toimintaan, vaikka ”perinteisiä sidosryhmäjuttuja” on tehty. Toisaalta eräs haastateltava näki yritysten yleensä olevan optimistisia käsityksissään omasta toimiluvastaan:

H7: No kuten sinä sanoit niin se on aika muodikas sana tai sellainen mitä tykätään heitellä aika paljon tai silleen että yritykset helposti sanovat että meillä on sosiaalinen toimilupa jollakin alueella ja minä olisin itse aika varovainen sanomaan niin koska olen itse huomannut nyt kun olen pitänyt noita yleisötilaisuuksia että siellä käyvät ihmiset ovat usein hyvin voimakkaasti joko puolesta tai vastaan malminetsintää ja kaivostoimintaa ja sitten se suurin osa ihmisistä eli ne ihmiset jotka eivät jaksa käydä tällaisissa kokouksissa ja eivät välttämättä ole kumpaankaan suuntaan mieltä tai eivät koe voimakkaita tunteita puolesta tai vastaan niin niitä ei oikeastaan ikinä kuule koska ne siellä kokouksissa käyvät hirveän harvoin. Ainakin tässä alkuvaiheessa kun me vasta tehdään tällaisia alustavia töitä niin minä huomaan että meidän kokouksissa ei käy ihan hirveän moni ihminen mikä on ihan ymmärrettävää, ne ovat pieniä paikkakuntia ja välimatkat ovat pitkiä mutta se tulisi sitten muuttumaan siinä vaiheessa jos me esimerkiksi löydettäisiin jotain malmion alkua niin siinä vaiheessa se

varmaankin herättäisi paljon enemmän kiinnostusta, sinne kokoukseen tulisi paljon enemmän ihmisiä jotka eivät ole siellä ikinä käyneet ja sitten yhtäkkiä saattaisi tulla meillemkin sellainen olo että missä nämä kaikki ihmiset ovat olleet ja miksi täällä yhtäkkiä ihmiset kamalasti vastustaa vaikka meidän toimintaa kun me luulemme että me olemme olleet ihan hyvää pataa ihmisten kanssa kun me ennen ole tavanneet paljon ihmisiä vielä.

Pyysin yrityksiä myös kuvaamaan, miten sosiaalinen toimilupa saavutetaan. Keinoina nähtiin:

- säännöllinen tiedottaminen ja aktiivinen viestintä (5),
- avoimuus (4),
- lupauksen pitäminen (2),
- vuoropuhelu ja yhteistyö sidosryhmien kanssa sekä heidän pitämisenä ajan tasalla (1),
- ottamalla aktiivisen roolin sidosryhmäsuhteissa (1),
- uutena toimijana sopeutuminen olemassa olevaan yhteisöön (1),
- antamalla sidosryhmille mahdollisuuden esittää kysymyksiä (1),
- toiminnan suunnitteleminen siten, että se on hyväksyttävissä (1),
- tuomalla esiin monipuolista ja tutkittua tietoa (1),
- työturvallisuudesta huolehtiminen ja ympäristöongelmien välttäminen (1).

Toimien tavoitteena oli, että toiminta toisi alueelle hyvää:

H4: - - Että se että mitä ollaan tekemässä niin se toisi alueelle myös jotain hyvää. Että se on tärkeä asia että mitä siellä kiikarissa on, se kaivos toki aina on, kun etsitään malmia niin sehän siellä kiikarissa on ja sen pitää olla sitten sellainen että tavallaan plussat on isommat kuin miinukset, koska molempia aina kaikessa on.

H4: Ettei tule kenelläkään sellaista oloa että ne siellä vaan tuhtaa eikä välitä mistään mitään.

Muutamit haastateltavat kuvasivat sosiaalisen toimiluvan tavoittelun keinoja samankaltaisiksi, kuin millaista toiminta on vanhoissa kyläyhteisöissä:

H3: Ja se on sitä, että se on joka päivä joka minuutti kun tuolla toimitaan, tehdään mitä vaan niin siinähan sinä teet sitä sosiaalista toimilupaa. Kun sinä tapaavat siellä kun ajelet niin tapaavat maanomistajia ja juttelet niiden kanssa, kyselet kuulumisia, jos heillä on kysymyksiä ja kerrot heille jos pystyt vastaamaan, aina ei pysty kaikkeen vastaamaan, voi olla että pörssisäännöt estää tai joku tällainen ettei kaikkeen pysty vastaamaan. Se on sellaista vanhan ajan yhteisöllisyyttä jossain maalaiskylässä että jos sinä siellä vedät takkia auki kylänraitilla koko ajan ja vittuilet kaikille niin jossain vaiheessa joku vetää sinua nokkaan. Sinun täytyy tulla naapureiden kanssa toimeen ja jutella niiden

kanssa ja välillä voi olla vähän sellaista kiistan alaista asiaa mutta pitää pyrkiä tulemaan toimeen kaikkien kanssa etkä sinä voi mouhottaa menemään siellä ihan miten lystäät että no minä teen nyt näin ja minä teen näin, tehkää te mitä lystäätte. Sitä se käytännössä minun mielestä on se sosiaalisen hyväksyttävyyden hankkiminen. Kaikki työntekijät meillä tekee sitä tietämättään taikka tietoisesti ja sitä tehdään tosiaan ihan koko ajan. Se pitää olla semmoista rehellistä ja suoraselkäistä se homma.

Eräs toinen haastateltava kuvasi, että ”vaikka joku malminetsintälupa saataisiin niin ei me saapastella sinne rinta rottingilla että meillä on nyt lupa että väistäkää”. Eräs haastateltava toi myös esille mahdollisuuden sosiaalisen toimiluvan menettämisestä:

H3: - - Se on se hankaluus siinä hommassa että sinä voit rakentaa sitä 15 vuotta ja voit menettää sen 15 minuutissa.

Muutama haastateltava toi esille, että vastuullisuustoimien tavoitteena on, että mahdollisimman moni kannattaisi toimintaa. Monet näkivät, ettei kaikkien sidosryhmien ja ihmisten tarvitse olla toiminnan puolella. Osan mielestä tähän kuitenkin pitäisi pyrkiä.

5.5.2 Yritysten yhteiskuntavastuu

Yritysten yhteiskuntavastuu oli haastateltaville sosiaalista toimilupaa tuntemattomampi termi. Kolme haastateltavista sanoi, ettei termi ole heille tuttu. He kuitenkin pyydettyä kertoivat näkemyksensä siitä, mihin termi voisi liittyä. Yritysten yhteiskuntavastuun nähtiin liittyvän ympäristöstä ja sidosryhmistä huolehtimiseen. Yrityksen tulee toimia vastuullisesti muuta yhteiskuntaa kohtaan ja tuottaa sille hyötyä, kuten töitä, tuloja ja vaurautta vastineeksi sen yhteiskunnalle tuottamista rasitteista. Eräs haastateltava näki yhteiskuntavastuun toimintaedellytyksenä, ilman sitä toiminnassa ”tulee tie vastaan”.

Yritysten yhteiskuntavastuullista toimintaa toteutetaan aineiston mukaan:

- työllistämällä (2),
- maksamalla verot ja muut maksut (2),
- työntekijöitä houkuttelemalla ja heistä huolehtimalla (1),
- ottamalla muut toimijat huomioon (1),
- huolehtimalla ympäristöasioista (1),
- olemalla rehellinen ja ”hyvä osa yhteiskuntaa” (1),
- noudattamalla viranomaisten suosituksia (1),
- seuraamalla jatkuvasti toimenpiteiden vaikutuksia (1),

- tukemalla taloudellisesti muita alueen toimijoita (1),
- toimimalla normien mukaan (1) ja
- antamalla ympäröivälle yhteiskunnalle toiminnasta muutakin hyötyä, kuin työpaikkoja (1).

Lisäksi asiat tulisi tehdä mahdollisimman hyvin ja lakien mukaan, joidenkin haastateltavien mukaan tulisi olla myös niitä parempia. Toimenpiteiden toteutus puolestaan vaatii riittävästi resursseja. Kuten sosiaalisen toimiluvan tapauksessa, kerrottiin myös siitä, miten asioita ei tule tehdä: asioita ei saa tehdä yksin tai kävellä muiden päältä.

Kolme haastateltavista näki yhteiskuntavastuun ja sosiaalisen toimiluvan käsitteissä samankaltaisuuksia. Eräs heistä näki, ettei ilman yhteiskuntavastuuta ole sosiaalista toimilupaa. Toisen haastateltavan mielestä sosiaalinen toimilupa rakentuu yhteiskuntavastuun kautta. Vastuullisuustoimia tekemällä erään haastateltavan mukaan saavutetaan luottamus ja vastuullisuus, mikä taas takaa sosiaalisen toimiluvan.

6 Pohdinta

Tässä tutkielmassa haastattelin kahdenlaisten malminetsintää tekevien yritysten edustajia: malminetsintäyrityksiä ja kaivosyrityksiä. Tarkoituksena oli selvittää yritysten käsityksiä malminetsinnän sosiaalisesta toimiluvasta, yritysten yhteiskuntavastuusta ja kaivoskeskustelun käännteestä. Koska haastateltavien joukko on pieni, ei aineistosta voi tehdä yleistyksiä. Sen sijaan aineisto antaa esimerkkejä teemoista ja keskusteluista, joita yrityksillä liittyy malminetsinnän vastuullisuuteen.

Yritykset pyrkivät toimillaan saavuttamaan jonkin asteisen sosiaalisen toimiluvan. Kaikki yritykset tekivät lain vaatimuksia enemmän vastuullisuustoimia. Niiden toimet myös vastasivat pitkälti kirjallisuudessa suositeltuja keinoja sosiaalisen toimiluvan, malminetsinnän sosiaalisen toimiluvan ja yritysten yhteiskuntavastuun saavuttamiseksi. Aikaisemmassa tutkimuksessa on todettu, että yrityksen viestinnän olisi hyvä tapahtua kotimaisilla tai paikallisesti tärkeillä kielillä (Eerola 2017: 45-46). Aineistossa tuotiin tässä yhteydessä esiin myös paikallisen murteen osaaminen, minkä nähtiin helpottavan kommunikaatiota paikallisten kanssa. Murteiden osaamisen merkitystä ei ole aiemmin tunnistettu. Kielitaidon lisäksi yritykset arvostivat paikallisten ja suomalaisten työntekijöiden kykyä työskennellä suomalaisessa toimintaympäristössä. Myös Ziessler-Korpin (2013: 154, 160) tutkielmassa yritykset arvostivat suomalaisten työntekijöiden ymmärrystä suomalaisesta toimintaympäristöstä. Myös erään malminetsintäyrityksen tekemä sponsorointitoiminta poikkesi aikaisemmasta tutkimuksesta. Perinteisesti sponsorointi on yleisempää kaivosyhtiöillä ja loppuvaiheen malminetsinnässä, jolloin toiminta on tuottaa voittoja (Ziessler-Korppi 2013: 151). Jotkut haastateltavat

vertasivat vastuullisuustoimintaa toimintaan vanhan ajan kyläyhteisöissä. Myös aiemmassa tutkimuksessa on tunnistettu vastaavia vertauksia (Ziessler-Korppi 2013: 150).

Kaivosyritysten kohdalla kaivostoiminnan ja malminetsinnän vastuullisuustoimia oli vaikea erottaa toisistaan. Malminetsintää tehdään usein kaivosalueen läheisyydessä, jolloin malminetsinnän ja kaivostoiminnan sidosryhmät ovat suurin piirtein samat. Tämä asetelma teki hankalaksi arvioida, millainen rooli juuri malminetsinnällä on kaivosyritysten vastuullisuustoiminnan kokonaisuudessa. Erään haastateltavan mukaan sidosryhmätoiminta on malminetsinnässä korostuneessa roolissa, mutta kaivosta perustettaessa huomio kiinnittyy esimerkiksi tuotannon käynnistämiseen. Myös Eerolan (2017: 55) mukaan hankkeen edetessä malminetsinnästä kaivoksen perustamisen valmisteluun, huomio siirtyy korostuneista sosiaalisista aspekteista kohti kestävän kehityksen kolmea pilaria: taloudellista, ympäristöllistä ja sosiaalista kestävyyttä.

Jotkut haastateltavista toivat esiin, ettei sosiaalisen toimiluvan, malminetsinnän sosiaalisen toimiluvan tai yritysten yhteiskuntavastuun realistisena tavoitteena ole kaikkien sidosryhmien luottamus yrityksen toimintaa kohtaan. Thomsonin ja Boutilierin (2011: 1781) mukaan taas kaikkien sidosryhmäverkoston osien on luotettava yritykseen, jotta se voisi saavuttaa sosiaalisen toimiluvan. Myös Tuulentien ym. (2019: 106) mukaan toimiluvan ansaitseminen vaatii jonkin asteista konsensusta toimijoiden kesken. Sosiaalisen toimiluvan saavuttaminen ei siis määritelmän alkuperäisessä tarkoituksessa ole mahdollista, elleivät yritykset tähtää kaikkien sidosryhmien hyväksyntään. Erään haastateltavan mielestä malminetsintäyrityksille saattaa myös helposti syntyä valheellinen mielikuva omasta sosiaalisesta toimiluvasta, koska ihmiset eivät ole kiinnostuneita malminetsinnästä etenkin sen alkuvaiheissa. Hiljaisuus yrityksen järjestämässä sidosryhmäkokouksissa voi antaa tilanteesta virheellisen positiivisen kuvan. Haastateltavat myös tunnistivat, että toimiluvan saavuttaminen alueella, jolla ei ole aikaisempaa kokemusta kaivostoiminnasta on hankalaa (Prno & Slocombe 2012: 346–347). Vastaavasti eräs haastateltavista näki siirtymisen uudelle malminetsintäalueelle vaikeaksi. Aiemmassa tutkimuksessa on huomattu, että yrityksen historia alueella tai kansallisella tasolla tai alueen aikaisemmat positiiviset kokemukset kaivostoiminnasta parantavat yrityksen mahdollisuuksia saavuttaa sosiaalinen toimilupa (Koivurova ym. 2015: 210, 222; Eerola 2017: 17–18). Sen ei tosin pitäisi vaikuttaa yrityksen vastuullisuustoimintaan (Mononen & Sairinen 2021: 1).

Sosiaalinen toimilupa tunnistettiin tärkeäksi yritysten toiminnalle. Eräs haastateltava käytti sosiaalisen toimiluvan sijasta sosiaalisen hyväksynnän termiä, minkä on huomattu olevan yleistä malminetsintäyritysten keskuudessa (Eerola 2021). Syynä sosiaalisen toimiluvan tavoitteluun oli usein mahdollisen kaivoksen sosiaalisen toimiluvan valmistelu, mikäli tutkittu esiintymä paljastuisi taloudellisesti kannattavaksi. Vaikka sosiaalista toimilupaa pidettiin tärkeänä, se tuotiin harvoin esiin resurssien saatavuuden näkökulmasta, mitä pidetään oleellisena käsitteen alkuperäisessä

määritelmässä (Thomson & Boutilier 2011: 1782). Tällaisena resurssina pidettiin ensisijaisesti työvoimaa ja maanomistajien paikallistietoutta, eikä esimerkiksi materiaaleja tai tietyille markkinoille pääsyä (Rytteri 2012: 66) mainittu toimiluvan tavoittelun motiivina. Toisaalta moni haastateltava tunnisti, että ilman sosiaalista toimilupaa toiminnasta aiheutuu yrityksille kustannuksia, viivästyksiä ja mainehaittoja. Tämä viittaa siihen, että toimilupaa tavoiteltiin lähinnä ongelmien ja negatiivisten vaikutusten välttämiseksi ja yrityksen toiminnan helpottamiseksi. Kuruczin, Colbertin ja Wheelerin (2008) arvopohjaisista syistä yhteiskuntavastuun ottamiseen korostuivat kulujen ja riskien vähentäminen sekä maine ja legitimizeetti. Havaittavissa oli myös synergistä arvonluontia ympäröivään yhteisöön. Tämä liittyi yrityksen työntekijöiden hyvinvoinnin takaamiseen syrjäseudulla eikä niinkään vapaaehtoisuuteen. Yritykset pitivät vastuullisuutta tärkeänä, mutta sosiaalisia tekijöitä ei juuri mainittu syynä malminetsintäalueelta poistumiseen. Yleisin syy poistumiselle oli malmion osoittautuminen kannattamattomaksi. On kuitenkin huomioitava, että kysyin malminetsintäalueelta poistumisen syitä yleisellä tasolla, kysymättä erityisesti pitivätkö yritykset sosiaalisia syitä mahdollisena syynä lopettaa etsintätoimet. Nämä havainnot tukevat Barnettin (2019) kriittistä suhtautumista yritysten yhteiskuntavastuuseen. Hänen mukaansa vastuullisuustoimilla pyritään lopulta helpottamaan vain yrityksen omaa toimintaa, ei ajamaan yhteiskunnan etua. Aineistossa sosiaalisen toimiluvan tunnistettiin rakentuvan yhteiskuntavastuun kautta, mikä vastaa Tuulentien ym. (2019: 101) näkemystä sosiaalisen toimiluvan ja yritysten yhteiskuntavastuun suhteesta.

Käytännöllistä sidosryhmätoimintaa tehtiin erityisesti maanomistajien ja poromiesten kanssa. Näiden kanssa sovittiin töihin liittyvistä käytännön järjestelyistä, mikä voi selittää korostuneen aseman verrattuna muihin sidosryhmiin. Ziessler-Korpin (2013: 148, 159) tutkielmassa maanomistajien ja poromiesten lisäksi kuntaa ja paikallisia asukkaita pidettiin erityisen tärkeinä paikallisena sidosryhminä. Maanomistajien korostunut rooli tunnistettiin myös Heinäveden tapauksessa. Osasyynä tilanteeseen pidettiin kaivoslakia, jossa malminetsinnässä maanomistajan rooli tiedotuksen kohteena on korostunut. (Leino & Miettinen 2016: 332.) Thomsonin ja Boutilierin (2011: 1785-1786) mukaan sidosryhmiä voidaan kohdella eri tavoin, mutta toimintatapa täytyy pystyä perustelemaan. Tässä tapauksessa perusteluina oli käytännölliset seikat. Jotkut haastateltavista totesivat etenkin vanhojen maanomistajien olevan varautuneita malminetsintää kohtaan. Tämän he arvelivat johtuvan aiemmista kokemuksista historiassa käytetyistä toimintatavoista. Tämä poikkeaa Ziessler-Korpin (2013: 58) ajatuksista. Hänen mukaansa vanhat maanomistajat ovat ymmärtäväisempiä malminetsintää kohtaan siksi, että he tietävät historian ansiosta mistä toiminnassa on kyse. Yritysten sidosryhmiin kuului sekä paikallisia että ulkopuolisia toimijoita. Tämä eroaa Lesserin ym. (2017: 13-14) näkemyksestä, jonka mukaan sidosryhmien pitäisi kyetä vaikuttamaan hankealueeseen paikallistasolla. Sen

sijaan Thomson ja Boutilier (2011: 1781) toteavat, että sidosryhmät voivat toimia hankealueen ulkopuolella eikä heillä välttämättä ole sidettä paikallisyhteisöihin

Rytterin (2012: 64) mukaan toimintaa aloittelevilla ja pienillä yrityksillä on rajalliset resurssit vastuullisuustoimiin ja niistä raportointiin. Tämä on tunnistettu haasteeksi (Ziessler-Korppi 2013: 154) ja se nousi esiin myös aineistossa. Resurssivaje vaikeuttaa ulko- ja sisäpuolelta tulevien vaatimusten toteuttamista. Ulkopuolisena tahona nähtiin Kaivosvastuu-verkoston vapaaehtoinen malminetsinnän vastuullisuusjärjestelmä ja sisäpuolelta tulevana vaatimuksena puolestaan henkilökohtaiset eettiset näkemykset. Ongelmaa ei yhdistetty suurempiin yrityksiin, joilla resursseja ja henkilöstöä on enemmän (myös Ziessler-Korppi 2013: 154). Thomsonin ja Boutilierin (2011: 1788) mukaan etsintäyhtiöt pitävät usein matalaa profilia välttääkseen vastuullisuustoimista aiheutuvat kustannukset. Aineistossa ei ollut viitteitä tästä. Toisaalta on mahdollista, että haastatteluun suostui erityisesti ne, joille vastuullisuus on ennestään tuttu teema ja osa yrityksen toimintaa. Malminetsinnän vastuullisuusjärjestelmän nouseminen esiin monissa haastatteluissa tukee käsitystä haastateltujen yritysten vastuullisuutta. Vaihtoehtoisesti voi olla niin, että järjestelmä on saavuttanut alan yritysten keskuudessa suuren suosion.

Eerolan (2017) vastuullisen malminetsinnän mallin ensimmäisessä vaiheessa tulisi kartoittaa alueen sosiaalisia, poliittisia, ympäristöllisiä ja taloudellisia ominaispiirteitä. Aineistossa tähän toiminnan vaiheeseen viitattiin desk top -työnä ja esivalmisteluna, jolloin haastateltavat kertoivat tutustuvansa alueen geologiseen aineistoon. Aineiston perusteella toimintaympäristön muihin, kuin geologisiin tekijöihin ei tutustuttu, mikä on MacCallumin ja Russilin (2020: 9) mukaan tyypillistä. Eerolan listaamista sidosryhmistä haastatteluissa mainittiin muut, paitsi paikalliset kiviharrastajat. Lisäksi Eerola (2017: 50-54) mukaan maastossa toimiva geologi on yrityksen käyntikortti ja heidän on tärkeää osata paikallista kieltä, mikä tunnistettiin myös aineistossa. Myös Ziessler-Korpin (2013: 147-148) tutkielmassa koko malminetsintätiimin ajateltiin olevan vastuussa yrityksen edustamisesta ja sen tulee jatkuvasti olla valmiina kohtaamaan sidosryhmiä. Eerola (2017: 55, 57) näkee myös paikallisen työvoiman tärkeänä yritykselle. Tämä tunnistettiin myös aineistossa ja monet yritykset kertoivat pyrkivänsä hyödyntämään paikallista työvoimaa etenkin sellaisissa tehtävissä, jotka eivät vaadi erityisosaamista. Kaikki haastatellut kertoivat olevansa yhteydessä maanomistajiin viimeistään kairauksia tehtäessä. Eerolan (2017: 23-24) mukaan sidosryhmiin tulisi olla yhteydessä viimeistään malminetsintälupahakemusta jätettäessä ja kairauksia aloitettaessa voidaan toiminnan hyväksynnän takaamisen kannalta olla jo myöhässä.

Eräs usein esille noussut teema oli luonnonsuojelualueilla ja muilla herkkillä alueilla toimiminen. Myös aikaisemmin on tunnistettu Natura-alueilla toimimisen herättävän vastustusta (Ziessler-Korppi 2013: 152). Aiheen nouseminen esiin voi kertoa näitä alueita koskevan kiinnostuksen

lisääntymisestä, mikä noudattaa osaltaan myös globaalia kehityssuuntaa (Sairinen, Mononen & Björn 2018a: 162). Toisaalta osa yrityksistä kertoi välttävänsä näitä alueita toimintaympäristöinä juuri niihin liittyvien kysymysten vuoksi. Mielenkiintoista oli, miten moni haastateltava näki luonnonsuojelualueilla toimimisessa ratkaisuna erilaisten intressien välisen punninnan. Intressivertailu on vesilain (587/2011) instrumentti, jonka mukaan vesilain mukaisissa rakennushankkeissa tulee arvioida hankkeen hyödyt ja vahingot, haitat ja edunmenetykset sekä yksityiseltä että yleiseltä kannalta (HE 54/1996). Mikäli hankkeesta saatavat hyödyt ylittävät sen haitat, sille myönnetään vesilain mukainen lupa. Intressivertailu on ollut esillä myös kaivoslain uudistamisprosessissa, mutta lausuntokierroksella olevassa esityksessä sitä ei ehdoteta otettavaksi käyttöön. Sen sijaan nykyisessä laissa olevia intressivertailun elementtejä, kuten lainvoimaisen kuntatason kaavan pakollisuutta kaivosluvan edellytyksenä, vahvistetaan (Luonnos hallituksen esitykseksi 2022: 63-64). Matkailualueet nousivat odotettua vähemmän keskustelunaiheeksi. Ziessler-Korpin (2013: 161) tutkimuksessa niiden sijainti toiminnan lähialueilla nähtiin haasteeksi. Esimerkiksi Heinävedellä matkailulle aiheutuvat haitat ovat olleet konfliktin ytimessä (Leino & Miettinen 2020).

Osalla haastateltavista liittyi negatiivisia tunteita kriittisiin ryhmiin, mutta toisaalta osa kertoi myös ymmärtävänsä vastustajien kokemaa huolta. Kriittiset ryhmät nähtiin aineistossa usein vastapuolena ja negatiivisessa valossa. Toimintaa kuvattiin jopa fanaattiseksi ja kriittisiä ryhmiä äärijärjestöiksi. Myös Ziessler-Korpin (2013: 144) haastattelemat yritykset näkivät joidenkin kansalaisjärjestöjen maailmankuvan niin erilaiseksi, että ne pitivät yhteistyötä mahdottomana. Ryhmien esittämät väitteet nähtiin väärinä ja valheellisina eikä ”vastapuolen” usein koettu kykenevän ottamaan vastaan tietoa tai kuuntelemaan muita näkökulmia. Haastateltavien mukaan kaivostoiminta ja malminetsintä vaikutuksineen sekoitetaan edelleen (ks. esim. Ziessler-Korppi 2013: 57). Median ja sosiaalisen median myös nähtiin myötävaikuttavan kriitikoiden toimintaan. Boutilierin, Blackin ja Thomsonin (2012: 230) käsitysten mukaisesti se on nykyisessä tilanteessa edistänyt samanmielisten yhdistymistä. Myös Ziessler-Korpin (2013: 144) tutkielmassa median nähtiin edesauttavan kaivostoiminnan huonoa kuvaa. Aineistosta oli myös havaittavissa, ettei yrityksillä ollut selkeää käsitystä siitä, mihin kriittiset ryhmät toiminnallaan pyrkivät. Tämä voi selittyä sillä, ettei suurin osa haastatelluista ollut ollut suorassa kontaktissa kriittisten ryhmien kanssa. Ainakin osalla negatiivisten mielikuvien on täytynyt siis syntyä muuten, kuin kohtaamisissa ryhmien kanssa. Tässä yhteydessä mainittiin esimerkiksi keskustelut kollegoiden kanssa. Todennäköisesti myös kriittisten ryhmien sosiaalisen median alustat voivat olla tällainen informaation lähde. Yritysten ja kriitikoiden kohtaamisten vähyys voi puolestaan johtua osin siitä, että suurimmat kriittiset ryhmät ovat toistaiseksi sijoittuneet Heinävedelle ja Käsivarren Lappiin. Toisaalta eräs yrityksistä oli päässyt kriitikoiden kanssa puheheyteen ja pystynyt muuttamaan heidän näkemyksiään, mikä herättää toivoa toimivan keskusteluyhteyden

luomisesta myös yleisemmällä tasolla. Ziessler-Korpin (2013: 159) näkemys siitä, että malminetsinnän vastustaminen tulisi usein paikkakunnan ulkopuolelta, ei saanut aineistosta tukea.

Kritiikin taustalla arveltiin olevan tietämättömyyttä ja ymmärtämättömyyttä, osin molemmin puolin. Leinon ja Miettisen (2020) tapaustutkimuksessa yritys nimesi konfliktin syyksi taas tiedon ja ymmärryksen erot toimijoiden välillä. Eräs haastateltava yritys tulkitsi vastustuksen ja tiedon puutteen välillä korrelaatioyhteyden. Se pyrki lisäämään hankkeen hyväksyntää lisäämällä viestintää. Kaivosalaan liittyvän tiedon yhteydet alan hyväksyntään ovat kuitenkin aikaisemmassa tutkimuksessa epäselviä. Litmasen, Jartin ja Rantalan (2016: 789) kyselytutkimuksen mukaan vastaajan tietämys kaivosalasta ei yleisellä tasolla lisännyt yleistä hyväksyntää kaivostoimintaa kohtaan. Tutkimuksessa ei otettu kantaa siihen, miten tietämys yksittäisestä kaivoshankkeesta vaikuttaa asenteisiin sitä kohtaan. Toisaalta suurin osa suomalaisista suhtautuu malminetsintään positiivisesti, vaikka tietämys siitä on vähäistä (Beninghaus ym. 2018: 31, 37).

Kriitikoiden tietotaitoa ei tulisi nähdä tietämättömyytenä tai ymmärtämättömyytenä, sillä aineistosta on tulkittavissa, että keskustelun osapuolet puhuvat malminetsinnästä eri ”tasoilla” tai ”kielillä”, eri näkökulmista käsin. Geologien todennäköisyyksiin ja teknisyyteen perustuva puhe-tapa ei tyydytä sidosryhmien keskusteluntarvetta, varsinkaan kun yritys ei pysty vastaamaan kaikkiin, usein kaivostoimintaa koskeviin, kysymyksiin. Sidosryhmien taas pitäisi pystyä suhtautumaan malminetsinnästä aiheutuvaan ”kaivoksen uhkaan” realistisesti lietsomatta turhia pelkoja ja tiedostaa tämän lopputuloksen toteutumisen todennäköisyydet. Leinon ja Miettisen (2020: 342) mukaan ”paikallisesti pienikin mahdollisuus kaivoksen perustamisesta nähdään uhkana, jolloin malminetsinnästä puhuminen ainoastaan tutkimuksena koetaan harhauttavana”. Malmminetsinnän tavoitteena on hyödyntämiskelpoisen malmion löytyminen ja kaivoksen perustaminen, joten yritysten pitäisi olla valmiita myös keskustelemaan kaivoksen vaikutuksista ja niihin liittyvistä peloista vähättelemättä (Ziessler-Korppi 2013: 164). Myös tämän tutkielman tulokset tukevat tätä tulkintaa. Molemmat näkökulmat pitäisi nähdä keskustelussa valideina ja oikeina, saman kolikon kahtena eri puolena. Vuoropuhelu ei etene, koska kumpikaan ei kykene asettumaan toisen saappaisiin. Lopputuloksena on tulehtunut konflikti.

Eräs haastateltavista näki malminetsintää koskevassa keskustelussa polarisaatiota, mitä tukee myös muut havainnot aineistossa. Esimerkkinä polarisaatiosta voi pitää aineistossa usein toistunutta verbiä huutaminen, jolla kuvattiin malminetsinnän vastustajien puhetta. Huutoa ei voi muuttaa järkeväksi keskusteluksi ja vastapuolen puheen kuvaaminen tällä tavalla voi myös toimia oikeutuksena sille, ettei puheyhteyden edes pyritä ”huutajien” kanssa. Osapuolet ovat näkemyksissään hyvin kaukana toisistaan ja vastapuoli leimataan nopeasti, mikä yhdessä kaivostoiminnan herättämien tunteiden kanssa estää keskustelun luomista. Myös Mononen (2020) toteaa, että kahtiajako pysyy

kaivoskeskustelun lähtökohtana niin kauan, kun sitä puolustetaan ja vastustetaan yhtenä. Ilman toisen näkökulman ymmärrystä tilanteen ratkaiseminen on mahdotonta.

Haastatteluissa puhuttiin myös kaivostoimintaan liittyvistä ristiriitaisista tavoitteista. Metallintarve on jatkuvassa kasvussa ja kaivosalan on pystyttävä vastaamaan kysyntään, jota edesauttaa esimerkiksi ilmastonmuutoksen hidastamiseen liittyvät tavoitteet. Lisäksi kaivostoiminnan tarvetta Euroopassa lisää EU:n kriittisiin materiaaleihin ja huoltovarmuuteen liittyvät poliittiset tavoitteet. Globaalin oikeudenmukaisuuden (Lipsanen, Kivimaa & Leino 2021) teema nousi myös aineistosta vahvasti esiin, ja sen kautta yritykset hakivat oikeutusta toiminnalleen Suomessa. Yritysten mukaan kaivostoimintaa tulee harjoittaa Suomessa, koska täällä myös kulutetaan paljon sen tuotteita. Yksi tapa arvioida kaivostoiminnan ”tarvetta” Suomessa olisi verrata täällä tuotettujen ja kulutettujen kaivostoiminnan tuotteiden ja raaka-aineiden suhdetta, mutta yksiselitteistä arviota on vaikea tehdä asian moniulotteisuuden vuoksi. Yksi malminetsintään liittyvän keskustelun ristiriitaisuuksista on vastuullisuuden käsitteen kompleksisuus. Kaikki kaivoskeskustelun osapuolet ajavat tahollaan vastuullisuuden agenda. Kaivostoiminnan ja malminetsinnän vastustajat haluavat suojella suomalaista luontoa kaivosten päästöiltä. Yritysten mielestä kaivostoimintaa pitäisi harjoittaa Suomessa, jotta päästöjä ei ulkoistettaisi globaaliin etelään, missä vaikutukset ovat todennäköisesti suurempia puutteellisen ympäristölainsäädännön vuoksi. Osapuolten tavoite on sama, mutta yksiselitteisesti vastuullista ratkaisua ei ole olemassa. Kaikki edellä mainitut seikat tulee ottaa huomioon EU:n ja kansallisen lainsäädännön uudistamisprosesseissa. Lainsäädäntökehikon uudistamisessa tulisi kirkastaa ne poliittiset tavoitteet, joita sillä halutaan saavuttaa. Kuten Lipsanen ym. (2021) totesivat, ratkaisuna ei voi olla, että alan toimintaympäristöä länsimaissa vaikeutetaan merkittävästi ja ongelmat ulkoistetaan. Se ei täyttäisi myöskään huoltovarmuuteen liittyviä poliittisia tavoitteita. Tavoitteiden välinen kompromissiratkaisu voisi olla tiukat ympäristölainsäädännössä säädetyt ehdot, jotka eivät kuitenkaan estäisi kannattavaa yritystoimintaa Suomessa ja Euroopassa. Ehtojen on kuitenkin syytä olla kohtuulliset, jotta yritystoiminta ei siirtyisi ulkomaille.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että ilmapiiri malminetsinnän ympärillä on muuttunut. Se tukee Monosen (2020) ajatusta kaivoskeskustelun käännteestä, joka on uusi vaihe suomalaisen kaivostoiminnan historiassa. Boutilierin, Blackin ja Thomsonin (2012: 230) merkille panema yhteiskunnallisen ja poliittisen toimintaympäristön epävakautumiskehitys on myös havaittavissa malminetsinnän lisääntyneenä kritiikkinä ja lainsäädännön muutosprosessien käynnistymisenä. Epävakautuminen vaatii kaivosteollisuudelta vakauttavia toimia, mikä voidaan toteuttaa toimimalla suorassa yhteistyössä sidosryhmien kanssa sosiaalista toimilupaa tavoitellen. Esimerkiksi infotilaisuuksien viimevuotiset konfliktoitumiset viittaavat tilanteen muutokseen. Tiedotustilaisuuksien kuumentumisen tai sen mahdollisuuden vuoksi niiden toteuttamisen tarpeeseen ja tapoihin otettiin

haastatteluissa kantaa: isot tilaisuudet koettiin hankaliksi ja kehityssuunta tuntui menevän kohti pienempiä ja sidosryhmäkohtaisia tilaisuuksia. Kokemuksia toimintaympäristön muutoksesta voi tukea myös monien haastateltavien vertaukset nykyisten ja vanhan ajan toimintamallien välillä, joita kuvattiin hyvin erilaisiksi. Alan toimintaympäristön tuleviin muutoksiin liittyen tuotiin esille ennen kaikkea lainsäädäntöuudistukset, joista monet puhuivat huolestuneeseen sävyyn. Muutoksia odotettiin epävarmoina ja toisaalta epävarmuuden pelättiin kuuluvan osaksi myös tulevaisuudessa käytössä olevaa järjestelmää. Vaikka alan tulevaisuus nähtiin epävarmana, lähes kaikilla haastateltavilla oman yrityksen tulevaisuuteen liittyi positiivisia odotuksia ja toiveita.

7 Johtopäätökset

Tässä tutkielmassa selvitin malmietsintää tekevien yritysten käsityksiä sosiaalisesta toimiluvasta, yritysten yhteiskuntavastuusta ja kaivoskeskustelun käännteestä. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: miten sosiaalisen toimiluvan ja yritysten yhteiskuntavastuun tavoittelu näkyy malminetsintää tekevien yritysten toiminnassa. Kaikki haastatelluista yrityksistä tekivät lainsäädännön vaatimuksia enemmän sosiaaliseen toimilupaan ja yritysten yhteiskuntavastuuseen tähtääviä toimia. Toimet myös vastasivat kirjallisuudessa suositeltuja toimenpiteitä. Toimien tavoitteena oli sosiaalisen toimiluvan saavuttaminen. Se nähtiin yrityksen toimintaa helpottavana tekijänä eikä niinkään vapaaehtoisena toimintana yhteiskuntaa kohtaan.

Toinen tutkimuskysymykseni oli: mitä malminetsintää tekevät yritykset ajattelevat siihen kohdistuvasta kritiikistä. Kriitikoihin suhtautuminen vaihteli negatiivisesta ymmärtäväiseen. Huomiota herätti kuitenkin se, että vastustajiin kielteisesti suhtautuvilla yrityksillä näkemykset olivat äärimmäisen negatiivisia. Syiksi kritiikille arveltiin pääasiassa tietämättömyyttä ja ymmärtämättömyyttä. Kritiikin arveltiin vaikuttavan alan toimintaympäristöön Suomessa negatiivisesti esimerkiksi lainsäädäntömuutosten kautta. Kritiikissä nähtiin toisaalta myös positiivisia vaikutuksia, kuten alan kehittyminen. Kriitikoiden ja yritysten välistä keskustelua vaivaa tällä hetkellä polarisaatio ja osapuolten kykenemättömyys ymmärtää toistensa näkökulmia. Kommunikaation toimimisen kannalta olisi tärkeintä kyetä luomaan osapuolten välille faktapohjaista dialogia, jonka tavoitteena olisi pyrkiä osapuolten väliseen konsensukseen.

Kolmas tutkimuskysymykseni oli: miten malminetsintää tekevät yritykset näkevät alan tulevaisuuden ja eettiset kysymykset. Tulevaisuuteen liittyen monet haastateltavat näkivät lainsäädäntökehikon uudistamisen kansallisella ja EU-tasolla toimintaympäristöä epävakauttavana. Haastateltavat näkivät, että alan toiminnan liiallinen vaikeuttaminen voi johtaa sen siirtymiseen ulkomaille,

mikä puolestaan voi aiheuttaa merkittäviä eettisiä ongelmia. Suomalaisten ja eurooppalaisten moraalisenä velvollisuutena nähtiin kaivostoiminnan haittojen sietäminen, sillä länsimaissa kaivostoiminnan tuotteita myös kulutetaan paljon. Tulevaisuuden trendiä nähtiin metallien kysynnän kasvu erityisesti ilmastonmuutoksen vaikutuksesta, mihin ei nähty tällä hetkellä muita ratkaisuja, kuin kaivostoiminnan lisääminen.

Yhteiskunta tarvitsee metalleja varsinkin, mikäli jatkamme nykyiseen suuntaan esimerkiksi liikenteen sähköistämisen suhteen. Ilmastonmuutoksen hidastamiseen liittyvien tavoitteiden vuoksi liikenteen päästöjä on vähennettävä. Sähköistämisen etuna on päästöjen väheneminen pitkällä tähtäimellä, mutta se edellyttää autokannan uusiutumista, mikä vaatii kaivostoiminnan valmistamia tuotteita. Sähköistäminen voi olla ratkaisu ilmastonmuutoksen kannalta, mutta sen toteuttaminen aiheuttaa vaikutuksia kaivostoiminnan kautta esimerkiksi vesistöihin ja niiden biodiversiteettiin. Ekologisessa kriisissä on kyse erilaisten ympäristöllisten ongelmien kietoutumisesta yhteen ja on hankala arvioida miten kaivostoiminnan tuotteiden kasvava kysyntä lopulta vaikuttaa ympäristöön ja ilmastoon. Vaihtoehdoksi sähköistämislle tuntuu jäävän vain liikkumisen vähentäminen, minkä toteuttaminen ei tunnu nykyisessä globalisoituneessa maailmassa mahdolliselta. Myöskään alan innovaatiot kuten jatkuvasti tehostuva kierrätys ja korvaavat tuotteet eivät pysty vastaamaan kaivosalan tuotteiden kysyntään nopealla aikataululla. Poliittista päätöksentekoympäristöä ei helpota Ukrainan ja Venäjän välinen sotatila, johon liittyvät talouspakotteet ovat nostaneet huoltovarmuuden julkisen keskustelun kohteeksi. Esimerkiksi akkujen valmistuksessa käytettävää vanadiinia on aiemmin tuotu Venäjältä. Koska Venäjä on muuttunut epävarmaksi kauppakumppaniksi, sen kotimaisesta tuotannosta on jo alettu käymään keskustelua. (Kähkönen 2022.) Vanadiini kuuluu myös EU:n kriittisten materiaalien listalle ja 19 % EU:n vanadiinitarpeesta tuodaan Venäjältä (Euroopan komissio 2020: 22). On mielenkiintoista seurata, mihin lainsäädännöllisiin uudistuksiin kansallisella ja EU-tasolla päädytään ja millaisia poliittisia näkökulmia nämä valinnat heijastelevat.

Tutkielman tulosten pohjalta jatkotutkimuksena voitaisiin pyrkiä kehittämään toimiva puolueeton keskustelualusta ja muita käytäntöjä, joiden avulla tällä hetkellä polarisoituneen kaivoskeskustelun osapuolia voitaisiin tuoda lähemmäs toisiaan. Nykyisessä asetelmassa keskustelun ääripäät ovat liian kaukana toisistaan, jotta ratkaisuja ongelmiin pystyttäisiin löytämään.

8 Kirjallisuus

- Barnett, M. (2019) *The Business Case for Corporate Social Responsibility: A Critique and an Indirect Path Forward*. Business & Society 2019, vol. 58(1). Sage Publications
- Benighaus, L., Benighaus, C., Kastl, L., Baranski, M., Kotilainen, J., Mononen, T., Kauppi, S., Kontio, P., Rodriguez, R., Requejo, J. & del Rio, V. (2018) *Online-survey of public opinion in Spain, Germany and Finland*. Hankeraportti, INFACIT.
- Boutilier, R. G., Black, L., & Thomson, I. (2012) *From metaphor to management tool: How the social license to operate can stabilise the socio-political environment for business*. International Mine Management 2012 Proceedings. Australian Institute of Mining and Metallurgy, Melbourne.
- Dahlsrud, A. (2008) *How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions*. Corporate Social Responsibility and Environmental Management 15 (2008). John Wiley & Sons, Chichester
- Eerola, T. (2021) *New low-impact mineral exploration technologies and the social license to explore: Insights from corporate websites in Finland*. Cleaner Environmental Systems 3 (2021). Elsevier Ltd, New York.
- Eerola, T. (2018) *Vastuullinen malminetsintä – monivaiheinen ja integroitu malli sidosryhmätoimintaan*. Teoksessa Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (toim.) Kaivos koettuna. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Eerola, T. (2017) *Yritysten yhteiskuntavastuu malminetsinnässä – Viestinnän ja sidosryhmätoiminnan merkitys sosiaalisen toimiluvan ansaitsemisessa ja ylläpidossa*. Tutkimusraportti 230. Geologian tutkimuskeskus, Espoo.
- Eerola, T. (2015) *Kansalaisaktiivisuuden kehitys ja sen vaikutus kaivosyritysten toimintaan Suomessa*. Teoksessa Kivinen, M. & Aumo, R. (toim.) Kaivostoiminta ja malminetsintä Suomessa: Teollisuuden tukijalasta verkostoyhteiskunnan osaksi. Tutkimusraportti 221. Geologian tutkimuskeskus, Espoo.

- Ei kaivoksia Suomen Käsivarteen* (2020). Adressi, 29.8.2020. Luettu 3.3.2022. https://www.adressi.com/ei_kaivoksia_suomen_kasivarteen
- Eskola, J. (2018) *Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat: laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta*. Teoksessa (toim.) Valli, R. & Aaltola, J. Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2, Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus, Jyväskylä.
- Eskola, J. (2007) *(Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta*. Teoksessa (toim.) Viinamäki, L. & Saari, E. Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Tammi, Helsinki.
- Euroopan komissio. (2021) *Critical raw materials*. Luettu 9.9.2021. https://ec.europa.eu/growth/sectors/raw-materials/specific-interest/critical_en
- Euroopan komissio. (2020) *Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle : kriittisiin raaka-aineisiin liittyvä häiriönsietokyky: miten lisätä toimitusvarmuutta ja kestävyyttä*. COM/2020/474. Euroopan komissio, Brysseli.
- Fidler C. & Hitch M. (2007) *Impact and Benefit Agreements: A Contentious Issue for Environmental and Aboriginal Justice*. *Environments journal*, volume 35(2) 2007.
- Goodland, R. (2012) *Responsible Mining: The Key to Profitable Resource Development*. Sustainability 2012, 4. Molecular Diversity Preservation International, Basel.
- GTK (2021) *Suomessa Euroopan ainoat kobolttikaivokset – GTK mukana arvioimassa Euroopan kobolttivarantoja*. Tiedote, GTK:n verkkosivut. Luettu 7.5.2021. <https://www.gtk.fi/suomessa-euroopan-ainoat-kobolttikaivokset-gtk-mukana-arvioimassa-euroopan-kobolttivarantoja/>
- HE 54/1996 (1996) *Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi vesilain muuttamisesta*.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2015) *Tutkimushaastattelu : teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus, Helsinki.

- Kaivoslaki nyt – Lakialoite kaivoslain muuttamiseksi* (2019) Luettu 27.1.2021. <https://www.kansalaisaloite.fi/fi/aloite/3795>
- Karasti, O. (2008) *Uraania Kuusamon Kouvervaaralta? - Tutkimus uraanin etsinnästä Kuusamossa paikallisten asukkaiden ja työ- ja elinkeinoministeriön virkamiesten näkökulmista*. Pro gradu -tutkielma, ympäristöpolitiikka. Tampereen yliopisto, Tampere.
- KKO (2019) *KKO piti Talvivaara-johtajien ympäristörikostuomiot ennallaan*. Korkeimman oikeuden tiedote. Luettu 6.5.2021. <https://korkeinoikeus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/2019/kkopitalvivaara-johtajienymparistorikostuomiotennallaan.html>
- Koivurova, T., Buanes, A., Riabova, L., Didyk, V., Ejdemo, T., Poelzer, G., Taavo, P & Lesser, P. (2015) *'Social license to operate': a relevant term in Northern European mining?* *Polar Geography*, 38:3. V.H. Winston and Son, Palm Beach.
- Kuisma, M. (1989) *A history of Outokumpu*. Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä.
- Kurucz, E., Barry, C. & Wheeler D. (2008) *The Business Case for Corporate Social Responsibility*. Crane, A., McWilliams A., Matten, D., Moon, J., Seigel D. (toim.), *The Oxford Handbook on Corporate Social Responsibility*. Oxford University Press, Oxford.
- Kähkönen, S. (2022) *Venäjän vanadiinin saaminen voi käydyä tulevaisuudessa vaikeaksi: Taivalkosken Mustavaaran kaivos saattaisi olla korvaaja*. Yle Uutiset 15.3.2022. <https://yle.fi/uutiset/3-12358355>
- Laine, M. & Jokinen, P. (2001) *Politiikan ulottuvuudet*. Haila Y. & Jokinen P. (toim.) *Ympäristöpolitiikka*. Vastapaino, Jyväskylä.
- Lindborg, T. (1996) *Suomalaisen kaivosklusterin rakennemuutos*. Oulun yliopiston taloustieteen osaston tutkimuksia no. 36. Oulun yliopisto, Oulu.
- Leino, J. & Miettinen E. (2020) *Malminetsintä, hyväksyttävyyys ja osallistumismahdollisuudet – tapauksena Heinäveden malminetsintäkonflikti*. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja XIII 2020*. Itä-Suomen LYY-instituutti, Joensuu.

- Lesser, P., Suopajarvi, L. & Koivurova, T. (2017) *Challenges that mining companies face gaining and maintaining a social license to operate in Finnish Lapland*. Miner Econ 30 (2017). Springer, Heidelberg.
- Lindman, Å., Ranängen, H. & Kauppila O. (2020) *Guiding corporate social responsibility practice for social license to operate: A Nordic mining perspective*. The Extractive Industries and Society, Volume 7, Issue 3, 2020. Elsevier, Amsterdam.
- Lipsanen, A., Kivimaa, P. & Leino, M. 2021. *Sähköistyvän yhteiskunnan ja energiamurroksen vaikutukset sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen*. Suomen ilmastopaneelin raportti 3/2021.
- Litmanen, T., Jartti, T. & Rantala E. (2016) *Refining the preconditions of a social licence to operate (SLO): reflections on citizens' attitudes towards mining in two Finnish regions*. The Extractive Industries and Society, Volume 3, Issue 3, 2016. Elsevier, Amsterdam.
- Luonnos hallituksen esitykseksi laiksi kaivoslain muuttamisesta*. Luettu 21.3.2022. Työ- ja elinkeinoministeriö. <https://www.lausuntopalvelu.fi/FI/Proposal/Participation?proposalId=406b2d99-e20b-4fcc-a781-e7c8b9b7673c>
- MacCallum, C. & Russill, J. (2020) *Choosing socially and environmentally more acceptable exploration technologies*. Hankeraportti 3.8, INFACIT. https://www.infactproject.eu/wp-content/uploads/2020/09/INF_SRK_D3.7_Choosing-Socially-and-Environmentally-Acceptable-Technologies.pdf
- Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (2018a) *Kaivos koettuna*. Teoksessa Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (toim.) *Kaivos koettuna*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (2018b) *Kokemuksen avaama kaivos*. Teoksessa Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (toim.) *Kaivos koettuna*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (2018c) *Kaivos koettuna*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Mononen, T. & Suopajarvi, L. (2016) *Johdanto*. Teoksessa Mononen, T. & Suopajarvi, L. (toim.) *Kaivos suomalaisessa yhteiskunnassa*. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.

- Mononen, T. (2020) *Kaivoskeskustelun käänne*. Ilmiömedia. <https://ilmiömedia.fi/artikkelit/kaivoskeskustelun-kaanne/>
- Mononen T. (2012) *Kaivostoiminnan luonnonvara- ja ympäristökysymyksiä maaseudulla : Esimerkinä Pampalon kultakaivos*. Maaseudun uusi aika 20(2). Maaseudun uusi aika ry, Helsinki.
- Mononen, T. & Sairinen R. (2021) *Mining with social license – case study of Kylylahti mine in Northern Karelia, Finland*. The extractive industries and society, volume 8, issue 2. Elsevier, Amsterdam.
- MVJ. *Malminetsinnän vastuullisuusjärjestelmä*. Kestävän kaivostoiminnan verkosto, verkkosivu. Luettu 10.3.2022. <https://www.kaivosvastuu.fi/malminetsinta/toimintaperiaatteet/>
- NRCan (2006) *Mining Information Kit for Aboriginal Communities*. Natural Resources Canada. Luettu 14.9.2021. <http://caid.ca/AboMinKit2006.pdf>.
- NEXT (2020) *New Exploration Technologies for a More Efficient, Economic and Environmentally Friendly Ore Exploration - Local people's perceptions about mineral exploration. Tentative results from NEXT-project interviews and survey in Ylitornio and Rovaniemi*. Luettu 23.4.2021. <https://tukes.fi/documents/5470659/22595939/Presentation+4+Local+people%E2%80%99s+perceptions+about+mineral+exploration/be471085-152f-9580-4d53-03c98a100936/Presentation+4+Local+people%E2%80%99s+perceptions+about+mineral+exploration.pdf>
- Nurmi, P. (2017) *Green Mining - A Holistic Concept for Sustainable and Acceptable Mineral Production*. Annals of Geophysics, 60, Fast Track 7. Istituto Nazionale di Geofisica e Vulcanologia. Bologna.
- Owen, J. & Kemp, D. (2013) *Social licence and mining: A critical perspective*. Resources Policy volume 38, issue 1. Oxford, Pergamon.

- Prno, J. & Slocombe S. (2012) *Exploring the origins of 'social license to operate' in the mining sector: Perspectives from governance and sustainability theories*. Resources Policy volume 37. Oxford, Pergamon.
- Pohjalainen E., Teittinen, T. & Grenman, K. (2020) *AWARE : Tietoa sähkö- ja elektroniikkajätteestä arvokkaiden raaka-aineiden lähteenä*. Teknologian tutkimuskeskus VTT.
- Ranängen, H. & Lindman, Å. (2018) *Exploring corporate social responsibility practice versus stakeholder interests in Nordic mining*. Journal of Cleaner Production 197 (2018). Elsevier Science Ltd, Oxford.
- Rytteri, T. (2012) *Suomessa toimivien kaivosyhtiöiden vastuustrategiat ja yhtiöihin kohdistuvat odotukset*. Alue ja ympäristö, 41(1). Suunnittelumaantieteen yhdistys, Helsinki.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. (2006) *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto, Tampere. Luettu 20.4.2020. <https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/>
- Sairinen, R., Tiainen, H. & Mononen, T. (2017) *Talvivaara mine and water pollution: An analysis of mining conflict in Finland*. The Extractive Industries and Society, volume 3, issue 3. Elsevier, Amsterdam.
- Sarpo, M. (2008) *Kehystäminen Uraaniton.org -kansalaisliikkeen mobilisaatiossa*. Pro gradu -tutkielma, ympäristönsuojelutiede. Helsingin yliopisto, Helsinki.
- Scott B. & Whateley M. (2006) *Project evaluation*. Teoksessa Moon, C., Whateley, M. & Evans A. (toim.) Introduction to mineral exploration. Blackwell Publishing, Hong Kong.
- Siivonen, T. (2018) *Kaivostoiminta ja huomioita maanomistajien oikeuksista*. Teoksessa Mononen, T., Björn, I. & Sairinen, R. (toim.) Kaivos koettuna. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi.
- Tammela, L. (2020a) *Malminetsintäfirma varannut alueen Enontekiöltä Natura-alueelta – poronhoitajat pelkäävät elinkeinonsa puolesta: "Tappouhkaus poronhoidolle"*. Yle Uutiset 22.5.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11363679>

- Tammela, L. (2020b) *Malminetsintäyhtiön tekemästä aluevarauksesta Käsivarren Hietakeroon on tehty kolme valitusta*. Yle Uutiset 29.5.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-11374923>
- Thomson, I. & Boutilier, R. (2011) *Social Licence to Operate*. Darling, P. (toim.), SME Mining Engineering Handbook, Society for Mining, Metallurgy, and Exploration. SME, Colorado.
- Tiirikainen, V. (2021.) *Malmeja etsitään Suomessa jopa luonnonsuojelualueilta – Heinävedellä kiistää ratkotaan oikeudessa*. Yle Uutiset, 4.8.2021. <https://yle.fi/uutiset/3-12046490>
- Tuulentie S., Halseth, G., Kietäväinen, A., Ryser, L. & Similä J. (2019) *Local community participation in mining in Finnish Lapland and Northern British Columbia, Canada – Practical applications of CSR and SLO*. Resources policy 61 (2019). Oxford, Pergamon.
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2022) *Kaivoslain uudistaminen 2020–2022*. Työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivut. Luettu 7.3.2022. <https://tem.fi/kaivoslakiuudistus>
- Työ- ja elinkeinoministeriö. (2021) *Kansallinen akkustrategia 2025: Suomi vastuullisen akkutuotannon ja kestävän sähköistymisen kärkimaaksi: strategiset tavoitteet ja toimenpiteet*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:2.

Liite 1: Haastattelu- ja teemarunko

- Taustatiedot
 - ”Kerro hieman itsestäsi ja työhistoriastasi”
 - Koulutus ja ammatti
 - Työhistoria
 - ”Kerro tästä yrityksestä ja historiasta”
 - Omistus: kotimaisuus, ulkomaisuus, mahdolliset muut maat
 - Henkilöstömäärä
 - Kaivannaiset
 - Historia
 - Toiminta-alue ja sen valinta
 - Yrityksen tarkoitus (business-mallit)
- Malminetsintä
 - ”Voisitko seuraavaksi kertoa tekemästänne malminetsinnästä toimintana siten, kuin kertoisit siitä suurelle yleisölle tai ihmiselle, joka ei tiedä aiheesta mitään”
 - Syyt
 - Malmietsinnän edellytykset
 - Käytännön toiminta
 - Seuraukset ja vaikutukset
 - Malminetsinnän jälkeen
- Käsitteet
 - Sosiaalinen toimilupa
 - ”Sosiaalinen toimilupa on muodikas käsite ja sitä käytetään paljon, kun puhutaan kaivostoiminnasta. Kerro omista käsityksistäsi siihen liittyen.”
 - Käsitteet
 - Ansaitseminen
 - Yritysten yhteiskuntavastuu
 - ”Kaivostoimintaan liittyen puhutaan paljon myös yritysten yhteiskuntavastuusta. Kerro käsityksistäsi siihen liittyen.”
 - Käsitteet
- Yrityksen toiminta
 - ”Kerro näkykö yhteiskuntavastuu tai sosiaalinen toimilupa toiminnassanne ja jos näkyy niin miten”

- Mahdolliset konkreettiset toimet/toimimattomuus
 - Jos tekee toimia:
 - Syyt ja motiivit valintaan
 - Hyödyt ja tavoitteet
 - Sopivien toimien määrittäminen
 - Etsintätoiminnan vaiheet ja niiden vaikutus
 - Jos ei tee:
 - Syyt ja motiivit valintaan
 - ”Koetteko, että teillä on jotain mitä haluaisitte näissä asioissa tehdä toisin?”
 - ”Kerro tilanteesta, jossa malminetsintä voitaisiin keskeyttää”
- Sidosryhmät
 - ”Kerro, ketkä ovat toimintanne sidosryhmiä”
 - Eri ryhmät ja niiden keskeisyys
 - Toiminta niiden kanssa
- Kriittisesti suhtautuvat ryhmät
 - ”Suomessa on useita varauksiin ja malminetsintään kriittisesti suhtautuvia ryhmiä. Kerro ajatuksistasi niihin liittyen”
 - Yleiset käsitykset
 - Käsitykset kritiikin syistä
 - Mahdolliset kohtaamiset
 - Ryhmien kanssa käytyjen keskustelujen teemat
 - Mahdollinen vaikutus yrityksen toimintaan
 - ”Kerro millaisia vaikutuksia ajattelet kriittisillä ryhmillä olevan kaivosalaan”
 - Vaikutusten luonne
- Tulevaisuus
 - ”Kerro, ajatuksistasi liittyen yrityksenne tulevaisuuteen”
 - ”Kerro myös ajatuksistasi liittyen koko kaivosalan tulevaisuuteen”
- ”Onko sinulla vielä lisättävää näihin teemoihin liittyen?”